

ОСВІТА ТЕРНОПОЛЯ

МІЖГАЛУЗЕВА

ЛАБОРАТОРІЯ

КОМПЕТЕНТНОГО

МЕТОДИСТА

ОСВІТЯНСЬКИЙ АЛЬМАНАХ

™

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2018

УДК 37(477.84)(059)

О-72

Упорядники : Гапон Л. О., Литвинюк Г. І., Федун Г. П.,
Гнатюк Ю.В., Крушельницька Н.Я.

Дизайн обкладинки: Володимир Поворозник

О-72 Освіта Тернополя. Міжгалузева лабораторія компетентного методиста. Освітнянський альманах / упор. Л. О. Гапон, Г. І. Литвинюк, Г. П. Федун, Ю.В.Гнатюк, Н.Я. Крушельницька — Тернопіль : «Підручники і посібники», 2017. — с.
ISBN 978-966-07-3138-7

В альманаху розміщено наукові та оглядові статті, які ознайомлять читачів із інноваційним досвідом методистів Тернопільського комунального методичного центру науково-освітніх інновацій та моніторингу.
Для працівників освіти.

УДК37(477.84)(059)

© Тернопільський комунальний методичний
центр науково-освітніх інновацій та
моніторингу
© Л. О. Гапон, Г.І.Литвинюк, Г.П.Федун, Ю.В. Гнатюк, Н.Я. Крушельницька 2018
ISBN 978-966-07-3138-7

Шановні колеги!

Зміни, які відбуваються сьогодні в освіті, потребують радикального переосмислення ролі й місця методичних служб на ринку освітніх послуг.

Упевнено прокладає інноваційну траєкторію едукативного поступу Тернопільський комунальний методичний центр науково-освітніх інновацій та моніторингу (ТКМЦНОІМ).

Сьогодні ТКМЦНОІМ — це потужна науково-методична спільнота, визнана на регіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях, яка стала активним партнером і гідним репрезентантом органів місцевого самоврядування, створивши висококваліфіковане компетентнісне методичне середовище.

Зорієнтована на максимальне задоволення професійних запитів педагогів, візія Центру передбачає спрямування освітнього потенціалу методичної системи Inservice Education на введення в педагогічний процес інновацій як результату професійної творчості вчителів.

Утвердився погляд на методиста як на творчу індивідуальність, чия діяльність проектується й організовується не за шаблоном; як на фахівця, який досконало оволодів мистецтвом методичного супроводу і здатний модерувати, імпровізувати, проектувати, прогнозувати, захоплювати, умотивувати, налаштовувати на безперервний творчий розвиток, професійну самореалізацію, засвоєння та створення інновацій.

У цьому ви переконаєтесь, ознайомившись із матеріалами четвертого випуску альманаху «Освіта Тернополя», дописувачами якого стали педагогічні працівники Тернопільського методичного центру науково-освітніх інновацій та моніторингу.

Дорогі освітяни! Шлях, яким ми крокуємо, є віддзеркаленням модернізаційних процесів у сфері освіти. Позаду — традиційні ієрархічні побудови, попереду — широкий простір для творчості, академічної свободи й доброчесності! Упевнена: разом нам вдасться подолати всі перешкоди, і ми збудуємо Нову українську школу на міцному фундаменті довіри, творчості та професіоналізму!

Ольга Похияк,
начальник управління
освіти і науки
Тернопільської міської ради

Дорогі освітяни!

Освіта – це ключ до європейського майбутнього України. І всі освітні зміни інспіровані вимогами сучасного суспільства

Декілька років поспіль, випереджуючи час, методисти Тернопільського комунального центру освітніх інновацій та моніторингу працюють у парадигмі Нової української школи. Створено інноваційну методичну інфраструктуру міста, до складу якої увійшли: Школа педагогів нової формації, Інтерактивна школа сучасного вчителя, Міжгалузева лабораторія компетентного методиста, Лабораторія якості навчання обдарованої дитини, віртуальні методичні кабінети, сервісно-моніторингові центри, партнерські кафедри, дискусійні платформи, бюро освітніх інновацій тощо. Успішно реалізовано концептуально-маркетингову модель випереджувального розвитку професійної компетентності сучасного педагога, низку інноваційних авторських освітніх програм та проектів, серед яких – ТехноПарк, СоцТехноПоліс, Парадигма освітніх інновацій, альтернативні олімпіади тощо.

Вагомі професійні здобутки Центру високо оцінили на всеукраїнських та міжнародних конкурсах. Упродовж 2015–2018 років Тернопільський комунальний центр освітніх інновацій та моніторингу виборов одну срібну і три золотих медалі на Міжнародній виставці-конкурсі «Сучасні заклади освіти», яка за своїм фаховим і науковим рівнем, змістовністю ділової програми є найактуальнішою і наймасштабнішою в Україні.

Шановні колеги-освітяни! У четвертому випуску альманаху «Освіта Тернополя» маю честь репрезентувати творчий доробок першокласної команди фахівців — методистів Тернопільського комунального центру освітніх інновацій та моніторингу.

Налаштовані на позитивні зміни, умотивовані на безперервний творчий саморозвиток і самоактуалізацію, вони впевнено оперують змістом сучасної освіти і тенденціями змін в освітньому просторі, володіють методологією власної діяльності; успішно забезпечують умови для адекватного застосування інноваційних педагогічних принципів і технологій відповідно вимог сучасності та для професійного зростання педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Дорогі педагоги! Наш час — це час нових можливостей. Тож будьмо рішучими й невтомними, толерантними й наполегливими, упевненими й натхненними. Ми — на старті освітніх змін!

Галина Литвинюк,
*директор Тернопільського комунального методичного центру
науково-освітніх інновацій та моніторингу*

Створення компетентнісного методичного простору міста Тернополя в умовах реформування освіти

У статті описано процес створення компетентнісного методичного простору Тернополя шляхом уведення в освітній обіг авторських інноваційних методичних інфраструктур, оновлення структури і змісту діяльності Тернопільського комунального методичного центру науково-освітніх інновацій та моніторингу, забезпечення реалізації альтернативних векторів розвитку професійної компетентності педагогів загальної середньої освіти міста і трансформаційних векторів розвитку професійної компетентності методистів.

Ключові слова: компетентнісний методичний простір, інноваційні методичні інфраструктури, професійна компетентність методиста, траєкторія професійного розвитку, альтернативні вектори, трансформаційні вектори.

Tempora mutantur not et mutantur in illis.
Часи міняються, і ми міняємося разом із ними.
Луцій Анней Сенека

Реформування освітньої сфери, зумовлене суспільними потребами сьогодення, відбувається в правовому полі чинного Закону України «Про освіту» та Концепції «Нова українська школа». Ці документи чітко окреслюють стратегічні зміни в освіті.

З огляду на це сучасний спосіб розвитку й удосконалення освітньої системи можна вважати інноваційним процесом, комплексно-універсальною діяльністю з метою створення інноваційного освітнього продукту.

Як свідчить практика, потреба в інноваційній діяльності з'являється на межі численних проблем. Саме тоді виникає необхідність визначити принципово нові пріоритети, прискорити процес безперервного оновлення освітнього простору, щоб забезпечити доцільність неминучих змін.

Особливої ваги в умовах реалізації нової моделі української освітньої системи набуває проблема створення компетентнісного методичного простору, над розв'язанням якої успішно працює Тернопільський комунальний методичний центр науково-освітніх інновацій та моніторингу (далі — ТКМЦНОІМ).

Запорукою створення компетентнісного методичного простору Тернополя вважаємо оновлення структури та змісту діяльності ТКМЦНОІМ (додатки 1, 2).

Актуальним напрямом діяльності визначено цілеспрямований, систематичний пошук інноваційних форм розвитку професійної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти міста (далі — ЗЗСО) та методистів ТКМЦНОІМ.

Процес реалізації концептуальних засад здійснення науковопедагогічного супроводу професійного зростання освітян (учителів, представників адміністрації, методистів) супроводжується масштабними стратегічними змінами, а саме: удосконаленням змісту освіти; пошуком інтегрованих підходів побудови системи освіти з урахуванням аспекту управління навчальним закладом; аранжуванням ускладнених функцій для ефективності освітніх структур; розробкою та апробацією програм, концепцій, комплексно-цільових проектів, пілотних досліджень тощо з практично-психологічним обґрунтуванням основних інноваційних процесів, що

забезпечують модернізацію форм і методів управління сучасною школою; появою нових інструментів (аудиту, маркетингу, консалтингу); створенням низки інноваційних методичних продуктів, а саме:

- Школи педагогів нової формації (далі — ШПНФ),
- Інтерактивної школи сучасного вчителя (далі — ІШСВ),
- Сервісно-моніторингового центру (далі — СМЦ),
- Міжгалузевої лабораторії компетентного методиста (далі — МЛКМ).

Вагомим досягненням вважаємо створення Концепції модернізації діяльності ТКМЦНОІМ в умовах реформування освіти міста на 2016–2021 рр. (далі — КМЦ).

КМЦ розглядаємо як комплексно-цільову систему, що встановлює стійкий взаємозв'язок між методичним центром і педагогами міста, забезпечує неперервність освіти педагогічних кадрів.

Апробація КМЦ сприяє розвитку професійної компетентності педагога, забезпечує реалізацію стратегічних векторів рівного доступу до якісної освіти, формування нового способу мислення, появу нових підходів і нестандартних рішень до компонентів професійно педагогічної компетентності.

Прогнозований результат упровадження КМЦ — трансформація освітнього сектору міста в систему, здатну до саморегуляції, відповідно до вимог чинних документів та суспільних потреб, перетворення науковометодичної роботи в ефективний важіль розвитку компетентнісного методичного середовища Тернополя.

Ключовим аспектом реалізації КМЦ є цілепокладання, а саме: постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів; організація самоосвітнього менеджменту педагога та методиста; моніторингові дослідження; конструювання власного педагогічного досвіду; пошук інноваційних форм роботи щодо розвитку професійної компетентності педагога та методиста; прийняття управлінських рішень; безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання; робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає ефективне використання ІКТ з дотриманням принципів проблемності, випередження, оперативності, послідовності, неперервності, взаємозумовленості, практичності, функціональності, індивідуальності, диференційованості, інтеграції, мобільності.

На виконання основних засад КМЦ методисти ТКМЦНОІМ здійснюють:

- вивчення ринку освітніх потреб педагогів і керівників ЗЗСО (методичний аудит);
- діагностику адресних замовлень щодо актуальних проблем професійної компетентності педагогів;
- аналіз і систематизацію виявлених проблем, потреб, запитів;
- пошук конструктивних форм роботи у відповідь на індивідуальні запити освітян;
- пошук нових векторів розвитку професійних компетентностей освітян;
- моделювання, проектування методичного продукту, встановлення його відповідності вимогам сучасності;
- моніторинг якості надання методичних послуг;
- мотивацію та прогнозування нових освітніх потреб педагогічних керівних кадрів;

- діагностику рівня педагогічного професіоналізму та інформаційних потреб учителів ЗЗСО;
- окреслення нових освітніх пріоритетів розвитку освіти, які спрямовуватимуть педагога на випереджувальний результат;
- створення онлайн-середовища для накопичення та обміну освітніми інформаційними ресурсами.

Безперечно, переосмислення ролі ТКМЦНОІМ, створення на його основі нової освітньої інфраструктури — це динамічно-корекційний довготривалий процес, який передбачає генерування ідей, стимулювання педагогічної ініціативи, підвищення рівня дидактично-технологічної компетентності, інноваційної культури та наукового мислення вчителів ЗЗСО й методистів ТКМЦНОІМ.

Забезпечуючи реалізацію альтернативних векторів розвитку професійної компетентності педагогів, методисти ТКМЦНОІМ виконують такі функції: аналітично-плануючу, моделюючу, контрольно-коригуючу, стимулювальну.

Сучасна педагогічна практика потребує прогнозованих результатів. Тому необхідно стратегічні цілі розглядати в аспекті реалізації компетентнісного, системно-стратегічного, інноваційного, інтегрованого, персоніфікованого підходів, передбачаючи створення й функціонування індивідуальних траєкторій професійного зростання педагогів.

Практична значущість КМЦ полягає у вдосконаленні дослідницькоаналітичної маркетингової діяльності педагогічних працівників міста, що сприятиме вирішенню однієї з найбільш актуальних проблем освітянської галузі — проблеми формування компетентнісного методичного простору міста.

Функціонально-змістове наповнення КМЦ передбачає реалізацію низки альтернативних векторів: діагностичного; концептуального; педагогічного менеджменту; інноваційного; маркетингового.

Реалізація *діагностичного вектора* передбачає: забезпечення науково-методичного, психолого-діагностичного супроводу педагогів на індивідуальній диференційованій основі; вивчення освітніх потреб і запитів керівних та педагогічних кадрів у підвищенні кваліфікації; виконання окремих замовлень педагогів щодо забезпечення випереджувального розвитку системи підвищення професійної компетентності педагогів; діагностику рівня професіоналізму педагогів, створення сервісно-моніторингових центрів у навчальних закладах; створення мотивації та забезпечення стимулювання професійно-педагогічного саморозвитку педагогів; упровадження моніторингових досліджень якості освіти міста, що спрямовані на підвищення ефективності планування та розвиток навчальних закладів; прогнозування нових освітніх потреб педагогічних і керівних кадрів в умовах інноваційного розвитку.

Реалізуючи діагностичний вектор, ТКМЦНОІМ розробив й апробував:

- стимулюючу Програму *Monitoringovuyh* досліджень якості освіти у місті Тернополі на 2014–2018 рр.;
- карту моніторингу діяльності керівників навчальних закладів;
- технологічний постер функціонально-рольової позиції в управлінській команді;
- матрицю науково-методичного супроводу моніторингу професійної майстерності педагогів;

- технологічні карти моніторингу професійної компетентності педагогів з використанням методу Дельфі (з визначенням критеріїв, параметрів, інструментарію та корекційних заходів тощо).

Реалізація *концептуального вектора* передбачає: розробку авторських концептуальних положень, програм, концепцій, комплексноцільових проєктів, пілотних досліджень, нормативних документів, які регламентують, організовують освітянську діяльність щодо якості освітнього простору міста Тернополя; створення перспективних моделей щодо випереджувального розвитку професійної компетентності сучасних педагогів; визначення цілей, завдань, змістового й технологічного забезпечення маркетингової діяльності; формування пріоритетних напрямків інноваційної діяльності сучасних педагогів; стратегічне планування реалізації всіх альтернативних векторів.

Реалізуючи концептуальний вектор, ТКМЦНОІМ розробив й апробував: КМЦ; компенсаторно-корекційну програму інтеграції дітей з особливими потребами в освітній простір міста Тернополя на 2015–2018 рр.; концептуально-маркетингову модель розвитку професійної діяльності педагогів; положення міського конкурсу професійної майстерності керівників навчальних закладів, учителів, вихователів, логопедів, тифлопедагогів, сурдопедагогів, психологів та керівників гуртків позашкільних закладів «*Парадигма освітніх інновацій*»; рекомендації методичних структур щодо впровадження базового компоненту Держстандарту тощо.

Реалізація вектора «*Педагогічний менеджмент*» передбачає: науково-методичний супровід реалізації інноваційного продукту компетентнісного методичного простору; забезпечення ефективного функціонування локальної міської моделі профільного навчання за напрямками: рання профілізація, допрофільна підготовка, профільне навчання; вибір шляхів підвищення фахової майстерності педагогічних і керівних кадрів навчальних закладів; реформування методичного інструментарію в структурі освітнього процесу закладів; визначення системи планування; визначення комплексу принципів, методів та інтегральних складових методичного простору; мотивацію педпрацівників і контроль за реалізацією педагогічних цілей; розширення партнерських зв'язків з різними інституціями міста; підвищення ефективності освітнього процесу завдяки розвитку творчого потенціалу педагогів; виявлення, вивчення, узагальнення й упровадження перспективного педагогічного досвіду педагогів ЗЗСО та методистів ТКМЦНОІМ; забезпечення якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами; оптимізацію пошуку нових форм підтримки обдарованих дітей; сприяння формуванню в учнів компетентностей для самореалізації у різних видах діяльності.

У процесі реалізації даного вектора виокремлюємо такі інтегральні складові методичної діяльності в рамках МЛКМ: методичний аудит, цільовий моніторинг, науково-педагогічні конференції, тренінги, кластери, медіа-студії, консалтинги, семінари, тематичні академії, методичні мости, конструкторське бюро, медіа-мости, конкурси, турніри, методичні практикуми, круглі столи, панорамні заняття, майстер-класи, відкриті трибуни, методичні клуби, громадські поради, методичні полілоги, дидактичні майстерні, педагогічні лабораторії, взаємовідвідування уроків, авторські семінари, академічні параолімпіади, альтернативні олімпіади тощо.

Участь у роботі названих вище інноваційних структур, активно впроваджуваних працівниками ТКМЦНОІМ, дає змогу педагогам ЗЗСО усвідомити значущість нових педагогічних ідей і спрямувати індивідуальну траєкторію професійного зростання в інноваційну площину.

ТКМЦНОІМ розробив комплекс заходів, спрямованих на забезпечення результативної діяльності опорного профільного закладу як ресурсного ядра перспективної профілізації ЗЗСО міста.

Реалізація інноваційного вектора передбачає: створення методистами ТКМЦНОІМ й демонстрація ними в «Міжшкільному класі методиста» принципово нових типів уроків; створення ІШСВ, робота якої спрямована на стимулювання особистісного саморозвитку, самоосвіти, самореалізації освітян; гармонізацію інноваційних ідей і чинників; надання професійної підтримки педагогам-інноваторам; розширення науково-технологічної діяльності педагогів ЗЗСО; розвиток інноваційних педагогічних компетентностей (ключових, базових, спеціальних); конструювання методистами ТКМЦНОІМ нових форм методичної діяльності; моделювання напрямків розвитку освітньої галузі міста з урахуванням постійних змін умов для прийняття рішень.

Проаналізувавши дієвість попередніх векторів, можна дійти висновку, що інноваційна діяльність педагогів ЗЗСО і методистів ТКМЦНОІМ має значний вплив на процес формування компетентнісного методичного простору міста, забезпечує професійне зростання освітян.

У закладах середньої загальної освіти міста створено принципово нові зразки управлінської та педагогічної діяльності, упроваджено ефективні концепції, ідеї, технології, створено інноваційні освітні системи.

ТКМЦНОІМ розробив й апробував такі складові інноваційних змін, як ШПНФ, ІШСВ, МЛКМ, що відіграють важливу роль у процесі перенесення технологій з галузі фундаментальних наукових розвідок у практичну площину, сприяють створенню компетентнісного методичного простору міста.

Розкрито інноваційно-методологічну основу локальних інновацій, продумано й успішно апробовано науково-методичний супровід, створено універсальну модель інтеграції освіти, науки, практики, що дає змогу освітянам міста ефективно втілювати сміливі новаторські ідеї в освітній процес, створюючи унікальні інноваційні продукти. Успішно апробовано шкалу оцінювання інновацій у ЗЗСО.

Інноваційна педагогічна компетентність учителів формується в процесі активної діяльності освітян і вміщує: ключові компетентності (діагностичну, прогностичну, комунікативну, загальнонавчальну, експериментальну, аналітико-рефлексивну); інноваційну загальну компетентність (виховання, освіти дітей і батьків); інноваційну спеціальну компетентність (предметна і міжпредметна).

Маркетинговий вектор — це комплексне поєднання особливостей згаданих вище альтернативних векторів, спрямованих на створення інноваційних методичних продуктів, надання якісних освітніх послуг стимулювання педагогів до самореалізації, самоосвіти й саморозвитку.

Реалізація маркетингового вектора передбачає: вивчення концептуальних векторів розвитку сучасної системи освітніх послуг; ознайомлення з ринком освітніх потреб педагогічних і керівних кадрів навчальних закладів у методичному сервері; апробацію роботи нових методичних структур з метою створення

випереджувального інноваційного продукту згідно з вимогами сьогодення і перспективами на завтра; аналітично-прогностичну експертизу інноваційного продукту.

З метою налаштування педагогів на високу результативність освітньої діяльності розроблено систему структурно-змістової модернізації освітнього простору міста, створено нові моделі методичної роботи з педагогами, складено професіограми їхнього професійного зростання, індивідуальні методичні карти тощо.

Комплексна реалізація альтернативних векторів забезпечує не лише формування професійних компетентностей педагогів (інформаційної, комунікативної, продуктивної, автоматизованої, моральної, психологічної, предметної, соціальної, математичної), а й набуття ними умінь, які не є додатком до диплома про педагогічну освіту: готовності сприймати, продукувати й реалізовувати в практику нові освітянських ідей, здатності перманентно навчатися, бути в постійному творчому пошуку тощо. У цьому контексті можна говорити про створення інноваційної моделі сучасного вчителя — педагога нової формації.

Підтримка творчих педагогів, які досягають значних успіхів у фахових випробуваннях різних рівнів, є важливим аспектом діяльності управління освіти і науки Тернопільської міської ради й ТКМЦНОІМ. Розроблено «Положення про преміювання творчих педагогів за особливі досягнення в галузі освіти», згідно з яким кращих учителів нагороджують преміями за високі досягнення в професійній діяльності, забезпечують видання навчально-методичних посібників, збірників, рекомендацій, буклетів, дидактикотехнологічних постерів, освітянських каталогів, альманахів тощо. Кошти для забезпечення видавничої діяльності та преміювання творчих педагогів щорічно виділяє з бюджету міста Тернопільська міська рада.

Нові стратегічні орієнтири в розвитку освітянської галузі зумовили не лише апробацію нових підходів до організації методичної діяльності ТКМЦНОІМ. Кардинально переосмислена роль методиста в інноваційних процесах міста.

Сучасний методист відповідно до цілей та функцій його діяльності виконує такі ролі: аналітика, лідера з професійного розвитку педагога, програмного менеджера, проектувальника, організатора, координатора, фасилітатора, ініціатора змін, наставника, консультанта, тьютора, експерта тощо.

Вітчизняні вчені вважають за доцільне визнати методичні кабінети науково-методичними центрами системи післядипломної педагогічної освіти, в яку послідовно вносяться виправдані якісні зміни і яка є осередком інноваційних ідей та організатором їх реалізації на рівні технологій. Звідси випливає необхідність розкрити андрагогічний аспект роботи методиста, оскільки в сферу його діяльності входить методичний супровід процесу професійного зростання педагогів ЗЗСО. Тож проблема формування особистості методиста — професіонала й андрагога (з грецької: *άνδρoς* — доросла людина і *αγωγή* — вести), окреслена в КМЦ, є актуальною і потребує негайного розв'язання.

У КМЦ передбачено формування нарівні з педагогічною, технологічною, експертною, дослідницькою, управлінською складовими *андрагогічної складової* діяльності сучасного методиста.

Основні напрями діяльності сучасного методиста — професіонала й андрагога — репрезентовано в прикінцевих положеннях КМЦ.

Згідно з «Положенням про районний (міський) методичний кабінет (центр)», затвердженим наказом МОН України від 08.12.2008 р. № 1119, Законом України «Про освіту», діяльність МЛКМ охоплює п'ять блоків.

Блоки діяльності методиста — професіонала й андрагога

I. Технологічний блок передбачає рефлексію педагогічної діяльності, технологічне проектування освітніх інновацій, узагальнення моделей педагогічного досвіду. Це особливий вид діяльності, зміст якого полягає в тому, що методист рефлексує педагогічну діяльність вчителя й технологічно оформляє її як методичну розробку «Опис досвіду роботи». Оволодіння цим умінням є першим етапом професійного розвитку працівника методичної служби.

II. Педагогічний блок передбачає сприяння методиста професійному зростанню педагогів, мотивації вчителів до самоосвіти, самореалізації, самовдосконалення шляхом організації інноваційних форм методичної роботи.

III. Дослідницький блок передбачає вміння методиста здійснювати проблемний аналіз інноваційної діяльності педагога, проектувати процес інноваційного розвитку закладу.

Цей блок пов'язаний з подоланням утруднень, які можуть виникати в педагогів під час здійснення ними локальних пілотних досліджень чи експериментів.

Крім того, методист зобов'язаний надати професійну допомогу педагогам, які опинилися перед необхідністю здійснення проблемного аналізу власного досвіду чи досвіду роботи педагогічного колективу; пошуку ідей розвитку освітньої установи; моделювання нових методичних структур; проектування процесів інноваційного розвитку тощо.

МЛКМ передбачає створення авторських курсів з повним методичним забезпеченням.

IV. Експертний блок передбачає вміння методиста розробляти критерії оцінювання та давати експертну оцінку інноваційних процесів в освітніх закладах.

V. Управлінський блок передбачає вміння методиста здійснювати науково-методичний супровід управління освітнім процесом.

Сферою управління для методиста ТКМЦНОІМ залишаються ШПНФ, ІШСВ та інші інтегральні складові оновлених методичних структур міста в рамках МГКМ.

Виходячи із викладеного вище, професійна компетентність методиста вміщує такі складові:

- усвідомлення себе як суб'єкта методичної діяльності;
- володіння техніками інноваційної методичної діяльності в аспекті розбудови інноваційного розвитку освітнього закладу;
- володіння техніками власне методичної діяльності, а також дотичними — педагогічною, дослідницькою, експертною, управлінською.

Професійна (андрагогічна) компетентність — рушійна сила професійного зростання методиста, невід'ємний елемент інтенсифікації, розширення сфери відповідальності за результат своєї праці, необхідна умова розбудови компетентнісного методичного простору.

Професійне зростання методичного працівника неможливе без використання інструментів професійної діяльності сучасного методиста (див. таб. 1).

Таблиця 1

ІНСТРУМЕНТИ	ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ	ПРОФЕСІЙНА РОЛЬ МЕТОДИСТА
STEM-освіта	<i>Комплекс освітніх заходів, що сприяють інтегрованому використанню знань предметів природничих наук, ІКТ, інноваційних технологій. Засобами STEM можна суттєво підвищити ефективність дослідно-експериментальної, винахідницької діяльності в освітньому процесі.</i>	Аналітик Лідер із професійного розвитку педагога
Google Education	<i>Google пропонує низку корисних ресурсів для вчителів: електронну пошту й сумісні з нею додатки, відео, плани уроків, освітні гранти тощо.</i>	Програмний менеджер
Моніторинг	<i>Monitoring забезпечує виявлення певних закономірностей і тенденцій досліджуваного об'єкта, суб'єкта чи процесу.</i>	Проектувальник Організатор
Технологія тайм-менеджменту	<i>Ефективне планування робочого часу задля досягнення цілей, пошук тимчасових ресурсів, розклад пріоритетів і контролю за реалізацією запланованого. Підґрунтям тайм-менеджменту є використання на практиці наукового менеджменту.</i>	Координатор Фасилітатор
Дистанційне навчання	<i>Дистанційна освіта як система відкритого навчання є важливою умовою реалізації неперервної освіти, що забезпечує максимальну академічність</i>	Ініціатор змін

	вибору, мобільність якісної інформації, комфортність у використанні.	Наставник
Критичне мислення	Усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших.	Консультант
e-Learning	Використання інтернет-технологій для надання широкого спектра рішень, що забезпечують підвищення знань та продуктивність праці.	Тьютор
Prezi	<i>Prezi</i> – онлайн-інструмент для створення інтерактивних мультимедійних презентацій	Постачальник ресурсів
Технологія модуляції	Модерація як технологія передбачає участь педагога-учасника у досягненні спільного результату, орієнтованого на перенесення отриманих знань у площину вирішення практико-орієнтованих завдань.	Експерт
Фандрайзинг	Професійна діяльність щодо мобілізації залучення ресурсів із метою залучення науково-дослідницьких проектів, заходів.	

Важливим напрямом діяльності сучасного методиста є дистанційне навчання.

Дистанційне навчання (*distance learning*) дозволяє отримати освіту за допомогою персонального комп'ютера і виходу в мережу Інтернет. Навчальний процес організований у спеціально створеному навчальному середовищі шляхом використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Стратегічним пріоритетом особистісного розвитку методиста в умовах реформування освіти є інформальна й неформальна освіта, що вміщує такі елементи:

- *LLL / Lifelong learning* (безперервної освіти);
- *FE / Adult education* (освіти для дорослих);
- *EE / Electronics education* (електронної освіти);
- *DE / Distance education* (дистанційної освіти);
- *IL / Informal learning* (інформальної освіти).

Складовими освітньо-комунікативного поля методиста ТКМЦНОІМ є: неформальне спілкування методистів у соціальних мережах; створення професійних спільнот методистів у соціальних мережах; робота сайту ТКМЦНОІМ (<http://tkmco.org/>); створення блогосфер методистів; онлайнпублікації ; участь у науково-методичних заходах *on-line*.

Працюючи в просторі, методисти ТКМЦНОІМ беруть участь у створенні спільних документів (статутів, наказів, статей, рекомендацій); обговоренні й рецензуванні матеріалів досвіду; обговоренні важливих питань Концепції «Нова українська школа»; обміні авторськими напрацюваннями (програмами, концепціями, пілотними дослідженнями, проектами) тощо.

Сучасна педагогічна практика потребує від методиста вміння прогнозувати траєкторію власного особистісного розвитку з урахуванням зростання ролі неформальної освіти на противагу традиційній.

Загалом у процесі навчання методиста впродовж життя виокремлюють такі етапи:

- 1) відправна формальна освіта;
- 2) початок професійної діяльності — індукція, яка супроводжується комплексом соціальних заходів сприяння входженню в професію;
- 3) безперервний професійний розвиток.

Ключове завдання ТКМЦНОІМ полягає в перезавантаженні професійної компетентності методиста. Виходячи з цих позицій, ефективність розвитку професіоналізму методиста визначається випереджувальною спрямованістю, варіативністю, змісту і форм урахуванням набутого досвіду.

Педагогіка партнерства й компетентнісний підхід потребують нового освітнього середовища. Таке середовище допомагають створити новітні інформаційно-комунікаційні технології. Вони підвищують ефективність роботи педагога, ефективність управління освітнім процесом, а водночас уможливають індивідуальний підхід до навчання.

Розглянувши альтернативні та трансформаційні вектори професійної компетентності педагога й методиста, можна чітко окреслити змістовий ресурс методичного простору міста.

Інноваційну діяльність реалізовуємо за змістовими лініями. Найбільш вагомими з точки зору формування компетентнісного методичного простору вважаємо: теоретико-методологічну, проектувальну, формувально-діяльнісну, результативно-корекційну лінії.

Важливою ланкою проектування особистісної траєкторії професійного розвитку є пошук сучасних форм і методів реалізації власної, консультативної, компенсаторної, проектувальної, аналітикопрогностичної діяльності.

Центральна магістраль модернізації методичної діяльності, що сприяє реалізації основних напрямів роботи методиста й впливає з концептуальних положень державних документів, спирається на запровадження варіативних програм щодо підвищення самоосвіти педагогів; підвищення якості надання освітніх послуг; трансформування у навчальне середовище інноваційних технологій: інформаційно-технологічних, інформаційно-комунікаційних тощо; приведення у відповідність до Концепції нової української школи, європейських стандартів науково-методичного центру.

Чільне місце в процесі реалізації теоретико-методологічної лінії відводимо підходам, принципам, інноваціям.

Теоретико-методологічну лінію розглядаємо в площині, що передбачає формування вмотивованого вчителя шляхом використання таких підходів: андрагогічного, компетентнісного, інтегративно-технологічного, процесуального, особистісно-діяльнісного, інноваційно-персоніфікованого.

Мобільність вищезгаданих підходів змінить внутрішню діяльність методичного центру як змістового ресурсу в освітньому просторі міста.

Працівники методичної служби у постійному пошуку ефективних форм і методів з педагогічними працівниками. Зокрема на увагу заслуговують: технологія проведення діагностичного рівня професійної підготовки педагогів, вивчення інтересів і запитів освітян (методичний аудит), моделювання структури, змісту та форм науково-методичної роботи з освітянами міста; підготовка та проведення

конкурсів професійної майстерності: «Парадигма освітніх інновацій», «Європейський вектор освіти» тощо; трансформування досягнень психолого-педагогічної науки, безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання і виховання та ін.

Кожен із перелічених підходів реалізується за умови дієвості таких принципів: стимулювання, наступності, професійної спрямованості, адресності, регулювання, інтеграційності, цілепокладання, науковості, інформаційності.

Важливим чинником у створенні умов для забезпечення якісної освіти педагогічних працівників міста є інноваційна діяльність методичного центру.

Для реалізації проєктувальної змістової лінії методичного простору визначено такі складові: функції; пріоритети; компоненти.

Основи компетентнісного підходу до організації методичної роботи в місті закладено саме у функціях, серед яких слід виокремити:

- аналітичну, що передбачає вивчення фактичного стану методичної роботи й обґрунтованість застосування способів, компонентів, методів досягнення цілей, об'єктивну оцінку отриманих результатів і вироблення корекційних механізмів щодо нового формату методичної роботи;
- конструкторську, яка передбачає конструювання змісту структури, форм і методів підвищення професійної майстерності методиста;
- інформаційно-коригувальну, спрямована на корекцію й оновлення інформації, в освітній галузі, партнерство з ІТ-бізнесом, створення в позитивного освітнього середовища у світі цифрових технологій;
- прогностичну, яка сприяє розробці процесуальних технологій прогнозів як основних інструментів і засобів отримання випереджувальної інформації про стан освіти.

Співдієвість цих функцій забезпечує суттєві зміни в педагогічній теорії та практиці ТКМЦНОМ. З'являються нові підходи й бачення змін у змісті освіти, виникає потреба використання сучасної дидактики з метою підвищення якості освітніх послуг, відбувається створення авторських розробок, їх апробація та практичне обґрунтування в світлі нових педагогічних ідей і технологій.

Сучасний освітній процес вимагає принципової зміни ролі методиста, який зуміє змінити методичне середовище шляхом інноваційної діяльності, що буде інвестицією в траєкторію його особистісного розвитку і професійного зростання.

Компоненти проєктувальної лінії сприяють реалізації ключових компонентів Нової української школи та ідей інтеграції національної системи освіти в європейський освітній простір.

Розкрити творчий потенціал педагогів та сприяти підвищенню їхньої професійної компетентності допоможуть такі компоненти інноваційної діяльності ТКМЦНОІМ: діагностичний, концептуальний, управлінський (менеджменту), організаційний (маркетинговий), освітній, партнерства, ресурсний.

Визначальною у змісті даних компонентів стане освітня траєкторія, яка зможе реалізувати новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації методиста в суспільстві.

Важливість концептуального компонента інноваційної діяльності ТКМЦНОІМ полягає в діяльності, що спрямована на створення концептуальних положень,

проектів, програм, нормативних документів, які регламентують, організовують освітню діяльність, створюють позитивний методичний супровід освітнього процесу міста. Концептуальний компонент визначає цілі, завдання ТКМЦНОІМ, опрацьовує змістове й технічне наповнення, проводить діагностику методичних потреб педагогів міста, формує пріоритетні напрями та визначає стратегічні плани.

Управлінський компонент інноваційної діяльності ТКМЦНОІМ є складним та комплексним явищем, оскільки передбачає спеціалізацію за змістом і видами діяльності, вимагає кооперації з метою досягнення комплексної реалізації цілей, багатогранний за своїми проявами. Лише зважене, збалансоване використання всіх елементів управлінської магістралі може надати діяльності раціональності й ефективності.

Освітній компонент забезпечує нормативну частину змісту навчання. Інноваційна спрямованість компонента полягає в переході на компетентнісний рівень освітньої діяльності та стратегічне планування її інноваційного розвитку. Методисти впроваджують у свою роботу інформаційнокомунікаційні та проектні технології, технології особистісно зорієнтованого навчання, критичного мислення, а також змішане навчання, перевернуте навчання тощо.

Процес упровадження сучасних педагогічних технологій складний. Неперервне моніторингове дослідження цього компонента дає реальну картину ефективності поширення технологій у навчально-виховний процес, вказує на аспекти, що потребують корекції.

Підвищення рівня соціально-культурного розвитку учителів є важливою складовою методичної діяльності. Соціальне партнерство — це ефективний інструмент регулювання відносин між усіма суб'єктами освітнього процесу. Безумовно, бажаним результатом є створення сприятливих умов для самореалізації педагогів шляхом взаємодії та співпраці всіх сторін, які беруть участь в освітньому процесі міста. Ця співпраця вирішує низку важливих проблем міського рівня: дає змогу залучити більше коло зацікавлених осіб та компаній до процесу модернізації освітнього простору міста (синергетичний підхід); сприяє залученню суспільних ресурсів до розбудови інноваційної інфраструктури; допомагає спрямувати ресурси освіти на розвиток спільної діяльності будь-якого освітнього закладу, його самоорганізації і самовдосконалення; дає змогу координувати спільну діяльність із розумінням ступеня відповідальності кожного партнера .

Формування ресурсного потенціалу, оптимальних базових пропорцій належить до завдань стратегічного менеджменту, які можуть бути вирішеними лише в комплексі заходів, що забезпечать їх ефективний розвиток та функціонування. Кожен вид ресурсів (людських, технологічних, матеріально-технічних) становить цілісну, створену на основі наукових досягнень, надбань передового педагогічного досвіду і конкретному аналізу проблем освіти систему, спрямовану на всебічне підвищення професійної майстерності кожного методиста.

Сьогодні інформаційні ресурси мають особливу цінність, оскільки розглядаються як важливий чинник якісних змін у контексті змістового ресурсу освітнього простору міста. Інформаційні ресурси є продуктом інтелектуальної власності кваліфікованої і творчо активної людини.

Інформаційна діяльність методиста спрямована на консультування педагогічних працівників з питань розвитку освіти, ознайомлення із новинками науково-

методичної літератури; ознайомлення педагогічних працівників із досвідом інноваційної діяльності освітніх закладів, новими тенденціями в освіті, змістом оновлених навчальних програм, підручників, навчально-методичного контенту, інших локальних документів, напрацюваннями педагогів-практиків через нові форми роботи, вебінари тощо; створення медіатеки сучасних навчально-методичних матеріалів (сайтів, блогів, інтернет-спільнот) та інших електронних ресурсів. Застосування ресурсного компонента створює належні умови для професійного становлення особистості сучасного компетентного фахівця, вмотивованого вчителя, готового стати агентом завтрашніх змін. З'являється нова роль учителя — коуча, тьютора, модератора, який допоможе створювати індивідуальні освітні траєкторії учнів.

Сьогодення, як відомо, висуває нові виклики щодо пошуку механізмів реформування і модернізації усієї національної системи освіти. Оскільки міський освітній простір є однією із складових загальнодержавних суспільних інституцій, то його розвиток відбувається безпосередньо під впливом цивілізаційних процесів розвитку, досягнень сучасної педагогічної науки і філософських узагальнень.

Відповідно до Концепції Нової української школи основна місія ТКМЦНОІМ полягає в мотивуванні педагогів, досвід яких є прикладом для наслідування, на вироблення інноваційних продуктів. І чільне місце у цьому процесі належить методисту як інвестору в розвиток професійної траєкторії педагогів, не обмежуючи свободу педагогічної творчості вчителя.

В основу реалізації формувально-діяльнісної змістової лінії методичного простору ТКМЦНОІМ покладено такі завдання:

- модернізація науково-методичної діяльності;
- формування навичок рефлексії й адекватної відповіді до регіональної ментальності та потреб на ринку праці;
- формування елітних менеджерів освіти, які б приймали ефективні рішення;
- розробка моделей формування компетенцій в учнів на всіх ступенях освіти;
- використання здоров'язбережувальних технологій у міську систему дошкільної, шкільної та позашкільної освіти;
- активне застосування технологій критичного мислення в педагогічному процесі;
- розвиток емоційного інтелекту, духовної сфери педагогів;
- експансію поглядів на освіту як блага та інструменту життя;
- використання світового інформаційного простору й засобів мобільного навчання педагогів.

Невід'ємною складовою реалізації концептуальних засад Нової української школи є орієнтація на самоактуалізацію учня й педагога в процесі особистісного розвитку.

Провідником між учителем та інформаційно-технологічним середовищем є методист, який залучений до розробки технологій управління науково-методичними знаннями; проведення технологічних практикумів для педагогів у міжтестатійний період; використання інновацій із вимірюванням їх результативності; проектування пілотних досліджень та супровід експериментальних закладів міста; надання методичних послуг в онлайн-режимі; впровадження технологій дистанційного навчання для мотивації педагогів до

самоосвіти (проектування індивідуальних програм самоосвіти, календар, блокнот тощо); формування практичнодіяльнісного досвіду на основі філософії ХХІ ст.

Суттєвих позитивних змін у діяльності ТКМЦНОІМ зазнала результативно-корекційна лінія. Суть цих змін зводиться до:

- технологічного забезпечення (уведено нові підходи до розробки технологій управління науково-методичними знаннями, формування технологічної компетентності, технологічної грамотності);
- появи нових форм організаційної роботи (забезпечено моделювання структури, змісту і форм науково-методичної роботи з педагогами, залучення освітян до творчого пошуку);
- ефективності моніторингових досліджень (внесено зміни в організацію науково-методичної роботи з педагогічними кадрами; керівниками навчальних закладів щодо аналізу проблем, узагальнення рішень, прогнозування розвитку навчального закладу тощо).

Основними характеристиками технологічного підходу в діяльності з педагогами є постановка мети, визначення рівня досягнення мети й очікуваних результатів. В основі лежить перетворювальна діяльність людини, спрямована на створення навчального середовища.

Технологічний аспект для освітян відіграє ключову роль у вирішенні першочергових проблем у навчальному процесі. Адже сфера застосування технологій в освіті досить широка. Серед найбільш поширених: освітні технології, педагогічні технології, технології навчання, технології виховання, технології управління, методичні технології, технології упровадження технологій, технології моніторингу, технології експертизи тощо.

Згадані технології формують у педагогів такі якості: уміння уявляти собі кінцевий результат (уявлення), який підкреслює професійну впевненість (знання) щодо усвідомлення успіху діяльності (рішучість). Розуміння цих закономірностей дає змогу методистам конструювати індивідуальні професійні траєкторії учителів.

Щоб цей шлях був продуктивним, методист проектує модель якісних форм, методів і засобів науково-методичної роботи, що суттєво покращує результат педагогічного процесу. ТКМЦНОІМ має у своєму арсеналі розроблені ним концепції та програми розвитку освіти Тернополя, комплексноцільову систему діяльності освіти міста, що відображають загальну стратегію, педагогічні технології, які дають можливість втілювати їх в навчальний процес. Це полегшує використання ним дидактичної й методичної систем як змістового ресурсу у діяльності методичного центру. Технологічне забезпечення формує в педагогів чітке бачення узгодженості дій, що супроводжуються конструюванням, чіткою алгоритмізацією з метою отримання продукту заданої якості, що сприяє формуванню компетентнісного методичного простору міста.

Застосування концептуального підходу демонструє вагомі результати. Тому при виборі технологій методист передбачає реалізацію конкретної проблеми в професійно-педагогічній діяльності, яку розв'язує в площині концептуальної ідеї, цільового призначення та подальшої організації діяльності.

Суттєве зростання професійних (андрагогічних) компетентностей методистів ТКМЦНОІМ, встановлення тісних партнерських стосунків із педагогами ЗЗСО, готовими до інноваційної діяльності, сприяло появі й успішному функціонуванню в

освітньому просторі міста таких інноваційних методичних продуктів, як ШПНФ, ІШСВ, СМЦ, МЛКМ з багатьма інтегральними складовими.

Заняття у ШПНФ та в ІШСВ забезпечували формування професійних компетентностей керівників навчальних закладів та їх заступників, голів методичних об'єднань учителів, учителів початкових класів, які беруть участь у пілотному дослідженні на локальному рівні щодо впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти.

Непідробний інтерес викликали у слухачів ШПНФ та ІШСВ заняття з тем:

- «Сучасні тренди в організації навчання в контексті нових стандартів середньої освіти»;
- «Планування управлінської діяльності в інформаційно-освітньому середовищі України. Знайомство з краудфандинговою платформою *GoFundEd*»;
- «Сценарії використання сучасних ІКТ в освітньому просторі»;
- «Інструменти та сценарії використання: віртуальна учительська, онлайн-наради, план-звіти в спільних документах, доручення, розклад заходів, розсилка оголошень»;
- «Цифрове портфоліо медпрацівника: навіщо і як створити. Як сприяти професійному розвитку працівників»;
- «Презентація освітнього е-контенту провідних освітніх компаній *Mikrosoft, Epson* та ТОВ «Навігатор»;
- «Гейміфікація: інструменти та підходи для початкової школи»;
- «Технологічна підтримка STEAM-освіти»;
- «Впровадження технології електронного навчання: перевернутий клас»;
- «Формування інноваційної особистості в загальноосвітньому навчальному закладі»;
- «Інтегроване навчання в початковій школі: моделі та підходи»;
- «Кожний урок — відкритий»;
- «Середовище національно-патріотичного виховання учнів: стереотипи та інновації»;
- «Державний стандарт у школі І ступеня: виклики, реалії, перспективи»;
- «Партнерство батьків і вчителів у процесі всебічного розвитку дітей»;
- «Використання сучасних ІКТ в роботі заступника директора школи І ст.» та ін.

Секційні засідання практичного спрямування проводили науковці, тренери з інформаційних технологій Центру нової освіти, досвідчені та креативні педагоги.

Особливе місце на графічно-локаційному зображенні компетентнісного методичного простору міста відведено створенню Віртуального методичного простору. За наслідками моніторингових досліджень педагогічні працівники найчастіше використовують такі інтернет-ресурси:

- *Google* — пошук в мережі Інтернет;
- *Publisher* — програма для створення буклети, програм тощо;
- *You Tube* — популярний відеохостинг;
- *Calameo* — сервіс для миттєвого створення інтерактивних публікацій;
- *Learningapps.org* — онлайн-сервіс для створення інтерактивних вправ;

- електронну пошту українських операторів: *Gmail, ukr.net* тощо.

Дієвим є новий елемент методичної інфраструктури — СМЦ — структурна одиниця управління закладом, що збирає, обробляє, аналізує, коригує, зберігає результати, забезпечує науково-методичний супровід процесу кореляції відповідної ланки дослідження й може зробити перспективний прогноз щодо розвитку освітнього процесу в закладі.

СМЦ забезпечує виконання низки концептуальних завдань:

- змодельовати дієвий механізм збору, обробки та збереження інформації за усіма напрямками діяльності закладу;
- реєструвати зміни, що відбуваються в навчальному просторі школи як у часі, так і у змісті мети дослідження;
- відстежувати динаміку розвитку закладу відповідно до завдань, що лежать в основі науково-методичної проблеми;
- оприлюднювати позитивні тенденції, які визначають характер і особливості розвитку освітнього процесу;
- розробляти нові практично орієнтовані механізми оцінки та аналізу отриманих негативних результатів у тіньовій сфері (учень, педагог, керівник закладу);
- здійснювати систематично-прогностичний контроль якості освіти та виховання учнів двічі на рік протягом усього періоду навчання дітей у закладі;
- формувати шляхи адресного забезпечення груп користувачів аналітичною інформацією;
- удосконалювати системи управлінської діяльності на основі моніторингових досліджень.

Чільне місце в діяльності ТКМЦНОІМ відведено експертизі. За критеріями результативності педагогічної діяльності вчителя визначають такі рівні його професійної компетентності:

- адаптивний (низький);
- локально-моделюючий (середній);
- системно-моделюючий (високий);
- творчий (найвищий).

За наслідками результатів незалежної експертної лабораторії окреслюються такі важливі складові професійної компетентності педагога як: інформаційно-мотиваційна; базово-предметна; психолого-педагогічна, технологічно-методична, особистісна, комунікативна, управлінсько-організаційна, узагальнювально-корекційна, самокритичність.

Слід зазначити, що професійна компетентність сучасного вчителя вміщує психолого-педагогічну, предметно-технологічну та загальнокультурну складові.

Основними індикаторами педагогічної компетентності вчителя є: перетворювальні якості особистості; місце вчителя в освітньому процесі; безперервність загальної і професійної культури; інноваційна діяльність педагога; педагогічне дослідження; моделювання власного педагогічного досвіду; результативність навчально-виховного простору; формат індивідуальної траєкторії педагога як інвестиція в саморозвиток.

Отже, створення компетентнісного методичного простору міста Тернополя в умовах реформування освіти відбулося шляхом уведення в освітній обіг авторських

інноваційних методичних інфраструктур — ШПНФ, ІШСВ, СМЦ, КМЦ, МЛКМ з багатьма інтегральними складовими — та забезпечення реалізації альтернативних векторів розвитку професійної компетентності педагогів ЗЗСО і трансформаційних векторів розвитку професійної компетентності методиста ТКМЦНОІМ. Важливу роль у процесі поширення інновацій відіграло оновлення структури та змісту діяльності ТКМЦНОІМ.

Перелік умовних скорочень

- ТКМЦНОІМ — Тернопільський комунальний методичний центр науково-освітніх інновацій та моніторингу;
- ЗЗСО — заклади загальної середньої освіти;
- КМЦ — Концепція модернізації діяльності ТКМЦНОІМ в умовах реформування освіти міста на 2016—2021 рр.;
- ШПНФ — Школа педагогів нової формації;
- ІШСВ — Інтерактивна школа сучасного вчителя;
- СМЦ — Сервісно-моніторинговий центр;
- МЛКМ — Міжгалузева лабораторія компетентного методиста.

Література

1. Архипова С. П. Основи андрагогіки. — Черкаси, Ужгород, 2002. — 184 с.
2. Лавренчук А. О. Тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти України з огляду на європейський досвід // Імідж сучасного педагога. — 2014. — Вип. 7 (146). — С. 8–10.
3. Скорик Т. В. Освіта впродовж життя в контексті євроінтеграційних процесів // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. — 2016. — Випуск 135. — С. 232–235.
4. Швидун В. М. Аналіз поняття «післядипломна педагогічна освіта» в контексті інтеграції освітніх систем // Державне управління та місцеве самоврядування. 2013. Вип. 4 (19). С. 56–66.
5. Bolam R. Inservice Education and Training of Teachers. — Wellington, 1982. — 108 p.
6. Dave R. H. Foundations of Lifelong Education. — Oxford, 1976. — 314 p.

Додаток 1

Додаток 2

ВСТАВИТИ !!!

Альтернативна олімпіада як інноваційна форма інтегрування неформальної та інформальної освіти обдарованих учнів на основі залишкових знань

У статті проаналізована необхідність переорієнтації освітньої парадигми в Україні на активне впровадження досягнень, напрацьованих неформальним та інформальним навчанням юної особистості. Запропоновано ефективні форми та прийоми компетентної актуалізації і використання залишкових знань на прикладі апробації альтернативної олімпіади як інноваційної форми навчання і розвитку обдарованих дітей.

Ключові слова: *формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта, залишкові знання, компетентнісно зорієнтовані знання, альтернативна олімпіада.*

Однією із глобальних проблем розвитку освітньої галузі в Україні є катастрофічний дисбаланс між інформаційним поступом суспільства, революційними викликами інформатизації та консервативною заангажованістю формальної освіти. Практичне ігнорування державою, педагогічною наукою та вчительством можливостей інших секторів освіти – неформальної та інформальної, зорієнтованість переважно на формальну «суму знань» без урахування їх залишкового потенціалу породжує низку локальних проблем: 1) суттєве зниження престижу освіти; 2) недостатній рівень життєвих компетентностей випускників; 3) зростання аксіологічної дисгармонізації та психологічної тривожності підлітків і молоді; 4) обмежене коло можливостей для повноцінної самореалізації обдарованих учнів. Високий ступінь бюрократизації галузі спричинює необхідність розв'язання означеної проблеми шляхом раціоналізаторських пошуків в інноваційному освітньому просторі як альтернативі формальному навчально-виховному процесу.

Поняття неформальної та інформальної освіти запроваджено в педагогічний ужиток у 60–70-ті рр. минулого століття під час міжнародних дискусій із проблем освіти, які акцентували увагу педагогічної спільноти на важливості освітньої підготовки, отриманої поза межами офіційно визнаних і спеціально призначених для цього навчальних закладів т. зв. формальної освіти. Інтерес вітчизняної науки до нових секторів виник на рубежі століть у зв'язку з проблеми євроінтеграції культурно-освітнього простору України. Проте дослідження в цьому напрямку залишаються, на наш погляд, у зародковому стані, на етапі формування термінологічного апарату. Причому цей процес стосовно поняття «неформальна освіта» відбувається у двох напрямках. З одного боку, це спроба накласти на нього загальноєвропейську матрицю. Так, А. Солнишкіна, спираючись на класифікацію ЮНЕСКО, розглядає неформальну освіту як «професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти, на різних курсах інтенсивного навчання, семінарах, майстер-класах» [3, с. 58]. На думку ж Е. Гусейнової та Ю. Лук'янової, «до сфери неформальної освіти належать індивідуальні заняття під керівництвом тренерів чи репетиторів, тренінги та короткотермінові курси» [2, с.

92]. Є також спроби ідентифікувати неформальну освіту як позашкільну [4]. Разом із тим вітчизняна здебільшого актуалізує проблеми неформальної освіти як андрагогічні [1], що частково обмежує можливості для пошуку шляхів інтегрування її в систему формальної освіти.

Більш злагодженими є спроби означити інформальний сектор освіти. Найбільш характерною в цьому контексті нам видається дефініція Е. Гусейнової та Ю. Лук'янової: «Фактично це здобуття необхідних знань, умінь, навичок у формі життєвого досвіду» [2, с. 93]. Саме інформальна освіта, на думку фахівців, є важливим чинником каталізації т. зв. «залишкових знань» (здобутих у формальному секторі), що їх В. Ясінський визначає як «об'єм інформації, якою володіє індивідуум у певній сфері знань у фіксований момент часу» [5, с. 112].

При тому необхідно зазначити, що у вітчизняній науці поки що немає системних досліджень щодо обґрунтування розвивального потенціалу неформального та інформального секторів освіти для обдарованої дитини, а значить і не визначено практичних форм їх інтегрування в загальну систему її інтелектуального та соціального становлення і самореалізації.

Мета статті — обґрунтувати доцільність та механізми застосування альтернативної олімпіади як інноваційної форми інтегрування неформальної та інформальної освіти обдарованих учнів.

У чинній нормативній базі предметні учнівські олімпіади не розглядаються як форми освіти обдарованих учнів. Тільки в Концепції профільного навчання в старшій школі їх названо серед форм допрофільної підготовки. Завдання, визначені чинним Положенням про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, зорієнтовано на діагностичні, мотиваційно-стимуляційні, організаційні, популяризаторські функції цих заходів для обдарованих учнів, але не передбачають освітньої складової. Таким чином, олімпіади фіксують актуальний рівень залишкових знань, але не спрямовані на їх поповнення, розвиток і практично використання. Саме з необхідності подолання цих недоліків народилася ідея альтернативних олімпіад, авторами якої стали працівники новоствореної науково-дослідної лабораторії якості навчання та обдарованої дитини при Тернопільському комунальному методичному центрі науково-освітніх інновацій та моніторингу.

Альтернативну олімпіаду розглядаємо як перспективну форму неформальної освіти обдарованих учнів, набуття ними соціально-комунікативного досвіду на інформальній основі актуалізації та застосування залишкових знань.

Неформальні ознаки такої форми роботи з обдарованими дітьми вбачаємо:

- 1) в отриманні нових компетентісно зорієнтованих навчальних досягнень в учнівському об'єднанні — Клубі обдарованих школярів Тернополя з характерною аббревіатурою КОШТ;
- 2) у реєстрації на участь в альтернативних олімпіадах неформальним шляхом — через соціальні мережі, а значить забезпеченні індивідуального характеру вибору змісту і форми набуття комплексу особистісно привабливих предметних та між предметних компетентностей;

- 3) у роботі (зокрема під час відбіркового турів — «кастингів») у малих групах (до 15 чоловік) за «круглим столом» з представників різних навчальних закладів, часто різновікових;
- 4) у відкритості кожного з етапів олімпіади, його фото- та відеосупроводі;
- 5) в отриманні знань, умінь і навичок через нестандартні завдання і ситуації: анкета улюбленого героя, інтелектуальне доміно, інтелектуальний забіг, асоціативний куш, понятійна навігація, гуманітарні рівняння, «Білет для колеги», самопрезентації у європрофесії, очима найближчого друга, комунікативний євроуїкенд, відеозадачі від Шерлока Холмса, синхронне обговорення відеосюжетів у тріалозі, відеоекскурсія, формування рекламних роликів, психологічний армреслінг, пантоміма, СМСпереписка з членом журі, диспут із суддями «Платон мені друг, але істині дорожча», редагування імпровізованого збірника для ДПА, виконання депутатських запитів;
- 6) у застосуванні белл-ланкастерської системи навчання, за якої одні учні виступають консультантами, тренерами інших, поціновувачами їх навчальних досягнень, продюсерами інтелектуальних команд;
- 7) у довірливому спілкуванні з суперниками, членами журі, вболівальниками різних вікових категорій і соціальних статусів (від учнів до міського голови);
- 8) у формуванні замовлень на навчальний і конкурсний пакет олімпіади (її зміст, завдання, форми проведення, критерії оцінювання, визначення результатів і навіть особливості стимулювання);
- 9) у відсутності чітко регламентованих вимог до конкретних змагальних акцій, непорушних положень, частих змінах правил залежно від актуальної конкурсно-навчальної ситуації, атмосфері постійного очікування приємних інтелектуальних та емоційних сюрпризів.

У такий спосіб на альтернативних олімпіадах вдається забезпечити головні вимоги до неформальної освіти: відповідність цілей і намірів організаторів та учасників, добровільна участь, позиція учня в центрі подій, що відбуваються, гнучкість і мобільність навчального процесу, доступність для всіх охочих, рівноваженість індивідуального і групового набуття компетентностей.

Інформально-освітні ознаки альтернативних олімпіад проявляються, на наш погляд, у:

- 1) відсутності необхідності додаткової спеціальної підготовки до цього виду олімпіад, максимальному базуванні на залишкових знаннях та актуальному особистісному досвіді учасників;
- 2) змістовій комплексності олімпіад (гуманітарна для восьмикласників включає рідну мову, українську та світову літературу, історію, мистецтво, природничо-математична для дев'ятикласників — алгебру, геометрію, фізику, хімію, біологію, географію);
- 3) активному використанні різних видів інформації (нормативно-документальної, навчально-підручничкової, довідково-енциклопедичної, медіа-універсальної, наочно-символічної, апріорно-конфіденційної);
- 4) суттєвому виході інформаційного наповнення альтернативних олімпіад за межі традиційних навчальних дисциплін («Терапевт власного Я» з психології, «Де немає Христа, там немає моралі» з основ християнської етики, «Я люблю рідне

місто» з тернопольства, «Майбутній бізнесмен Тернополя» з економіки, євроолімпіада з англійської мови);

- 5) частих змінах соціальних ролей (учасники кастингів, джокери, фіналісти, інтерактивні глядачі, члени журі, тренери, продюсери, ведучі, гіді, кореспонденти, соціологи, експерти, актори у малих формах, рекламні режисери, дизайнери, менеджери), «уживанні» в задані й обрані ролі (суперзірка, літературний або кіноперсонаж, представники різних професій, квітка, природний катаклізм, геометрична фігура тощо);
- 6) організації майстер-класів для учасників фіналів олімпіад, які включають у себе як обов'язкові складові інтелектуальні та психологічні тренінги;
- 7) проведенні т. зв. «народних олімпіад», під час яких учні беруть на себе всі основні функції — від складання завдань до сценарію та режисури кастингів і фіналу, а координатори від лабораторії якості навчання та обдарованої дитини лише фасилітують процес);
- 8) спільному моделюванні та апробації жорстко-випробувальних інтелектуальних акцій («Слабка ланка», «Інтелектуальна дуель»), спрямованих на виховання вольових якостей учасників, умінь «виживати» і перемогати в нестандартних ситуаціях;
- 9) самооцінюванні власних навчальних досягнень та змагальних успіхів через обговорення та голосування в соціальних мережах, тематичні круглі столи, анкетування.

Тож у ході проведення альтернативних олімпіад вдалося зреалізувати і головні особливості інформальної освіти: здобуття знань, умінь і навичок, збагачення особистісного досвіду за індивідуально спланованою траєкторією через повсякденну комунікацію і активність в культурно-освітньому середовищі, читання, заочні подорожі, медіасприйняття тощо.

На відміну від традиційних предметних альтернативні олімпіади мають не лише контрольно-стимульовальну функцію, але й навчальну, виховну та загальноосвітню. Як показують порівняльні дослідження, що проводяться працівниками лабораторії, учні, які вперше беруть участь в альтернативних олімпіадах, якісно розв'язують близько 6 відсотків пропонованих їм завдань, що ще нижче, ніж на традиційних олімпіадах (близько 70 відсотків на II, міському, етапі). Це загалом виправдано тим фактом, що в таких олімпіадах беруть участь усі охочі, а не спеціально відібрані й попередньо підготовлені учні. Натомість на 3–4-й епізоди участі в альтернативних олімпіадах рівень результативності в розв'язуванні нових завдань нестандартних завдань досягає 90 відсотків. Крім того, приблизно стільки ж учасників у трійку найбільш вагомих позитивів власної участі у таких інтелектуальних акціях називають саме пізнання нового, отримання цінних, корисних знань, загальний розвиток. На користь інформальної складової олімпіадного навчання свідчить і визнання таким же відсотком опитуваних впливу олімпіад на збагачення життєвого досвіду.

Проведені теоретичне дослідження і практична апробація дають нам підстави зробити відповідні висновки:

1. Педагогічна ситуація з домінуванням формальної освіти де-юре і де-факто безнадійно застаріла в умовах альтернативних викликів інформаційного суспільства.

2. Вітчизняна наука ще фактично не виробила рекомендацій щодо імплантації досягнень неформальної та інформальної освіти особистості у її розвиток та формування соціального статусу.
3. Серед стихійно апробовуваних способів інтеграції традиційних освітніх парадигм з неформальними та інформальними можемо виділити досвід упровадження альтернативних олімпіад у Тернополі на рівні управління освіти і науки міської ради.
4. Альтернативні олімпіади актуалізують залишкові знання їх учасників, систематизують переваги інтелектуального розвитку обдарованих учнів, надають їхнім навчальним досягненням компетентніснопрагматичного характеру, формують волюві якості, характер, уміння продуктивно спілкуватися, сприяють успішній соціалізації, віковій самореалізації та життєвому самовизначенню.

Перспективи дослідження вбачають у формуванні системи моніторингових досліджень актуальної та перспективної результативності роботи з обдарованими учнями на основі інтегрування формальної, неформальної та інформальної освіти юної особистості.

Література

1. Болтівець С. І. Андрагогіка як вчення про удосконалення дорослої людини // Післядипломна освіта в Україні. — 2001. — № 1.— С. 47–49.
2. Гусейнова Е. І. Лук'янова Ю. М. Неформальна освіта як важливий елемент безперервної освіти // Педагогічні науки : Стратегічні напрямки реформування системи освіти. — Суми, 2012. — 240 с.
3. Проблема визнання та розвитку неформальної освіти в Україні : Доповідь [Школа європейської інтеграції для лідерів громадянського суспільства України : Тематична група «Освіта»] / А. Солнишкіна та ін. // Освітні вимірювання, адаптовані до стандартів ЄС за програмою Європейського Союзу Tempus. — К., 2012. — 66 с.
4. Терьохіна Н. Неформальна освіта як одна із складових неперервної освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ipro.org.ua/upload/documents/Education.doc
5. Ясінський В. В. Фрактальні «портрети» структур колективних залишкових знань // Системні дослідження та інформаційні технології.— 2009. — № 3. — С. 112–116.

Інноваційна функція сезонних шкіл у формуванні акмеологічної спільноти обдарованих учнів

У статті аналізуються соціальні умови, практичні механізми створення і ефективного функціонування неформальних акмеологічних спільнот обдарованих учнів. Розглядаються соціокомунікативні та освітньо-розвиваючі можливості декількох форм організації роботи таких спільнот (інтелектуальні дуелі, ротаційні групи, тренінги, майстер-класи, круглі столи) і двох динамічних моделей сезонних шкіл шляхом суттєвого переосмислення і доповнення їх інноваційного функціонального поля.

Ключові слова: синергетична акмеологія, неформальна освіта, обдаровані учні, акмеологічні спільноти, сезонні школи, динамічні моделі апробації, нонстоп-школа.

Інформаційна глобалізація суспільства відкриває для обдарованої особистості нові перспективи інтелектуального лідера, конкурентоспроможного, здатного до стабільного успіху. Однак ці перспективи вступають у неминучу суперечність з відсутністю реальних освітньо-розвивальних умов та можливостей для формування такої особистості, спричиненою високим ступенем бюрократизації та деперсоналізації формальної освіти, не корельованої з новітніми досягненнями педагогічної акмеології.

Тож дедалі більшої актуальності набуває наукове обґрунтування педагогічних процесів формування акмеозорієнтованого шкільного та позашкільного середовища обдарованої особистості, становлення соціоуспішних молодіжних акмеоспільнот. Сезонні школи можуть стати однією з продуктивних інноваційних моделей таких добровільних об'єднань юних інтелектуалів.

У вітчизняній традиції вже склалося більш-менш усталене визначення акмеології як «науки про досягнення людиною найвищих вершин у життєдіяльності та самореалізації творчого потенціалу, який є основою загальнолюдських потенційних можливостей» [5, с. 5]. У числі актуальних завдань педагогічної акмеології І. Ніколаєску називає «розвиток у довіллі, шкільному віці та юності у процесі виховної та освітньої діяльності у вихованців тих відмінних внутрішніх ознак, які необхідні для найповнішої професійної самореалізації; розробку методик та психотехнік ... самовизначення особистості на етапі виходу ... в самостійне життя» [5, с. 7]. У цьому контексті сформовано спеціальну термінологію: «акмеологічне шкільне середовище середовище», «акмеологічні технології», в інноваційному полі якої В. Максимовою проведено дослідження кореляції між рівнем навченості та розвитком інтелекту учня, яка сенсаційнопарадоксально склала у пострадянській школі лише 33 % [4, с. 27]. Серед причин низької соціальної адаптації обдарованих випускників загальноосвітніх навчальних закладів дослідники називають відсутність автентичних умов та методик для життєвої самоорганізації юнаків та дівчат, реальне домінування репродуктивних технологій навчання, зорієнтованих на середньостатистичного учня, а не на розвиток творчого мислення та креативної дії. Натомість цілісний розвиток молоді людини й поетапне формування її

акмеозрілості можливе за умов побудови змісту освіти не як наукознавства, а як людинознавства, урахування сфери взаємин людини зі світом «людина-людина», яка взагалі в базовому навчальному плані середньої школи; створення акмеологічного освітнього середовища, спрямованого на успіх і творчість, високі результати, у якому престижно якісно вчитися і якісно працювати, дотримуючись морально-правових норм взаємодії педагогів і дитини [3]. Вітчизняні педагоги [2; 6] в цьому контексті розробляють концепції нового розділу педагогічної науки – енергетичної акмеології задля пізнання закономірностей досягнення максимальної досконалості будь-якою соціальною системою, у т. ч. освітньою, за допомогою самоорганізації. Тож спираючись на досягнення класичної акмеології, А. Деркач пропонує розглядати в числі предмета досліджень нового розділу саме акмеологічні спільноти, у т. ч. й освітні [1, с. 56].

Але проблему продовжують переважно коментувати в контексті малопродуктивної модернізації формальних класно-урочних структур, а не пошуку альтернативних спільнот, зокрема у неформальному та інформальному секторах освіти. Натомість саме в цій сфері маємо чимало цікавих практичних напрацювань, зокрема й у сфері синергетично-акмеологічної соціалізації обдарованих дітей. Це й такі сезонні проекти, як Есо Сатр у Кримських горах, лекторій Вільної школи журналістики, літні школи Одеського міжнародного кінофестивалю, психології, перкусії [4]; проектна ініціатива «Міжнародна шкільна аспірантура» (додаткова до шкільного навчання міжнародна програма розвитку здібних і талановитих дітей); діяльність регіонального центру обдарованої дитини «Придніпров'я»; фестиваль «Сузір'я талантів» на експериментальній базі дитячого оздоровчого табору «Парус» у Херсонській області; Всеукраїнський Форум відкритої освіти в Києві [8]. Цікавий науково-практичний досвід напрацьовано в цьому напрямі й Інститутом обдарованої дитини НАПН України спільно з МРЦ «Артек», що 2014 р. розпочав свою нову «карпатську» епопею [7].

Працівники науково-дослідної лабораторії якості навчання обдарованої дитини в Тернополі розглядають сезонні школи як своєрідний експериментально-апробаційний майданчик перевірки ефективності інноваційного змісту та методик комплексної неформально-інформальної освіти обдарованої молоді на акмеологічних засадах.

Мета статті — розкрити перспективність персоніфікованих динамічних моделей акмеозорієнтованих методик формування поліфункціональних взаємин між обдарованими учнями у т. зв. сезонних та нон-стоп-школах.

Виклад основного матеріалу. Ми розглядаємо акмеологічну спільноту як добровільне об'єднання обдарованих учнів, створене для обміну особистісним досвідом інформальної освіти, максимальної самореалізації, обов'язкового і неодмінного досягнення успіху в рівноправному інтелектуальному спілкуванні як конкурентного, так і партнерського характеру. Організаційно акмеологічна спільнота повністю вільна від формальних впливів і перебуває в динамічному, часто дифузному стані. Змістовно така спільнота не орієнтується на певні пізнавальні стандарти, а навпаки сповідує інформальні пріоритети і в цьому сенсі є суто розвивальним акмеосередовищем. Творча особистість у цьому середовищі є не лише самодостатнім суб'єктом креативної діяльності, але й загально очікуваним її результатом. Тобто навіть створюючи певні продукти діяльності, члени

акмеоспільноти творять, удосконалюють перш за все самі себе. При тому маємо справу зовсім не вузько елітними середовищами, а навпаки, як уже зазначено, відкритими, часто змінюваними, залежними переважно не від особистих симпатій, а сфер пізнавальних інтересів, задіяних в інтелектуальному спілкуванні.

Науково-дослідній лабораторії якості навчання обдарованої дитини за нетривалий час свого існування вдалося частково ініціювати, частково вже просто спостерегти і класифікувати відразу кілька різновидів акмеоспільнот.

По-перше, це пропедевтичні мережеві спільноти обдарованих — претендентів та охочих до участі у міських альтернативних інтелектуальних заходах або просто зацікавлених в альтернативному інтелектуальновіртуальному спілкуванні. Це своєрідний особистісний кастинг, вивчення спільних інтересів, життєвих пріоритетів і цінностей, що цілком може перерости у дружбу, а може, стати просто яскравим епізодом спільного розв'язання пізнавальної задачі. Перевага такої акмеоспільноти у можливості кожного відчувати або принаймні продемонструвати себе героєм і переможцем віртуального епізоду, отримати первинну психологічну сатисфакцію визнання, якої особливо гостро потребують обдаровані підлітки, дуже часто не сприймані в гетерогенному середовищі. Недоліки — в обмеженості живих емоційних реакцій на успіх і поразку, підмінивши його стандартизованими «смайлами» і «лайками», широких можливостях використати недозволені прийоми спілкування.

По-друге, це очні інтелектуальні зустрічі широкого формату (переважно альтернативні олімпіади). Головний їхній недолік — найнижчий рівень персоналізованості (учасники можуть зустрітися лише один раз), хоча все одно доволі високий порівняно з формальними заходами такого плану; відносно значний ступінь стратифікації, що час від часу все ж породжує передумови для рецидивів честоловства і заздрості. Головна перевага — в можливості бодай матеріально (через призи, грошові премії) і частково морально (піар-визнання) само ідентифікувати проміжні «акме» свого інтелектуального поступу.

По-третє, це очні інтелектуальні зустрічі малого формату. Головне їх призначення — створити можливості для кожної обдарованої особистості відчувати ситуацію успіху. Це своєрідні проміжні тренінги для членів Клубу обдарованих школярів Тернополя між великоформатними заходами, «автостопи» для підживлення власної самооцінки, пошуку особистісних та пізнавальних ресурсів, перебудови ігрової, конкурентної та комунікативнопартнерської стратегії.

Найменш чисельною є так звана інтелектуальна дуель. Її перевага в тому, що кожен другий у ній має шанс пережити ситуацію успіху й самозакріплення на новому проміжному акме, а з правом на реванш — ще частотніше. Разом із тим учні отримують унікальний шанс навчитися самим творити власний успіх — причому не у випадковий спосіб, а за цілком продуманим алгоритмом. Вони самі через мережі викликають одне одного на дуель, домовляються лише за участю дорослого секунданта (працівника лабораторії) про кількість і характер конкурсів, завдань у них, правила жеребкування, встановлення переможців, розв'язання суперечливих ситуацій, готують одне одному пам'ятні призи, тобто вчать, з одного боку, будувати стратегію перемоги, з іншого, гідно переживати поразку, вилучаючи з неї необхідні уроки, а третьою гранню — формуючи стиль спілкування, заснованому на взаємоповазі. Унікальним наслідком абсолютної більшості інтелектуальних дуелей є дружба до того й мало знайомих його учасників.

Обмежену кількість учасників дуелі долаємо шляхом залучення вболівальників, які мають цілком яскраві діяльні функції, спеціальними фотосесіями з відповідними атрибутами дуелі, які виставляються у відповідній Інтернет-спільноті для ширшого кола зацікавлених, проведення різновікових, різностатевих, парних, родинних дуелей тощо.

Дуже популярними серед КОШТ'ян є т. зв. ротаційні групи, тобто такі невеликі динамічні об'єднання, у яких учасники можуть раз по раз спробувати себе в різних рольових функціях. Прикметно, що до таких груп досить рідко залучаємо тих, хто вже відчув смак перемоги. Натомість ті, хто не зумів проявити себе в яскравому Акме, пробуються як волонтери, ведучі, вони залюбки беруть і дають інтерв'ю, виступають як експерти, автори запитань, члени журі, секунданти, тренери, продюсери. Цікаво, що роботу ротаційних ініціативних груп «вкраплюємо» і під час формальних олімпіад на т. зв. «міжшкільних» етапах. Здебільшого вихідцями із динамічних ротаційних груп є й домінанти тижня, які систематично визначаються на блозі координатора ЛЯНОД. Ці номінації мають на меті спостерегти і відзначити щонайменші, але особистісно значущі акме окремих клубівців, які мали б стати предметами для наслідування: наприклад, той, хто склав найбільшу кількість запитань для альтернативної олімпіади або інтелектуальної дуелі, або та, що стала автором ідеї книжкового клубу четвертокласників, ті, що написали найцікавіші легенди про Тернопіль або просто зворушливий вірш — звернення до воїна АТО.

Наступну групу динамічних акмеоспільнот складають учасники тренінгів, круглих столів, напівстихійних проєктів. Більше того, у цих тимчасових спільнотах учні не тільки розв'язують ситуативно-креативні завдання, а й дуже часто мимоволі засвоюють своєрідні алгоритми успішності, чому, наприклад, сприяв круглий стіл про фобії або тренінг від професіоналів, як самостійно знімати стреси, або антитравматичні стратегічні ігри «Слабка ланка» та «Мафія», або майстер-клас майбутніх фіналістів, як поводитися на сцені, або імпровізований кінофестиваль «Молодість — Тернопіль — 2013», або скайп-діалог здоров'я з працівниками Інституту педіатрії НАПН України.

У зазначеному контексті сезонні (літні, зимові) школи обдарованих є найбільш традиційною, відпрацьованою тривалою практикою радянської і пострадянської освіти формою роботи. Однак нами суттєво переосмислено, перш за все, мотиваційно-організаційний аспект проведення сезонних шкіл. Як свідчить історія вітчизняної педагогіки, сезонні школи мали дві основні функції: а) оздоровлення; б) продовження навчання (літній семестр) шляхом поглиблення або розширення відпрацьованої тематики із широким залученням кадрів та методик ВНЗ. Наші сезонні школи з оригінальними назвами та аббревіатурами «Літо обдарованих школярів» (ЛОШ) та «Зимова альтернативна школа обдарованих» (ЗАШО) мають з інших функцій: а) соціалізації обдарованих учнів; б) неформальний обмін досвідом інформальної освіти; в) пізнавальна та креативна самоідентифікація та самореалізація.

З одного боку, на своєрідних заняттях (кроках пізнання) у сезонних школах повторюємо, закріплюємо, відпрацьовуємо уже використані форми створення ситуації успіху для психологічно не врівноважених та соціально не підготовлених обдарованих учнів (але з іншими категоріями). З іншого, забезпечуємо максимально

умови для творчої ініціативи самих КОШТян. Фактично нами апробовано дві динамічні моделі сезонних шкіл у клубі, які умовно позначимо ЛОШ і ЗАШО:

Аспекти	ЛОШ	ЗАШО
Організаційний	Попередня реєстрація в мережах. Поступовочасткове залучення до трансформації запропонованого дорослими організаторами (працівниками ЛЯНОД) варіанту розкладу школи, чітко визначеного в часі. Відносно сталий, одновіковий склад учасників	Запрошення в мережах. Самостійне складання учасниками тематики і розкладу майбутніх занять на основі роботи у перший день-алгоритм. Нечітка визначеність тривалості занять і всього курсу, її залежність від стійкості інтересу до пізнавального взаємобміну. Відносно дифузний, різновіковий склад учасників
Дослідницько-експериментальна мета	Апробація переваг неформальної освіти обдарованих учнів. Розкриття креативних можливостей учнів у самопізнанні та нестандартних ситуаціях	Апробація переваг інформальної освіти обдарованих учнів. Розкриття креативних можливостей учнів у плануванні діяльності та взаємонавчанні
Концептуальний	Учні школи майбутнього	Леді і джентльмени острова Інтелектуалів
Операційний	Керівництво роботою здійснювали працівники лабораторії. Форми занять: моделювання; дуелі; інтелектуальні ігри; діагностичні тести креативності; скайп-діалоги зі знаменитостями; квести; брейн-ринг; фоли; портфоліо	Анонімними оцінками до професійного портфоліо обрано з учнів директора школи і його заступників. Учителем ставав кожен охочий, хто придумав тему, яку підтримали. Форми занять: sudoku; КТС; діагностичні тести на інтелектуальний самоконтроль; усні анкети; заочні інтерв'ю; презентації; колажі; взаємооцінки; веселий чат; портфоліо

Аспекти	ЛОШ	ЗАШО

Результат діяльності	Випускні документи, пам'ятні медалі, значки, дипломи	Випускні документи, номінації

Обидві моделі довели вихідну гіпотезу про ефективний потенціал творення обдарованими власного акмеозорієнтованого вільного розвивального середовища креативної ініціативи та самореалізації. Навіть у динамічному складі учні не тільки встигли задовольнити власні пізнавальні інтереси, перетворити безсистемні знання у залишково-функціональні, набути практичних умінь і навичок, ціннісно-мотиваційних орієнтирів в інтелектуальному освоєнні навколишнього світу, а й посправжньому здружитися, стати потужною інтелектуальною командою, здатною впливати на ситуацію у міській освіті.

Недоліки таких шкіл убачаємо в їх же сезонності, тобто епізодичності, відносно вузькому колі прилучених. Цей недолік збираємось подолати у новому проекті — школі-академії «Нон-стоп-Інтелект» (ШАНС-I), суть якого зводиться до неперервності діяльності неформальної школи при Клубі обдарованих школярів Тернополя та нашій лабораторії, популяризації її ідей у ширшому освітньому середовищі, перетворенні всіх інтелектуальних зустрічей, описаних вище, в єдину систему неформально-інформальної освіти обдарованих Тернополя, навчання їх навичкам формування індивідуальних траєкторій акмеоруху до життєвого успіху.

Проведені теоретичне дослідження і практична апробація дають нам підстави зробити відповідні висновки.

1. Успішним може бути те суспільство, діяльність якого ґрунтується на ранньоосвітній апробації власних можливостей людини в акмеологічних спільнотах, покликаних, перш за все, формувати актуальних нині інтелектуальних лідерів.
2. Акмеологічні спільноти можуть бути сформовані лише у вільному акмеосередовищі, побудованому на логічно-ефективному інтегруванні у формальну освіту напрацювань неформального та інформального секторів.
3. Ефективні форми організації соціокомунікативної діяльності акмеологічних спільнот апробовано науково-дослідною лабораторією якості навчання обдарованої дитини у Клубі обдарованих школярів Тернополя.

Розробка і втілення двох динамічних моделей сезонних шкіл як типів акмеологічних спільнот засвідчили соціально-комунікативну доцільність і освітньо-розвивальну результативність поповнення функціонального контенту сезонних шкіл створенням умов для неформального обміну досвідом інформальної освіти; пізнавальної і креативної самоідентифікації та самореалізації обдарованих старшокласників.

Перспективи дослідження вбачаємо в апробації та обґрунтуванні третьої моделі — неперервної динамічної неформальної школи обдарованих — ШАНС-I.

Література

1. Акмеологія : навчальний посібник / А. Деркач, В. Зазикін — Харків : Талант, 2013. — 256 с.
2. Антонов В. М. Синергетична акмеологія // SWorld. — 2014. — 18– 30 березня.

3. Данилова Г. С. Акмеологічна школа : нова якість освіти // Освіта і управління. — 2009. — № 2. — С. 96–108.
4. Максимова В. Н. Акмеология школьного образования. — Санкт-Петербург : Политехника, 2000. — 232 с.
5. Ніколаєску І. О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору : навчально-методичний посібник. — Черкаси : ЧОІППО, 2012. — 54 с.
6. Петрухін В. Акмеологія та підвищення якості освіти // Відкритий урок. — 2009. — № 10. — С. 45–49.
7. Регіональний центр обдарованої дитини «Придніпров'я» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.slideshare.net/pridniprovia/ss-29486911>
8. Цибульник Т. Літні школи в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://biggggidea.com/practices/1027/>

Етапи модернізації допрофільного навчання

У статті висвітлено актуальні аспекти модернізації допрофільної підготовки старшокласників у компетентнісному освітньому просторі.

Ключові слова: допрофільна підготовка, освітні компетенції, освітня мережа.

Допрофільна підготовка — це система педагогічної, психолого-педагогічної, інформаційної та організаційної діяльності, **спрямована на обрання й реалізацію профільних напрямів навчання.** Поняття «допрофільна освіта» нове для педагогічної науки та практики. Уперше воно з'явилося і «набуло права» в Концепції допрофільного навчання у старшій школі.

Згідно з Концепцією, допрофільна підготовка здійснюється у 8–9-х класах із метою професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напрямку профільного навчання у старшій школі. Форми її реалізації — введення курсів за вибором, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі.

Основна функція курсів за вибором — профорієнтаційна. Вимоги до організації вивчення курсів: їх достатня кількість для визначення напрямку профільного навчання; поступове введення за рахунок годин варіативного освітнього компонента; поділ класу на групи, однорідні за підготовленістю та інтересами учнів. Поглиблене вивчення предмета, крім розширення й поглиблення змісту, має сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета, розвитку відповідних здібностей та орієнтації на професійну діяльність, де й використовуються одержані знання. Поглиблене вивчення здійснюється або за спеціальними програмами та підручниками, або за модульним принципом: програма загальноосвітньої школи доповнюється набором модулів, які поглиблюють відповідні теми. Допрофільна підготовка має здійснюватись також через факультативи, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади, кабінети профорієнтації.

Ефективність допрофільного навчання вимагає налагодження дієвої діагностики рівня навчальних досягнень учнів основної школи, профконсультаційної психодіагностики з метою визначення професійних інтересів та якостей школярів для створення однорідних за підготовленістю та інтересами мікроколективів (класів, груп).

В умовах профільного навчання старшокласнику треба зробити життєво важливий вибір. У той же час відомо, що дев'ятикласники мають серйозні труднощі при виборі профілю навчання у старшій школі. Дуже часто вони роблять свій вибір під впливом випадкових факторів. Наприклад, за компанію з товаришами або за радію дорослих, які переоцінюють можливості дітей. Іноді школярі попадають під вплив засобів масової інформації та суспільних стереотипів.

Саме тому головна мета допрофільної підготовки — формування в дітей здібності робити усвідомлений вибір подальшого профілю навчання. Школярі повинні вміти об'єктивно оцінювати свої здібності до навчання за різними

профілями, здійснювати вибір профілю, який співпадає зі здібностями та інтересами, бути готовими докласти зусилля для отримання якісної освіти.

На етапі допрофільної підготовки важливо створити умови для випробування учня в різних видах навчальної діяльності, яка має здійснюватись на діагностичній основі й мати за мету не тільки виявлення професійних орієнтацій учнів, переважних схильностей у різних галузях знань, а й формування інтересів, потреб, самотивованого, самостійного навчання як усвідомленої навчальної діяльності. Ця діяльність має знайти більш розгорнуті форми у старшій школі. На цьому етапі важливою стане своєчасна оцінка комплексу індивідуальних особливостей підлітка з точки зору його готовності до успішного навчання за певним профілем, попередження дезадаптації в умовах виникнення навчальних труднощів і стресів, пов'язаних зі спілкуванням у новому колективі. Важливо досягти усвідомлення учнем себе як суб'єкта вибору профілю навчання.

Основна ідея допрофільної підготовки — створення освітнього простору, яке сприяє самовизначенню учнів середнього ланцюга школи через організацію курсів за вибором, інформаційну роботу та профільну орієнтацію.

Головні завдання допрофільної підготовки:

- розвиток широкого спектра пізнавальних і професійних інтересів, освітніх компетенцій, які забезпечують успішність у майбутній професійній діяльності;
- виявлення інтересів, нахилів і здібностей учнів; формування практичного досвіду в різних сферах пізнавальної та професійної діяльності, орієнтованого на вибір профілю навчання у старшій школі;
- надання психолого-педагогічної допомоги при придбанні учнями уявлень про життєві, соціальні цінності, у тому числі пов'язаних із професійним становленням.

Існують певні особливості основних компонентів допрофільної підготовки: елективних курсів (предметних та орієнтаційних), інформаційної роботи та профільної орієнтації, а також різні організаційні моделі допрофільної підготовки (на базі окремої школи або на базі муніципальної, регіональної освітньої мережі).

Робота на муніципальному або регіональному рівні з уведення допрофільної підготовки включає:

- вивчення намірів у відношенні продовження освіти учнями восьмих класів та їхніх батьків;
- підготовку та розповсюдження «освітніх карт» муніципальної (регіональної) мережі, які мають зміст про навчальні заклади в даному муніципальному районі;
- розробка документального забезпечення допрофільної підготовки (нормативного, фінансового тощо);
- у значній частині міст допрофільна підготовка була організована на базі вже існуючих або тільки що організованих освітніх мереж;
- у рамках освітніх мереж для більш ефективного проведення допрофільної підготовки треба виділити опорні школи, основними завданнями яких будуть такі: координація дій окремих шкіл в організації допрофільної підготовки, розробка програм курсів за вибором (9-й клас), формування міжшкільних груп

для відвідування курсів за вибором, підготовка вчителів для профорієнтаційної роботи з учнями, інформаційна та психолого-консультаційна робота з учнями;

- створення в муніципальних (регіональних) освітніх мережах координаційних органів, які дозволяють концентрувати інформацію про проведення та аналіз упровадження допрофільної підготовки, проводити експертизу різних матеріалів про допрофільну підготовку (наприклад, програми курсів за вибором або матеріалів портфоліо);
- розроблення муніципальних (регіональних) схем фінансування допрофільної підготовки.

Допрофільна підготовка буде проходити більш активно та ефективно в тих районах і містах, де вдається знайти для її організації додаткові резервні кошти, причому ці кошти, як правило, невеликі.

Але, з огляду на вищесказане, помилковим є твердження, що концепцію допрофільної підготовки треба планувати для реалізації за один дев'ятий клас. Це нереально з кількох причин. По-перше, уже пізно, серце та думки учня вже «зайняті»; по-друге, у сім'ї та в учня вже домінують кон'юнктурні міркування; по-третє, освіта — важкий та життєво важливий процес, його треба реалізувати так, щоби потім учень усе життя отримував радість і задоволення від вибраної професії, а не мучився від того, що дуже часто змінює роботу.

Тому треба ввести пропедевтику допрофільного навчання економіки, починаючи з п'ятого класу, на необов'язкових, добровільних умовах і тільки за бажанням дитини. Пропедевтичний етап дозволяє диференціювати основний масив учнів у відповідності до їх потреб у різних варіантах допрофільної підготовки.

Пропонуємо цей процес розділити на два етапи:

Перший етап (5–7-й класи) — це етап формування профільних інтересів учнів. Навчання на цьому етапі повинно формувати пізнавальний інтерес і мотиви пізнання, а також сприяти свідомому вибору учнями рівня навчальної діяльності (достатній, середній, високий, творчий). На цьому етапі важливу роль відіграють різноманітні форми позакласної роботи з предметів: гуртки, турніри, конкурси, олімпіади, вечори тощо.

Другий етап (8–9-й класи) — це етап становлення профільних намірів. Тому тут ще більшого значення набуває реалізація прикладної спрямованості шкільних предметів, різнорівневе вивчення різноманітних курсів, організація самостійної роботи учнів відповідно до їх індивідуальних нахилів. Позакласна робота повинна максимально сприяти професійній орієнтації учнів.

Основною метою цих етапів є досягнення усвідомлення учнем себе як суб'єкта вибору профілю навчання. Якщо підсумком діяльності середньої школи будуть мотиваційна, інформаційна та практична готовність школяра до вибору, то її роботу з допрофільного навчання можна вважати успішною.

У системі допрофесійної підготовки необхідно максимально використовувати освітньо-профорієнтаційний потенціал регіону проживання учнів. Зокрема, варто у 5–8-х класах проводити якомога більше екскурсій з метою початкового ознайомлення учнів з професіями земляків, адже буває, що перше уявлення про професію залишає вплив на все життя. Важливою ланкою допрофесійної підготовки є керовані науковцями чи вчителями дослідницькі експедиції. У процесі такої діяльності вони розширюють свій соціокультурний досвід, набувають додаткових знань з рідної мови, літератури, історії.

Відвідування науково-дослідних установ, музеїв, виставкових центрів, бібліотек, театрів, філармоній, ботанічних садів, зоопарків не лише призводить до збагачення внутрішнього змісту учня, а й ознайомлює його з різноманітними цікавими професіями. У місті учні мають можливість відвідувати гуртки в різноманітних позашкільних навчальних закладах, професійно-технічних тощо.

Саме тому на засіданнях освітнього кластеру, де і розглядалися проблеми допрофільної підготовки, заступниками директорів шкіл міста були укладені угоди про співпрацю з Технічним коледжем ім. І. Пулюя щодо надання матеріально-технічної бази закладу для реалізації основних завдань допрофільної підготовки учнів закладів загальної середньої освіти.

Отже, курси за вибором у системі допрофільної підготовки можуть і повинні бути різними за змістом, технологіями проведення і формами організації. Лише за таких умов вони можуть ефективно розв'язувати складні проблеми допрофільної підготовки, бо здатні задовольнити освітньо-профільні запити кожного учня основної школи.

Література

1. Допрофільна освіта у сучасній середній школі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://osvita.ua/school/metod/3966/>
2. Концепція профільного навчання в старшій школі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/
3. Профільне навчання: теорія, практика, досвід, проблеми, перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/362>

Педагогічні інновації розвитку мистецьких здібностей учнів

У статті висвітлено роль художньо-мистецьких пленерів, виставкової діяльності, мистецько-педагогічного наставництва у процесі розвитку мистецьких здібностей учнів.

Ключові слова: *художньо-естетична обдарованість, художньо-мистецькі пленери, виставкова діяльність, соціалізація талантів особистості.*

Вміння знаходити обдарованих та здібних дітей — талант, вміння їх
вирощувати — мистецтво.

А найважливішим є любов до дитини!

Кредо ГО «Євген Удін і Ко»

Виявлення, підтримка, розвиток і соціалізація здібних дітей — одне із пріоритетних завдань сучасної школи.

Більшість учителів переконані, що держава має створити всі умови, щоб кожна дитина могла здобути освіту на рівні, співвідносному з її можливостями. Упровадження у практику цієї гуманістичної ідеї неодмінно передбачає забезпечення однакових умов для вияву і розвитку здібностей усіх дітей. І лише після того, коли кожний зможе виявити те, на що він здатний, потрібно відбирати найбільш здібних і організовувати для них навчання за спеціальними програмами.

Досвід показує, що кожна дитина у чомусь обдарована, тільки треба їй дати шанс проявити себе, зробити правильний вибір, допомогти не розгубити природніх здібностей. Важливо не ізолювати талановиту дитину з природного для неї середовища, а навчати і виховувати, не виводячи її з колективу однолітків, створивши умови для її розвитку.

Розкриття творчого потенціалу школярів потребує особливої уваги з боку педагогів. Проте талант у дитини не є гарантією успіху. Тому завдання педагога — розкрити здібності школярів, забезпечити якісний психолого-педагогічний супровід їх творчого становлення, застосовуючи при цьому ефективні засоби професійного впливу.

А допомогти школярам у цьому може лише творчий, небайдужий педагог, який:

- постійно самовдосконалюється;
- готовий до інноваційної педагогічної діяльності;
- упевнений в тому, що інновації, тобто нововведення, принесуть позитивний результат;
- педагог, який готовий до подолання творчих невдач;
- який вміє переосмислити минулий досвід і залучити його до розробки та впровадження інновацій.

Спілкуючись з художньо обдарованими дітьми, вчитель повинен у певних випадках долати свою власну природу, свою націленість на передачу досвіду і знань. Тим, хто ніколи не працював з художньо обдарованими дітьми, така дитина здається чудом, яке не можна не помітити, а сама робота з ними — святковою і повною

неперервного задоволення. Це далеко не завжди так. Багато талановитих дітей на перший погляд нічим не виділяються, і педагогу потрібен великий досвід, спеціальні знання, щоб помітити їх у загальній масі. Ще більше особливої психологічної підготовки потрібно, щоб навчитися працювати з такими дітьми.

Мистецькі інновації у Тернополі не виникли спонтанно, а постали результатом системних пошуків, узагальнення кращого багаторічного педагогічного досвіду вчителів міста.

Хотілося знайти такі нові форми роботи, котрі б пожвавили мистецьке життя закладів освіти Тернополя, активізували педагогів до творчої роботи.

У місті проживає багато талановитих людей, майстрів пензля і пера, про яких варто не просто багато знати й пишатися їхніми доробками, а й переймати їх досвід і поширювати його. Тому у творчості митців рідного краю потрібно знаходити ті родзинки, використання яких у роботі з дітьми дасть найбільший ефект та сприятиме розкриттю здібностей та задатків учнів та студентів, сприятиме розвитку їх особистісних якостей.

Цікавим нововведенням стало проведення перших у місті Тернополі дитячих пленерів.

Пленер (від фр. *en plein air* — «на відкритому повітрі») — у живописі термін, який позначає передачу у картині всього багатства змін кольору, зумовлених дією сонячного світла й атмосфери. Пленерний живопис склався у результаті роботи художників на вільному повітрі, а не у майстерні. Мета пленерів:

- розвиток образотворчого мистецтва в місті Тернополі;
- залучення учнівської та студентської молоді до активного творчого життя;
- популяризація творчості тернопільських художників, які у своїх художніх роботах увіковічують неповторну красу та велич м. Тернополя, рідного краю;
- сприяють підвищенню його іміджу та утвердженню як європейського міста з розвиненим культурним потенціалом і багатою культурною спадщиною;
- збільшенню фонду мистецьких робіт, присвячених м. Тернополю;
- формуванню естетичних смаків населення на прикладі кращих робіт образотворчого мистецтва...

Упродовж трьох років управлінням освіти і науки Тернопільської міської ради, Тернопільським комунальним методичним центром науковоосвітніх інновацій та моніторингу, творчо-мистецькою групою «Євген Удін і Компанія» за сприяння Тернопільської міської ради було організовано та проведено 7 художньо-мистецьких пленерів, 5 з яких — виїзні:

- I художньо-мистецький пленер «Палітра файного міста» (17 травня 2015 року)
- II виїзний пленер «Карпатська палітра» (червень 2015 р., м. Яремче Івано-Франківської області);
- III пленер «Палітра святкового міста», приурочений 24-й річниці Незалежності України та 475-й річниці заснування Тернополя (серпень 2015 р.);

- IV виїзний пленер «Палітра збаразьких легенд», присвячений Року козацької слави (червень 2016 р., с. Вишнівець, м. Збараж),
- V виїзний пленер «Палітра осінніх Карпат» (жовтень 2016 р., с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області);
- VI виїзний пленер «Палітра буковинського краю» (червень–липень 2017 р., м. Чернівці),
- VII виїзний пленер «Козацька палітра», присвячений 920-ій річниці заснування м. Тереховля (жовтень 2017 р.)

У травні 2015 року для обдарованих учнів та студентів міста був проведений *I художньо-мистецький пленер «Палітра файного міста»*. Юні художники під керівництвом відомих в Україні майстрів пензля зображали мальовничі куточки набережної Тернопільського ставу, мали змогу поспілкуватися з відомими митцями, пліч-о-пліч творити красу рідного міста.

Справжнім святом дитячої творчості став *другий виїзний пленер «Карпатська палітра»*, який відбувся в червні у місті Яремче Івано-Франківської області.

Натхненні неповторною красою карпатських гір, учасники переймали досвід у знаних майстрів, насолоджувались мальовничими краєвидами і зображали побачене на власних полотнах.

Замислені дерева, дивовижні, оповиті легендами гори, стомлене плесо і грайливі хвилі — все це знайшло відображення в роботах художників, а можливість працювати на рівних із наставниками дав неабиякий досвід юним митцям. Юні художники мали змогу у всій красі зобразити на своїх полотнах водоспад «Прибій» (Яремчанський водоспад), який є одним із найвідоміших карпатських водоспадів. Це дуже красиве місце — довга ущелина в скелях, по дну якої тече річка Прут, закінчується порогами і водоспадом. Учасники переконалися, що будучи могутнім по силі голосу і стихії, водоспад «Прибій» у м. Яремчі справедливо може бути названий українською Ніагарою.

Тож чи можна переривати цю прекрасну мистецьку традицію? Адже стільки мальовничих куточків Тернополя чекали на своїх Удіних, Рафаелів та Ван Гогів!

На честь 475-ї річниці заснування м. Тернополя та 24-ї річниці незалежності України було організовано *третій художньо-мистецький пленер «Палітра святкового міста»*.

В очах пленеристів було стільки наснаги, захоплення, радості! Це і не дивно — центр Тернополя багатий на цікаві в архітектурному, історичному, природному плані об'єкти. Протягом трьох годин юні та досвідчені художники відтворювали на своїх полотнах пам'ятні місця рідного міста — Театральний майдан, Тернопільський обласний драмтеатр ім. Т. Шевченка, Архикатедральний собор Непорочного зачаття Матері Божої, пам'ятник всесвітньовідомій оперній співачці, чий голос звучав на найкращих сценах світу — Соломії Крушельницької; ексклюзивний, старовинний, другий у світі тернопільський тристоронній годинник, включений до «Спадщини світового годинникарства»; квітучі клумби, сквери, фонтани (недаремно за гарне композиційне поєднання вулиць і фонтанів Тернопіль називають «містом фонтанів»); мальовничі куточки вулиці Сагайдачного...

Мистецтво міського пейзажу — особливе, як і робота на пленері, в людному місті. Важливо не просто перенести побачене на папір, а побачити своє, найголовніше, абстрагуватися від сторонніх подразників, виокремити те, що впадає в око, викликає непідробні емоції, а тоді вже художніми засобами показати його загалу, та так, щоб передати власні почуття — справа не проста.

Доводиться відповідати на цікаві погляди і питання тернополян, бачити своє місто і юним і замисленим, святковим і заклопотаним. Перехопити пронизливий погляд раптового глядача і передати в своїй роботі і його настрої...

А ще — посміхатися у відповідь, адже поруч — друзі і наставники, а ці перехожі — вони також творять це місто, творять на своїх робочих місцях — в майстерні, пекарні, за кафедрою або просто неба, хтось кельмою, молотком, хтось — пером, скальпелем, хтось — за кермом, за пультом, за монітором. Посміхатися з-за мольберту — бо це наше місто, наше свято. Саме так — крилато і напружено, драматично і радісно народжується справжнє мистецтво.

«Посміхайся, Тернополе — тебе карбують у віках! Посміхайся, Тернополе, ти — шедевральний! — так хотілося вигукнути, захоплюючись творчістю досвідчених і юних, натхнених красою рідного міста та усіх, закоханих у мистецтво», — захоплено розповідає у своїй статті Леся Петрушів, журналіст «Тернопільської липи».

IV пленер «Палітра збараських легенд» (червень 2016 р., с. Вишнівець, м. Збараж Тернопільської області). Чотири десятки юних талановитих художників Тернопілля творили свої шедеври на збараській землі. Учні шкіл, студенти коледжів та закладів вищої освіти під керівництвом семи наставників — професійних художників передавали на картинах власне бачення краси Збараського та Вишневецького замків, місцевих храмів, чарівної природи.

IV художньо-мистецький пленер «Палітра збараських легенд» був присвячений року Козацької слави на Тернопільщині, адже 2016 рік сесія Тернопільської обласної ради проголосила Роком козацької слави на честь Дмитра Вишневецького (Байди), легендарного засновника Запорізької Січі. Саме у невеличкому селищі Вишнівець, яке має давню історію (перша згадка про нього — кін. XIV ст.) було родинне гніздо магнатів Вишневецьких. А місто Збараж, теперішній райцентр Тернопільщини, жителям України відомий, передусім, Збараською облогою 1649 року в перебігу народно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, що відіграла значну роль в історії України.

Результати своєї наполегливої праці юні художники, а також дорослі наставники, учасники пленерів, продемонстрували під час виставки робіт, якою завершився захід. Більше 20 картин учасники пленеру залишили в дарунок Вишневецькому та Збараському замкам. Значна частина прикрашає виставкові зали різних міст та знаходиться у приватних колекціях.

Кращі роботи учасників пленеру занесені до Золотого фонду України.

Ми мріємо, що картини учасників пленеру стануть окрасою Вишневецького та Збараського палаців і початком реалізації цікавої ідеї створення у них своєрідного місцевого Версалью, — відзначив на закритті пленеру заслужений художник України Євген Удін. — А ще приємно, що у пленері брав участь лауреат Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2015» у номінації «Образотворче мистецтво», педагог-художник Анатолій Лабунський із Кривого Рогу Дніпропетровської області.

Раділи за те, що в області виростає ціле гроно молодих митців і голова оргкомітету, начальник управління освіти і науки Тернопільської міської ради Ольга Похилияк, голова профспілки працівників освіти м. Тернополя Валентина Кухар. Сприяли його проведенню меценат Михайло Ратушняк та генеральний директор НЗ «Замки Тернопілля» Анатолій Маціпура. Кожен з учасників та організаторів

отримав на згадку пам'ятні сувеніри від управління освіти і науки Тернопільської міської ради, значки, буклети, дипломи.

Начальник управління освіти в науки Тернопільської ради Ольга Похияк сказала:

— У Тернополі є дуже багато дітей, які хочуть малювати, які тягнуться до прекрасного, до мистецтва. І приємно, що у нас в місті є група людей, які допомагають дітям розвивати свій талант. Свідчення цьому — низка пленерів, які провела творча група «Удін і компанія». Я їм усім вдячна за те, що допомагають обдарованим дітям пізнати світ прекрасного. Сподіваюся, що ця співпраця триватиме й надалі.

V пленер «Палітра осінніх Карпат» (жовтень, 2016 р. (с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської обл.).

Учасники «Палітри осінніх Карпат» малювали на свіжому гірському повітрі під легіт хвиль р. Черемош, на гірських полонинах, в альтанках; рука в руку з відомими тернопільськими митцями пензля та пера. Їм скорилася олія, гуаш, акварель, акрил, олівець, ручка і навіть — пластилін. Саме з пластиліну осінній пейзаж неймовірної краси створила Кусяк Марія, гуртківець Залозецької дитячої музичної школи.

Скільки захоплення викликали уже готові роботи не тільки художників-наставників, але й юних учасників пленеру! Здавалося, що чудова карпатська осіння природа — високі гори, різнобарв'я осінніх кольорів, прекрасні краєвиди Карпат, гірські ріки — переселилася на полотна юних тернополян.

«Прекрасний світ! Щаслива тут людина!» — писав поет про Карпати. І що це дійсно так, переконані усі учасники пленеру.

VI виїзний пленер «Палітра буковинського краю» (червень–липень 2017 р., м. Чернівці) Пленер став святом мистецтва, творчого спілкування, приємних зустрічей та пізнання нового, цікавого, вічного! Буковинське місто гостинно зустріло тернополян, шанувальників мистецтва, краси та сили Української музи. На три дні Чернівці перетворилися у маленький Париж, де затишні вулиці, квітучі площі заповнили юні та досвідчені художники з етюдниками та мольбертами. Вони змальовували неповторні краєвиди та визначні об'єкти культурно-історичної спадщини Чернівців.

Заступник міського голови Тернополя з питань діяльності органів виконавчої влади **Леонід Бицюра** **переко**наний, що творча співпраця Тернополя і Чернівців слугуватиме подальшому інноваційному розвитку мистецтва двох міст.

Чернівецький художник Анатолій Житарюк відзначив, що VI пленер є стартом нових знайомств, зустрічей, мистецьких імпрез... Побажав юним художникам: «Не бійтеся, творіть, тому що ви є обранці долі. Господь поділився з Вами своїм ремеслом — дозволив творити. Не чекайте чуда, творіть самі!»

Ігор Талалай, художник, графік, член Чернівецької обласної організації Національної спілки художників України, вважає пленер «добрим почином, який потрібно розвивати».

Мистецький пленер-фестиваль — як одна мить життя Всесвіту. Позаду хвилювання, цікаві екскурсії, знайомство з містом, обмін досвідом, наполеглива творча праця, результатом якої стало нагородження шедеврів мистецтва - різнобарвних, багатомовних листів у вічність, які розпочали своє життя у Чернівцях.

Гостинно приймало учасників *VII виїзного художньо-мистецького пленеру «Козацька палітра»*, який був присвячений 920-ій річниці заснування районного центру Тернопільщини та пройшов за сприяння Тернопільської та Теребовлянської міських рад, ВГО «Українське реєстрове козацтво», одне з найстаріших міст України й найдавніше місто Поділля, славне місто Теребовля в жовтні 2017 року.

Чудова осіння погода сприяла натхненній мистецькій роботі плереристів! На полотнах художників постала міська ратуша, монастир Кермелітів, Церква святого Миколая, вулички затишної Теребовлі... Роботи учасників плерерів зупиняли погляд прохожих теребовлянців, захоплювали колористикою, досконалістю ліній, відзначалися майстерним виконанням, художньою довершеністю та індивідуальним баченням краєвидів осіннього міста.

Роботи тернопільських плереристів високо оцінили не лише художники творчо-мистецької групи «Євген Удін і Компанія», але і теребовлянські митці — Заслужений художник України Микола Шевчук та живописець Михайло Наум.

Любов до мистецтва, до дітей, бажання долучитися до мистецького розвитку рідного міста, спільно проведені творчі заходи стали поштовхом до створення творчо-мистецької групи «Удін і компанія», яка об'єднала молодих, досвідчених

художників Тернополя, педагогів та усіх, закоханих у мистецтво. Усі пленери з дітьми працювали визнані митці: Євген Удін, Володимир Шумило, молоді художники Володимир та Любов Поворозники, Микола Кафтан, Оксана Бурда. Художник-карикатурист Микола Дмитрух слідував за розвитком подій та відтворював найбільш цікаві моменти у дружніх шаржах.

Художники-наставники — взірць для юних любителів мистецтва. Саме вони є співорганізаторами усіх мистецьких заходів, разом із дітьми творять красу рідного краю, передаючи на полотні свої враження, почуття та емоції. Завжди допоможуть, порадять, підтримають, похвалять, скажуть правду, заохотять тощо. Будуть поряд і під час творчої напруженої праці, і під час відпочинку. Уміють посміятися, пожартувати, але водночас бути вимогливими. Проте завжди усе роблять з любов'ю до дітей, до мистецтва.

Малювання з натури, як відомо, є пріоритетною формою вдосконалення різноманітних технік, сприйняття кольору та формування інших мистецьких компетентностей. Спільне перебування на природі або на творчому об'єкті зближує учасників, робить процес малювання радісним та приємним, сповнює дітей та художників незабутніми спогадами.

Мистецькі проекти управління освіти і науки ТРМ, ТКМЦ НОІМ і творчо-мистецької групи «Євген Удін і Ко» дуже різноманітні й різнопланові.

Для розвитку мистецтва визначальне значення має *виставкова діяльність*. Виставка — це своєрідний звіт після кожного пленеру. Окрім своєї естетичної, культурної і в індивідуальних випадках філософської місії несуть ще й важливий фактор визнання робіт того чи іншого автора.

Однією з основних цілей проведення виставки є те, що вона повинна запам'ятатися, залишити емоційний відгук, змусити глядачів замислитися над темою виставки, пробудити дослідницький інтерес, мотивувати до створення нових тощо. Тому важливою подією в мистецькому житті міста було відкриття в Українському домі «Перемога» і дитячої художньомистецької галереї «Палітра», на якій експонувалися кращі роботи, які були створені учнями та художниками-наставниками під час пленерів. Важливо, що на мистецький вернісаж приходять не тільки педагоги-наставники, тернопільські художники, учасники пленерів, але й

батьки юних художників. Така батьківська підтримка перших дитячих мистецьких кроків була тепло сприйнята усіма, хто оглядав твори художньо-мистецької галереї. Глядачі черговий раз змогли переконатися, які талановиті українські діти, як юні художники під умілим керівництвом досвідчених митців вчать помічати у всьому красу і знаходити у ній натхнення.

Окрім виставок пленерних робіт організовуються виставки робіт художників-наставників. Виставковий «ланцюжок» почали з відкриття виставки робіт шести художників, які працювали разом із дітьми на пленерах. Далі — персональні виставки художників-наставників: Заслуженого художника Євгена Удіна, Володимира Шумила, Миколи та Ірини Кафтанів, Люби та Володимира Поворозників.

Підготовча робота щодо організації виставки мистецьких робіт надзвичайно велика: оформлення робіт, збір інформації про авторів, створення прес-релізу, макетів афіш і запрошень, анотацій з біографіями авторів, анонсування в соціальних мережах, друк флаєрів, пленерних фотографій, подарунків для пленеристів, запрошення гостей тощо.

Складність такого заходу, як відкриття виставки, полягає в тому, що воно обмежене за часом і насичене імпровізацією через специфіку спрямованості роботи і людського фактора.

Усі проведені виставки широко висвітлюються в пресі, засобах масової інформації та в інтернет-мережі.

Активно працює *Мистецька майстерня*. Художники та педагоги проводять майстер-класи із учнями та учителями образотворчого мистецтва міста, області. Брили участь у фестивалі «На крилах надії» в честь дня народження наймолодшого Героя Небесної сотні Назарія Войтовича у його рідній школі у селі Травневе Збаразького району. Мистецькі роботи молоді та досвідчені тернопільські художники подарували у мистецьку резиденцію с. Травневого Збаразького району, яку відкрили за кошти батька Назара — Юрія Войтовича.

Особливо цінними є зустрічі, що відбуваються у виставкових залах, галереях або безпосередньо у майстерні майстра, бо вони дозволяють поєднувати споглядання художніх творів зі спілкуванням із митцями, почути їх фаховий аналіз та побачити утаємничений процес творчості зсередини.

Окрім експонування дитячих робіт у кращих виставкових залах, частину робіт передано у дитячі лікувальні заклади міста. Це була *благодійна акція* до Дня Святого Миколая в Тернопільській обласній дитячій лікарні.

Участь у зйомках мистецький телепередач («Телевітамінки»), обмін досвідом на «Ранок з ТТБ», творчі зустрічі з художниками, відвідування кращих виставкових залів, видавнича діяльність (на кожен мистецький захід підготовка авторської друкованої продукції), створення арт-галереї в навчальних закладах — невелика частинка творчої діяльності з розвитку мистецьких здібностей учнів Тернополя.

Саме практична спрямованість мистецьких проєктів дозволила їм стати успішними та довготривалими. Тісна співпраця з художниками має потужну мотиваційну дію.

Сучасні учні під час спілкування з художниками мають змогу дізнатись про шлях їх професійного становлення, оцінити їх впевненість та високий рівень працелюбності і майстерності, почути оригінальні, корисні поради, настанови й думки. Оскільки художники-наставники є високо кваліфікованими фахівцями, справжніми ентузіастами та позитивними, готовими до спілкування людьми, то надзвичайно важливим досягненням співпраці з ними є велике бажання учнів малювати, удосконалювати свою майстерність тощо.

Ефективним рішенням профорієнтаційних завдань творчих проєктів є екскурсії до закладів вищої освіти, коледжів, у яких є мистецькі спеціальності. Вони примушують учнів подивитись по-новому на рівень мистецьких досягнень та амбіційних прагнень наших викладачів та студентів. Учителі з учнями відвідують практичні заняття в інституті мистецтв Тернопільського державного педагогічного університету, Тернопільського кооперативного торгівельно-економічного коледжу, школи народних ремесел, переглядають виставки кращих студентських робіт, беруть участь у спільних майстер-класах.

Велика кількість учнів-пленеристів, учасників мистецьких конкурсів для себе творчі спеціальності у художніх навчальних закладах, стали учасниками неформальних мистецьких об'єднань. Це стало можливим завдяки кропіткій безперервній праці з пошуку, адаптації та супроводу обдарованих школярів.

Не кожна дитина приходить у світ, щоб стати художником. І цього не змінять найкращі психологічні методики й педагогічні рекомендації. Однак справедливим є й те, що певним потенціалом до художнього розвитку володіє кожна людина, яка вступає у світ, і цей потенціал необхідно розкрити. Тому вчитель має вірити в те, що весь його клас складається з потенційних художників, ставитися до кожної дитини як до творчої особистості. Тільки за таких умов здібні діти скоріше знайдуть свій шлях. А всі інші отримають корисний досвід творчого втілення власних задумів, стануть глибше розуміти й цінувати мистецтво й можливо, відчують те співпричетне ставлення до життя, що лежить в основі всіх мистецтв і якого так бракує майже кожній сучасній людині.

Отже, робота з розвитку мистецьких здібностей тернопільських дітей не епізодична, а систематична, цікава і різноманітна. І педагоги, і художники-наставники є для дітей не просто вчителями, а перш за все друзями. Немає нічого гіршого для вчителя, ніж зрадити сподівання талановитої дитини, яка прагне творити і розвиватись.

Розвиваючи здібності учнів, педагоги вдосконалюють і свої професійні якості. Адже усім відомо, що основою інноваційної діяльності є педагог як творча особистість, що має широкі можливості для інноваційної діяльності, може експериментувати, коригувати методики, пропонувати нові технології та методи навчання.

Якщо у процесі навчальної діяльності формується вміння вчитися, то під час творчої діяльності формується загальна здатність шукати і знаходити нові рішення, незвичайні способи досягнення необхідного результату, нові підходи до розгляду запропонованої ситуації.

Тому впровадження інноваційних процесів як в самому мистецтві, так і в педагогіці мистецтва має проходити при дбайливому, трепетному ставленні до культурних традицій та мистецької освіти, системи духовних цінностей, яка склалася у вітчизняному мистецтві з плином віків. Отже, не руйнування «старого», а творення нового на міцному фундаменті вітчизняної художньої школи — сенс інноваційних процесів в мистецтві і в мистецькій освіті.

Література

1. Антонова О. Є. Обдарованість : досвід історичного та порівняльного аналізу : монографія. — Житомир : Житомирський державний університет, 2005. — 456 с.
2. Буряк С. Обдаровані діти // Здібності. Обдарованості. Таланти. Бібліотека «Шкільний світ». — Київ, 2009. — С. 5.
3. Дашинська О. Художня обдарованість учнів як проблема педагогічної практики початкової школи // Актуальні проблеми професійнопедагогічної освіти та стратегії розвитку : зб. наук. праць / ред. О. А. Дубасенюк, Л. В. Калініна, О. Є. Антонова. — Житомир, 2016. — С. 191–193.
4. Дерев'янка А. П. Традиції та інновації в історії і культурі [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://tradition.iea.ras>.
5. Джус І. Особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми. — 2014. — № 3.
6. Рупняк Д. Т. Талант, як алмаз, треба шліфувати // Обдарована дитина. — 2016. — № 10. — С. 29–35.
7. Чудновський В. Е., Юркевич В. С. Обдарованість — це унікальність кожної особистості // Обдарована дитина. — 2015. — № 2. — С. 2–8.
8. Петрухів Л. Посміхайся, Тернополе, ти – шедевральний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lypa.com.ua/2015/08/25/posmihajsyja-ternopole-ty-shedevralnyj-foto/>

Методичне забезпечення реформування освіти: підготовка вчителя початкових класів для нової української школи

У статті висвітлено сучасний підхід до організації науково-методичної роботи з учителями початкових класів, метою якої є підготовка педагогів до впровадження нового змісту освіти, оволодіння інноваційними і прогресивними педагогічними технологіями в умовах реформування сучасної української школи.

Ключові слова: *методична діяльність, професійна компетентність, педагогічна майстерність, освітнє середовище, критичне мислення.*

Вічним законом учителя нехай буде: вчити і вчитися всьому...
Ян Амос Коменський

2017–2018 навчальний рік — особливий рік для початкової школи — підготовчий до старту реформи загальної середньої освіти, результативність якої буде залежати від низки чинників, у тому числі й від успішної методичної діяльності. Пріоритети розвитку сучасної освітньої політики закладено у Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. N 988-р. Реалізація стратегічних завдань передбачає створення нового освітнього середовища, трансформацію педагогічного мислення освітянської спільноти.

Нинішня революція в освіті стосується саме переосмислення соціальної та професійної ролі вчителя. У Концепції Нової української школи зазначено, що «Нова школа потребує нового вчителя, який може стати агентом змін... У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя — не як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини».

Виникає проблема готовності вчителя до використання нововведень у навчальний процес. Реформа освіти може відбутися тільки тоді, як будуть підготовлені, вмотивовані педагоги. Як навчити вчителя працювати поновому? Як задовольнити попит часу і суспільства у високопрофесійному, сучасному вчителеві, конкурентоспроможному у будь-якому питанні фахівцеві? Відповіді на поставлені запитання покликані дати і методичні служби. Тому необхідною умовою є підвищення фахового рівня педагога шляхом модернізації методичної роботи для забезпечення якості освітнього процесу.

Опрацювання нової науково-методичної проблеми «Розвиток професійної компетентності та педагогічної майстерності вчителя початкових класів як основа моделювання інноваційного освітнього простору» вчителями початкових класів м. Тернополя передбачає зміну змісту освіти, освоєння нових навчальних програм, пошук оригінальних методик викладання, конструювання нового досвіду педагогів, здатних засвоювати нові професійні ролі і функції. Робота над новою проблемою вимагає нових підходів і до організації структури методичної діяльності.

Пріоритети в методичній роботі: розвиток науково-методичного освітнього середовища; застосування активних та інтерактивних методів; співпраця та співтворчість із питань дослідження проблем новаторства та використання кращої світової практики; формування психологічної готовності педагогічного працівника до роботи з ІКТ та їх подальше впровадження у навчально-виховний процес в умовах інноваційного розвитку освіти; реалізація потенціалу кожного педагога.

Інтерактивна школа сучасного вчителя початкових класів «Формування інноваційного навчально-виховного середовища молодшого школяра» покликана слугувати поглибленню і розширенню професійної підготовки спеціалістів у галузі початкової освіти, становленню творчої індивідуальності вчителя, що розвивається і формується в умовах альтернативної освіти, змісту і технологій навчання і виховання. Робота спрямована таким чином, щоб кожен учитель початкових класів зміг орієнтуватися в системах, технологіях, методиках, несхожих одна на одну, адекватно оцінити їх, зробити правильний вибір відповідно до індивідуальних можливостей, рівня підготовки учнів та умов навчання.

Пропоную стислий огляд занять в Інтерактивній школі сучасного вчителя початкових класів у 2017–2018 н. р.

1. «Технологія тьюторської підтримки та супроводу молодшого школяра в освітньому процесі» (тренінг)

Відомо, що найкращий вчитель не той, що щось знає і про це розповідає, а той, який створює умови аби учень сам дуже захотів зрозуміти та навчитись. І найефективнішим способом навчання стає навчання запитаннями. Тьюторська педагогіка є педагогікою «знаків питання», адже викликати в учня питання: «Навіщо я це роблю?» — є найважливішим завданням учителя-професіонала. Під час роботи тренінгу учасники розглянули основи діяльності педагога з тьюторською позицією; досліджували та визначали оптимальні умови, які забезпечують

постійний розвиток дитини при впровадженні тьюторських технологій (технологій активного слухання, постановки проблемних запитань; портфоліо; кейс-технології; інтерактивних технологій). Тьютор, коуч стимулює думати, направляє, оптимізує процес, але відповіді шукає сам учень. Тренінг стимулював активну пізнавальну позицію учасників, викликав бажання перекваліфіковуватись із традиційного педагога, який завжди оперує запитаннями-відповідями, у тьютора, який замість того, щоб пропонувати відповіді, пробуджує бажання запитувати. Детальніше – за покликанням: <http://gordiuknadija.blogspot.com/>.

2. «Методика розвитку критичного мислення учнів у початковій школі» (тренінг)

Трендом нашого часу є вміння розв'язувати проблеми; вміння приймати рішення; вміння конструктивно керувати емоціями, вміння співпрацювати в команді — вміння критично мислити. За словами міністра освіти Л. Гриневич освітня реформа орієнтована на те, щоб випустити зі школи «всебічну розвинену, здатну до критичного мислення цілісну особистість, патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя».

Тренінг, проведений за участю Олени Пометун, члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професорки, творчої директорки неурядової організації «Учителі за демократію та партнерство», наукової керівниці та консультантки українських і міжнародних освітніх проектів, авторки посібників, програм, підручників, наукових статей, експертки з освітніх інновацій, і Тетяни Ремех, старшого наукового співробітника Інституту педагогіки НАПН України, кандидата педагогічних наук, учителя-методиста, дає можливість відкривати нові шляхи для підвищення ефективності навчання молодших школярів. Детальніше за покликанням: <http://gordiuknadija.blogspot.com/>.

За програмою професійного розвитку учителів «Методика розвитку критичного мислення учнів початкової школи» у I півріччі 2017–2018 н. р. пройшли навчання 90 педагогів, у II півріччі (заплановано) — 90.

3. «Формування ключових компетентностей молодшого школяра на засадах міжпредметної інтеграції» (практикум)

Оновлення змісту й методик навчання молодших школярів зумовлене потребою в систематичному використанні можливостей початкової освіти для здійснення особистісно орієнтованого навчання в умовах інтегрованого навчання. Реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний інтегративний підхід. Завдяки введенню інтегрованого навчання вчителі отримують новий виклик — навчитися навчати по-новому, адаптуватися до нової ролі в навчальному середовищі — бути не лише вчителем або тьютором, а й повноцінним членом дослідницької команди, науковим керівником, інколи менеджером навчального процесу та фасилітатором.

4. «Створення навчально-розвивального середовища у школі нового покоління»(work-shop)

Сучасний етап розвитку системи освіти України характеризується пошуком шляхів приведення змісту у відповідність з особистісними запитами учнів, світовими стандартами. Водночас виникає проблема: якими повинні бути умови середовища, щоб кожен школяр міг розвинути свої природні задатки й перетворити їх у творчі досягнення. У зв'язку з цим учасники робочої майтерні розглядатимуть питання щодо створення сприятливих умов для самовираження кожної дитини в різних видах діяльності.

Новою формою методичної роботи є *фокус-групи (focus group discussion)*. «Забезпечення особистісно-компетентісного підходу до навчання» — один із різновидів групових дискусій (бесід) з однорідними групами працівників (групи учителів перших, других, третіх, четвертих класів, учителів інформатики, української мови тощо), здібності та інтелект яких сконцентровані (сфокусовані) на певній темі. Презентуючи концепцію «Нова українська школа», міністр оголосила важливим пріоритетом оновлення змісту освіти — введення особистісно-компетентісного підходу в середній школі. Компетентісний підхід вносить зміни в позицію вчителя в організації освітнього процесу, зміни в характер взаємин між

учителем і учнем. Роль вчителя на уроці — це роль наставника, координатора, партнера, а його завдання на уроці — супровід дітей в їх самостійному пошуку знань на основі педагогіки співробітництва.

Застосування фокус-групи дає можливість вирішувати типові завдання завдання («Розробка методичного посібника «Осінні уроки першо-класника» — окремих навчальних занять у формі уроків-екскурсій, уроків-імпровізацій, уроків-театралізацій, уроків-ігор, інтегрованих уроків, проведених за межами класу, школи впродовж впродовж вересня-жовтня», група учителів 1 класу), «Тематичне планування на тиждень» (група учителів 4 класу); проводити групові дискусії («Як досягнути ефективності уроку української мови?», група учителів української мови); бесіди («Формування здоров'язбережувальної компетентності школярів засобами технології «Навчання в русі», група учителів 2 класу), «Сучасний вчитель як провідник змін» (група учителів 4 класу). Детальніше за покликанням: <http://gordiuknadija.blogspot.com/> (29.10.2017; 24.11.2017;

08.12.2017).

Реформування освіти полягає в необхідності підготовки вчителя Нової української школи шляхом опанування новітніми практиками, технологіями, методиками, формами, методами професійної діяльності на засадах інноваційних освітніх підходів.

Майстерня освітніх інновацій «підвищення ефективності освітнього процесу шляхом упровадження нових форм та методів навчання» — виконує роль лабораторії, де напрацьовуються й апробуються педагогічні ідеї, новітні технології, нові підходи до викладання, авторські програми, методичні посібники, систематизується та узагальнюється передовий педагогічний досвід, наукові досягнення, розробляються технології їх впровадження. Слід відзначити різноманітність форм і прийомів роботи майстерні (експрес-курси, медіа-журнал, методичний театр, педагогічний Хфактор), що сприяє розвитку мотивації, зацікавленості вчителя у підвищенні своєї фахової майстерності (07.11.2017; 14.12.2017).

Детальніше за покликанням: <http://gordiuknadija.blogspot.com/> .

З метою усунення суперечок між запитами школи і програмними можливостями ЗДО, удосконалення форм організації і методів навчання, спрямування освітньо-виховного процесу на становлення особистості дитини працює інтегрована форма — проблемне коло фахівців дошкільної і початкової освіти. Детальніше за покликанням: <http://gordiuknadija.blogspot.com/> (30.10.2017).

Перебудові педагога сприяють не тільки групові, колективні форми методичної діяльності, але й індивідуальна робота, кропітка самоосвіта — консультпункт «Особистісно-професійний розвиток педагога».

Крім зазначених форм роботи, з учителями, які з 1 вересня 2018 року навчатимуть учнів 1 класу, протягом року проводяться тренінги з питань впровадження нового проекту Державного стандарту початкової загальної освіти за рекомендаціями та матеріалами Всеукраїнського (м. Ірпінь, 04–08 липня 2017 р.) та Міжнародного (м. Київ, 24–25 жовтня 2017 р.) тренінгів «Нова українська школа — нові підходи до навчання і виховання» Детальніше за покликанням: <http://gordiuknadija.blogspot.com/> (12.10.2017; 13.11.2017).

Вчитель нової школи потребує спеціальної підготовки і чекає на неї. Адже виховати особистість, патріота, інноватора може лише особистість, патріот, інноватор. Нова школа може відбутися, якщо реальні перетворення відбудуться не в нормативних документах, а в першу чергу — в головах та душах людей, які навчають.

Література

1. Гордіюк Н.М. Інтерактивна школа сучасного вчителя початкових класів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordiuknadija.blogspot.com/>
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Рекомендації щодо організації і проведення методичної роботи з педагогічними кадрами. Книга методиста: довідково-методичне видання / Упорядн. Г.М.Литвинен О.М.Вернидуб.-Х.-Торгсін, 2006
4. Сорочан Т. Концепція науково-методичної роботи в добу освітніх змін: традиції, інновації, перспективи розвитку // Методист. – 2013. – Вип. 2. (14) – С. 7 – 12.

Застосування аксіологічного підходу до проведення першого (міжшкільного) етапу учнівських олімпіад з окремих предметів

У статті обумовлюється доцільність застосування акмеологічного підходу до проведення формальних олімпіад з навчальних предметів з метою модернізації змісту цієї форми роботи. Демонструється результативність апробації застосування акмеологічного підходу до міжшкільного варіанта I етапу проведення олімпіад, що впливає не лише на підвищення мотивації обдарованих дітей, розширення меж можливостей для їх творчої і комунікативної самореалізації, але і на управлінську філософію роботи з обдарованими.

Ключові слова. Аксіологія, педагогічна аксіологія, аксіологічний підхід до роботи з обдарованими учнями, міжшкільний етап предметних олімпіад, пізнавально-комунікативна мотивація, креативна самореалізація.

У «Положенні про Всеукраїнські учнівські олімпіади...», затвердженому наказом Міністерства освіти і науки у 2011 році серед переліку 11 завдань цієї форми позакласної роботи з обдарованими учнями принаймні четверта частина стосується ціннісно-мотиваційних аспектів: стимулювання творчого самовдосконалення дітей, учнівської молоді; розвиток обдарованих учнів, надання їм допомоги у виборі професії; реалізація здібностей талановитих учнів; підвищення інтересу до поглибленого вивчення навчальних, спеціальних та фахових дисциплін [6]. Однак організаційно, операційно, а часто і змістовим наповненням учнівські олімпіади перетворилися на одну з найконсервативніших форм експлуатації дитячої інтелектуальної праці, порушення елементарних прав дитини на здоровий спосіб життя, джерело її життєвих розчарувань та формування нігілістських поглядів на систему освіти в Україні загалом. Процеси т. зв. «удосконалення» у проведенні олімпіад на всіх рівнях, в основному, асоціюються з боротьбою за підвищення об'єктивності їх результатів, яка має яскраво бюрократичний характер і зовсім не ґрунтується на науково-діагностичній основі. Більше того, теоретико-педагогічні зацікавлення олімпіадами як предметом дослідження практично зупинилися ще на середині минулого століття, коли у вітчизняній науці сформовано «філософію олімпіад». Тож, на наш погляд, існує два шляхи розв'язання проблеми: по-перше, мало переконлива відмова від такої організаційно-масової форми роботи з обдарованими учнями; по-друге, застосування сучасних наукових підходів до становлення нової освітньої філософії учнівського інтелектуально-олімпійського руху. Найбільш актуальним серед них вважаємо аксіологічний підхід.

Аксіологія у найбільш загальному її значенні трактується як «учення про природу моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язку між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини» [3, с 31]. Суть аксіологічного підходу до освітньої діяльності вчителя полягає в її орієнтуванні на формування в учнів системи загальнолюдських і допрофесійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і носія певних здібностей [7]. О. Бондаревська, В. Луговий, С. Подмазін розглядають ціннісний, або аксіологічний, підхід найбільш принциповим у формуванні змісту

освіти, розглядаючи його як «уведення учнів у світ цінностей та надання допомоги у виборі особистісно-значущої системи цінностей» [2; 4; 5]. На необхідності застосування аксіологічного підходу до роботи з обдарованими дітьми наполягає А Антонов, суть якого вбачає, зокрема, в «орієнтації людини на постійний саморозвиток і самовдосконалення, мотивації високих досягнень, прагненні високих результатів, життєвих успіхів; організації творчої діяльності особистості на всіх етапах її неперервної освіти, створенні необхідних умов для самореалізації її творчого потенціалу» [1, с 49].

Мета статті — обґрунтувати доцільність та ефективні механізми реалізації інноваційного варіанта I етапу учнівських олімпіад з окремих предметів — міжшкільного — на основі аксіологічного підходу.

Процеси реформування у проведенні I етапу учнівських олімпіад започатковано 2013 р. науково-дослідною лабораторією якості навчання в Тернополі з професійно-громадської ініціативи. У їх основу творчою групою заступників директорів загальноосвітніх навчальних закладів, організованою при лабораторії, покладено базовий список аксіологічних принципів проведення олімпіад, сформульованих у вигляді своєрідних слоганів: «Олімпіада — для обдарованого учня, а не чиновника від освіти»; «На першому місці — насолода від процесу пізнання; на другому — радість від перемоги»; «Рейтинги навчальних закладів і вчителів, квоти від навчальних закладів не мають нічого спільного з предметними олімпіадами учнів»; «Відкритість олімпіади — перший крок до об'єктивності її результатів». Фактично, як бачимо, у цих салоганах яскраво відображено нову аксіологічну філософію предметних олімпіад, засновану на таких цінностях: 1) пізнавально-комунікативна мотивація; 2) загальнодоступність, добровільність; 3) відкритість, об'єктивність; 4) максимальні можливості для самодіагностики здібностей і самореалізації.

У такому інноваційно-аксіологічному полі творчою групою розроблено нові умови проведення предметних олімпіад і на нормативному рівні вирішено апробувати їх на I міжшкільному етапі як частковій альтернативі мало ефективному, мало пізнавальному, мало комунікативному, недостатньо змагальному шкільному етапу. Визначено головні правила проведення такого етапу: а) кількість учасників від одного навчального закладу не регламентовано (від 0 до двох-трьох десятків); б) міжшкільний етап проводиться одночасно в кількох освітніх округах з урахуванням пропорційної кількості учасників та специфіки навчальних закладів, у яких учні здобувають знання з конкретного предмета; в) у журі працюють незацікавлені учителі-професіонали з інших освітніх округів; г) забезпечено поєднання завдань усного і письмового характеру, що, з одного боку, гарантує відкритість виконання їх учасниками, а з іншого, дає можливість максимально виявити свої можливості носіям різних типів темпераменту та організації індивідуальної навчальної праці; завдання чергуються з тим, щоб поки виконується одне письмове, журі встигало перевірити попереднє, часто результати письмових завдань презентуються вибіркоким виконанням на дошці, через проектувальну техніку тощо); г) сценарієм міжшкільного етапу олімпіади передбачено рефлексивно-емпатійні паузи для знайомства, висловлення актуальних вражень, зауважень, пропозицій; д) кожне завдання має чіткий алгоритм виконання та критерії оцінювання, при тому серед останніх майже завжди наявна оригінальність розв'язання пізнавальної ситуації або задачі; типові зразки завдань проходять подвійну попередню експертизу — серед

педагогів-фахівців і учасників минулорічних подібних випробувань; е) проведення олімпіади супроводжується відеозйомками; є) результати олімпіади (як і кожного туру) учасники знають до її організаційного завершення, журі працює в режимі інтерактивного спілкування з учасниками).

Упродовж двох років (2013–2014 рр.) такий варіант I міжшкільного етапу предметних учнівських олімпіад апробовано у 8-х класах — з англійської мови; 9-х — з української мови та літератури, історії, правознавства, географії; 10-х — з математики, фізики, хімії, біології, географії.

Паралельно з підготовкою завдань, забезпеченням організації I міжшкільного етапу працівники лабораторії вели діагностичномоніторингові дослідження його результативності з двох основних напрямків: 1) мотивація та аксіопріоритети учасників; 2) конкурентноздатність переможців на наступних етапах.

Уже в перший рік апробації, як показало відеоанкетування, зафіксовано суттєве підвищення мотивації учнів до виконання конкурсних завдань як індивідуального характеру, так і в режимі науково-практичної дискусії, створення позитивної аури інтелектуального спілкування та самореалізації творчого потенціалу, пошуку нестандартних шляхів розв'язання завдань на основі практичного застосування знань, тому, за результатами вже письмового анкетування, отримано підтримку від понад 80 % учнів — учасників олімпіад; учителів — членів журі.

Аналіз результативності виступів учнів ЗНЗ м. Тернополя показав, що учасники I (міжшкільного) етапу, який апробувався, значно успішніше виступили на наступних етапах порівняно з тими, що змагалися суто у шкільних умовах. На основі спеціально розробленої моніторингової методики встановлено, що і в 9, і в 10 класах середній коефіцієнт успішності учнів, які брали участь у міжшкільному етапі майже в півтора рази вищий за такий же коефіцієнт з інших предметів. Якщо серед переможців шкільного етапу кожен четвертий учасник виявився непродуктивним уже на III етапі, то серед представників міжшкільних олімпіад це лише кожен дев'ятий.

Найбільш результативними на III і IV етапах у 9 класах стали п'ять гуманітарних предметів, а в 10-му чотири з п'яти — природничо-математичні предмети.

Наступного навчального року з урахуванням побажань та пропозицій експертів та громадськості модифіковано форми проведення міжшкільного етапу олімпіад, зміщено акцент у бік письмових завдань і при тому збережено особливості усної презентації та відкритого оцінювання. У такий спосіб вдалося ще більше збалансувати можливості для самореалізації учнів, створення позитивної аури інтелектуального спілкування та максимальне наближення до вимог проведення II етапу.

Згідно з новим, опитуванням, проведеним працівниками науководослідної лабораторії якості навчання обдарованої дитини та керівництвом Клубу обдарованих школярів Тернополя у соціальних мережах (далі — Опитування), у якому взяли участь 648 чоловік, 74 % визнали цікавішим і доцільнішим міжшкільний варіант проведення I етапу олімпіад, 26 % — шкільний.

Зростання аксіозорієнтованого інтересу учнів та вчителів до I міжшкільного етапу олімпіад вплинули на підвищення мотивації участі у II (міському) етапі. Так, якщо у перший рік апробації частка переможців міжшкільного етапу складала лише

4,6 відсотка від загальної кількості учасників II етапу, то наступного зросла майже вдвічі — до 8,3 %.

Водночас результати проведеного під час самих олімпіад опитування (далі — Опитування 1) продемонстрували все ще недостатній відсоток учнів з яскраво-вираженою внутрішньою мотивацією на участь у II етапі олімпіад, тобто тих, які анонімно відповіли, що йшли на олімпіаду з бажанням, а не з почуття обов'язку.

Предметні олімпіади	Учасники з внутрішньою мотивацією (у відсотках)	Учасники з зовнішньою мотивацією (у відсотках)
Історія	73,4	25,6
Фізика	75,5	24,5
Екологія	55,6	44,4
Астрономія	75,8	24,2
Географія	81,7	18,3
Українська мова і література	56,9	43,1
Математика	59,8	40,2
Предметні олімпіади	Учасники з внутрішньою мотивацією (у відсотках)	Учасники з зовнішньою мотивацією (у відсотках)
Біологія	77,8	22,2
Хімія	76,7	23,3
Всього	70,5	29,5

Застосування демократичних механізмів щодо відбору учнів на II етап предметних олімпіад дало змогу встановити своєрідний рейтинг інтересу обдарованих школярів до окремих навчальних дисциплін. Так, найбільшою популярністю на II етапі користувалися олімпіади з природничих дисциплін: географії, біології, хімії.

Проведено значну роботу стосовно підвищення об'єктивності оцінювання робіт учасників, зокрема суттєву ротацію у складі журі на основі побажань, висловлених під час громадського обговорення підсумків минулорічних олімпіад. Продовжено традицію залучення до роботи у предметних журі професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів м. Тернополя. Ефективність проведених заходів засвідчено результатами Опитування, згідно з яким тільки 7,4 % респондентів визнали його недостатньо об'єктивним, решта ж — в основному або більш-менш об'єктивним.

Великої уваги надано забезпеченню гласності у проведенні олімпіад, їх «гарячі» результати повідомлялися на спеціально відведеній сторінці у соціальних мережах у день проведення олімпіад. Копії протоколів виставлялися на профільному блозі сайту методичного центру на початку першого робочого дня після проведення олімпіад. Така система оповіщення одержала активну підтримку в учнів та вчителів (майже 95 % респондентів Опитування).

Усі ці фактори сприяли суттєвому підвищенню довіри учасників олімпіад до їх організаторів, до роботи журі, поліпшенню психологічного мікроклімату під час випробувань, що, безумовно, забезпечували вищу особистісну результативність та об'єктивну самооцінку обдарованих учнів. Це показують результати *Опитування1*. Більше задоволеними, ніж незадоволеними, ішли з олімпіад додому майже 85 % респондентів.

Предметні олімпіади	Учасники з внутрішньою мотивацією (у відсотках)	Учасники з зовнішньою мотивацією (у відсотках)
Історія	79,9	20,1
Фізика	83,9	16,1
Екологія	95,9	4,1
Астрономія	80,9	19,1
Географія	80,3	19,4
Українська мова і література	86,5	13,5
Предметні олімпіади	Учасники з внутрішньою мотивацією (у відсотках)	Учасники з зовнішньою мотивацією (у відсотках)
Математика	83,9	16,1
Біологія	92,3	9,7
Хімія	81,4	18,6
Всього	84,8	15,2

Під час *Опитування 1* встановлено також, що 44,2 % учасників олімпіад вважають їх кращими порівняно з попередніми і всього 9,5 % спостерігають тенденцію до погіршення. Причому якщо в першому з чотирикратних опитувань це співвідношення складало 33:15, то останнє — 77:1.

Слід також зазначити, що суттєво змінено за останні два роки і філософію підсумкової аналітики за результатами олімпіад. Акцент остаточно перенесено на особистісні результати учнів. Констатовано не тільки об'єктивні призові місця, які вони посіли, але й індекс додаткової освітньої вартості, яку продемонстрували порівняно з попередніми роками, за що відзначено в іменних номінаціях спеціальними дипломами. Вдалося остаточно відмовити від безглузлого, де персоналізованого рейтингу навчальних закладів за підсумками олімпіад, натомість розроблено і оприлюднено методики визначення ефективності роботи класів кожного профілю, рівня індивідуалізованості роботи з обдарованими дітьми у ЗНЗ.

Розпочато також цільове дослідження впливу частотності відвідування слухняними учнями на стан їхнього здоров'я, де ми розраховуємо на підтримку профільних науково-дослідних інститутів національних академій педагогічних і медичних наук України.

Проведені теоретичне дослідження і практична апробація дають нам підстави зробити відповідні висновки:

1. Сучасні виклики персоналізації суспільних взаємин, збереження і примноження морально-етичних стимулювальних цінностей особливого значення у педагогічній практиці **набуває** аксіологічний підхід, винятково актуальний і в роботі з обдарованими учнями, зокрема у морально-мотиваційній реабілітації громадського престижу предметних олімпіад.
2. В основу нової аксіологічної філософії предметних олімпіад слід покласти такі цінності, як пізнавально-комунікативна мотивація учасників, добровільність, відкритість, об'єктивність, самореалізація.
3. Дворічна апробація ціннісного підходу до проведення I міжшкільного етапу олімпіад із 9 предметів у Тернополі засвідчила суттєве зростання аксіозрієнтованого інтересу обдарованих учнів до участі у таких олімпіадах не тільки на цьому, а й на наступних етапах.
4. Моніторингові дослідження лабораторії якості навчання обдарованої дитини за підсумками олімпіад показали також суттєву перевагу (майже удвічі) продуктивної результативності переможців I міжшкільного етапу олімпіад, проведеного із застосуванням аксіологічного підходу, порівняно з переможцями традиційного шкільного етапу.
5. Апробація нової філософії проведення олімпіад у Тернополі дала підставу для початку реформування експертної діяльності органіків управління освіти на аксіологічній основі.

Перспективи дослідження вбачаємо в апробації нових аксіологічних принципів проведення олімпіад і з інших предметів.

Література

1. Антонова О. Є. Обдарованість: сутність, структура, перспективи розвитку // Актуальні проблеми психології : проблеми психології обдарованості / ред. С. Д. Максименко та Р. О. Семенової. — Т. 6. — Вип. 3. — Житомир : ЖДУ, 2008. — С. 48–51.
2. Бондаревська О. В. Аксіологічний Аксиологический (ціннісний) план розгляду виховання і навчання // Методист. — 2003. — № 2. — С. 2–6.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. 7-е вид. — Київ; Ірпінь : Перун, 2009. — 1736 с.
4. Луговий В. І. Ціннісні компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. — Київ : Гнозис, 2009. — С. 8–14.
5. Подмазін С. І. Філософсько-етичні підходи до типологізації особистості // Нова парадигма : Альманах наукових праць. — Запоріжжя, 2002. — С. 23–35.
6. Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності: Затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 29.09.2011 р. № 1318/20056. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11>
7. Садова Т. Аксіологічний підхід у системі педагогічної методології // Дошкільна освіта. — 2010. — № 1. — С. 63–69.

Інтегративна стратегія професійного зростання вчителів-словесників у компетентнісно зорієнтованому методичному просторі

У статті описано шляхи впровадження інтегративної стратегії професійного зростання вчителів-словесників у компетентнісно зорієнтованому методичному просторі міста Тернополя

Ключові слова: *інтегративна стратегія, міжпредметна інтеграція, внутрішньопредметна інтеграція, інтеграція суб'єктів освітнього процесу, внутрішньосуб'єктна інтеграція.*

Сучасна школа потребує учителя, який має розробляти нові й оновлювати вже відомі технології навчання, а не вимагати, щоб учні підлаштовувалися під стиль його роботи.

Ніла Волошина

Сучасний педагог-словесник — не урокодавець,
запрограмований освітньою парадигмою;
це креативна особистість з виразними
націоментальними рисами, майстер-дослідник.

Ольга Куцевол

Якою сьогодні є і якою повинна бути система методичної роботи з учителями-словесниками, ураховуючи зміни, що відбуваються у просторі мовно-літературної освіти? Опитування освітянської громади, монографічні дослідження засвідчують: в умовах модернізації освіти домінантами методичної діяльності є інноваційний пошук, науково-методичне забезпечення інноваційних процесів, формування готовності інноваційної діяльності.

Окремі аспекти вдосконалення педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури окреслили Л. Базиль, О. Біляєв, Т. Бугайко, Н. Голуб, О. Горошкіна, А. Градовський, С. Жила, С. Караман, О. Куцевол, Н. Логвиненко, О. Любашенко, Л. Мацько, В. Мельничайко, Н. Остапенко, Є. Пасічник, М. Пентиліук, В. Сидоренко, Т. Симоненко, І. Синиця, Б. Степанишин, Л. Струганець, Г. Токмань, А. Фасоля, В. Шуляр та ін.

Проблему модернізації методичної роботи з учителями-словесниками в інноваційному полі розглядали Н. Волошина, Є. Галицьких, О. Куцевол, О. Нікітіна, Н. Романишина, О. Семиног та ін.

Т. Яценко визначає методичну роботу з учителями-словесниками як спеціально організовану діяльність задля особистісної професійної самореалізації учителя як філолога, педагога, дослідника, вихователя, дискурсної особистості елітарного типу [9, с. 154]. Дослідниця описує низку усталених таких форм методичної діяльності, як методичне об'єднання, семінар, конференція тощо [9, с. 154-162].

Однак глобальні тенденції та сучасні педагогічні потреби висувають нові вимоги до здійснення методичної роботи з учителями-словесниками.

Мета статті — висвітлити інноваційні шляхи організації методичної роботи з учителями української мови і літератури, зокрема впровадження інтегративної

стратегії професійного зростання вчителів-словесників у компетентнісно зорієнтованому методичному просторі міста Тернополя.

Модернізація методичної роботи з учителями-словесниками спричинена радикальними змінами в освіті, а саме:

- 1) триплізацією освіти (за А. Сбруєвою триплізація освіти ґрунтується на триєдності категорій — глобалізації, локалізації та індивідуалізації навчального процесу, що передбачає врахування загальних тенденцій в освіті, специфічних регіональних освітніх потреб та індивідуальних інтересів кожного учасника освітнього процесу) [5, с. 70];
- 2) трансформацією відкритого національного освітнього середовища в світове, де відбувається швидка зміна стратегій (4 «С» освіти XXI століття – Communication (спілкування), Collaboration (співпраця), Critical thinking (критичне мислення), Creativity (креативність));
- 3) утвердженням самоосвіти й самонавчання як основної форми освіти в умовах швидкого оновлення інформаційних потоків;
- 4) орієнтацією на «подієве навчання», комунікацію, технологічні проекти, які швидко забезпечують успіх і результат, особистісно значимий вибір;
- 5) інформатизацією освіти, що передбачає медіатизацію, комп'ютеризацію, інтелектуалізацію [2, с. 6].

Методологічною основою процесу модернізації обрано інтегративну стратегію професійного зростання вчителів-словесників із застосуванням принципів співтворчості, діалогізму, персоналізації знань, креативно-діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів [4, с. 60].

Термін «інтеграція» в перекладі з латинської означає «відновлення, заповнення, об'єднання в ціле деяких частин» [1, с. 105]. У контексті проблеми неперервної освіти інтеграцію трактують як процес і результат взаємодії відокремлених структурних елементів якої-небудь сукупності, що призводить до оптимізації зв'язків між ними і до їх об'єднання в єдине ціле, тобто єдину систему, що володіє новими якостями і новими потенційними можливостями [4, с. 10].

Інтегративна стратегія професійного зростання вчителя-словесника — це міждисциплінарний спосіб засвоєння та використання методичних знань на методологічному рівні для вирішення професійних задач мовно - літературної освіти, забезпечення осмисленості, доцільності й прогностичності педагогічної діяльності.

Інтегративну стратегію професійного зростання вчителя-словесника реалізують на чотирьох рівнях:

- на рівні міжпредметної інтеграції,
- на рівні внутрішньопредметної інтеграції,
- на рівні інтеграції всіх суб'єктів освітнього процесу,
- на рівні внутрішньосуб'єктної інтеграції [2, с. 8].

Взаємодія, взаємодоповнення, структурно-функціональні зв'язки всіх рівнів забезпечують якісно новий інтегрований результат, що виявляється в затребуваності всіх індивідуально-особистісних ресурсів вчителя, його самореалізації в професії як людини сучасної педагогічної культури.

Показниками *міжпредметного рівня стратегії* є акмеоклуб вчителів української мови та літератури, заснований 11 лютого 2016 року.

Діяльність акмеоклубу вчителів української мови та літератури передбачає створення системи професійного та особистісного розвитку вчителя на основі тісної співпраці з науково-педагогічними установами та університетами, актуалізацію світоглядно-ціннісних орієнтирів педагогів, поглиблення знань із таких дисциплін, як педагогіка, психологія, соціологія, інформатика.

Зазначені вище цілі реалізовано в процесі систематичних занять інноваційного типу:

- 11 лютого 2016 року тренінг «Акмеологічні засади професійної самореалізації вчителя» провела доктор педагогічних наук О. С. Боднар;
- 6 квітня 2016 року тему «Психологічні компетентності вчителя-словесника» розкрила кандидат психологічних наук О. Я. Жизномірська;
- 17 травня 2016 року на засіданні акмеоклубу учителів-словесників з теми «Формування медіакомпетентності педагога» виступила кандидат педагогічних наук О. В. Городецька;
- 21 вересня 2016 року про подолання симптому професійного вигорання розповів кандидат історичних наук Ю. Ю. Свідерський;
- 21 вересня 2016 року ІТ-спеціаліст О. Мочульська розкрила тему «Використання соціальних сервісів WEB 2.0»;
- 30 березня 2017 року актуальність створення електронних посібників і підручників аргументувала викладач ТОКІППО кандидат педагогічних наук О. Р. Олексюк;
- 6 березня 2018 року на засіданні акмеоклубу учителів-словесників з теми «Формування акмеоцінностей учителя-словесника в сучасній парадигмі освіти : гендерний аспект» тренінг провела психолог Г. Є. Несмашна.

Результат — система акмеоцінностей в контексті педагогічної культури.

Внутрішньопродметна інтеграція реалізовується:

- на заняттях інтерактивної школи сучасного вчителя української мови та літератури («Реалізація наскрізних ліній на уроках української мови та літератури» (20.12.2017); «Есе на уроках української словесності» (27.02.2018));
- у бюро інновацій «Інсайт» («Використання інноваційних форм роботи в діяльності вчителів-словесників» (17.10.2017), «Лайфхаки уроку української літератури» (28.11.2018.));
- у віртуальному просторі (сайт учителів української словесності міста Тернополя: <http://gapon.te.ua/>);
- на семінарах-супутниках («Літературне Тернопілля. Василь Ярмуш» (20.12.2017); «Високе небо Богдана Лепкого» (21.11.2017));
- на творчих зустрічах із видатними мовознавцями: Іриною Фаріон («Мовна норма : етапи становлення» (03.10.2017)); Олександром Авраменком («Подолання функційної безграмотності на уроках української мови та літератури», (28.02.2018)).

Результат — інтегральне методичне мислення як відображення цілісної теоретичної та практичної готовності до методичної творчості.

Інтеграція діяльності всіх суб'єктів методичної роботи відбувається в процесі реалізації :

- спільних проектів (медіапроекту «Відеоконструктор уроку української літератури», відеоексперименту «10-minute lesson: відеоуроки української мови для учнів 8 класу»);
- підготовки та проведення учнівських мовно-літературних конкурсів, предметних олімпіад;
- проведення церемоній нагородження переможців фахових випробувань, міських свят («День працівників освіти», «Випускник»), акцій («Диктант єдності»), культурно-мистецьких дійств («Іван Франко : шляхами великої долі» (18.04.2016), «Мій Шевченко» (07.03.2018)).

Результат — готовність до діалогу, ділового співробітництва та співтворчості як сфери інтеграції зі світом іншого, володіння діалоговими технологіями, здатність «думати разом і діяти разом».

Внутрішньосуб'єктна інтеграція в дискурсі інтегративної стратегії виявляється в індивідуальному творчому стилі, у вчинкові, у творчому зусиллі, коли виникає резонансний збіг, взаємодоповнення різних складників, у результаті якого виникає новий ступінь інтегративності, самотності та креативності.

Проявом цього рівня є здатність педагогів до самоорганізації своєї самостійної роботи, потреби в самоосвіті упродовж усього життя.

У минулому залишаються запитання: Які «дидактичні правила» методики входять у вашу «методичну скарбничку»? Які книги з методики ви прочитали? Де ви зафіксували прочитане? Як використали набуті знання?

Сьогодні доцільніше запитати: Як ви готові репрезентувати свій методичний досвід? Які ідеї сучасної методики ви вважаєте актуальними? Що вам вдалося написати про свої методичні відкриття? У яких освітніх подіях ви плануєте взяти участь? Яким прийомам ви можете навчити інших? Що ви готові прочитати, організувати, створити?

Освітній простір міста налічує чимало таких учителів-словесників. Переможцем обласного етапу (1 місце) і фіналістом заключного етапу (4 місце) Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2018» стала Руслана Петрокушин з Тернопільської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 16.

Третє місце в Міжнародному конкурсі для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів України та освітніх установ діаспори «Українознавчі пріоритети навчально-виховного процесу» посіли педагоги Тернопільської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 23 Любов Лисевич і Зоряна Палкова.

Десятеро вчителів-словесників вибороли дипломи ІІ і ІІІ ступенів на обласному конкурсі «Кращий конспект уроку базових дисциплін» в контексті національно-патріотичного виховання під час викладання предмета».

Це зумовлює акцентування на розвитку творчих здібностей, еврилогізації й психологізації навчання, зростання ролі інноваційних технологій у професійно-педагогічній діяльності, застосування методологічних засад креативної, проблемної, розвивальної, особистісно орієнтованої, продуктивної освітніх парадигм.

Отже, інтегративна стратегія професійного зростання вчителя - словесника слугує вагомим фактором модернізації методичної роботи у компетентісно зорієнтованому освітньому просторі. Стратегія покликана забезпечити підтримку педагогів на рівні міжпредметної, внутрішньопредметної, внутрішньосуб'єктної та міжособистісної інтеграції всіх учасників освітнього процесу. Результатом упровадження інтегративної стратегії стане створення інноваційних індивідуальних моделей концепцій методичної творчості педагогів.

Література

1. Ващук О. В. Інтеграція та інтегративний підхід як основа формування готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми: сутність, шляхи реалізації // Вісник Житомирського державного університету. — Житомир, 2013. — Серія : Педагогіка. Вип. 5 (71). — С. 103–109.
2. Галицких Е. О. Інтегративная стратегия преподавания методики обучения литературе в системе профессиональной подготовки педагогов // Современная методика преподавания литературы : стратегии развития. — Москва, 2017. — С. 5–12.
3. Куцевол О. М. До нових висот методичної науки // Методичний пошук учителя-словесника. — Вінниця, 2016. Вип. 5. — С. 7–15.
4. Нікітіна О. В. Педагогічний дискурс учителя-словесника. — Київ, 2013. — 338 с.
5. Омушкин В. Г., Огарев Е. И. Образование взрослых : междисциплинар-ный словарь терминологии. — Воронеж, 1995. — 66 с.
6. Романишина Н. Нова інтерпретація феномену креативності // Нова педагогічна думка. — Рівне, 2016. Вип. 2 (86). — С. 59–61.
7. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка. — Суми, 2004. — 320 с.
8. Семиног О. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної // Українська література. Київ, 2013. Вип. 9. — С. 2–4.
9. Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI століття). — Київ, 2016. — 360 с.

Формування професійної мобільності вчителя зарубіжної літератури — вимога часу

У статті висвітлені актуальні шляхи формування змісту й організації професійної мобільності вчителів зарубіжної літератури.

Ключові слова: методична мобільність, освітнє середовище, системноінтегрований підхід, гуманна педагогіка, Нова українська школа, наскрізні змістові лінії в освітньому процесі.

Ми змінили своє оточення так радикально,
що тепер повинні змінювати себе, щоб жити в цьому новому оточенні.

Норберт Вінер, американський філософ

Україна ХХІ століття відзначається передусім характером тих масштабних змін, які сьогодні відбуваються у вітчизняній системі освіти. Напрямки модернізації вітчизняної системи освіти закладені в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, у Концепції «Нова українська школа» та Законі України «Про освіту». Неухильне виконання цих документів вимагає створення сучасного освітнього середовища для самоосвіти, саморозвитку, самореалізації педагогів.

Важливу роль у забезпеченні реформування освіти відіграє модернізація науково-методичної роботи через упровадження сучасних навчально-виховних, управлінських технологій, стимулювання професійного зростання кадрів, підвищення їхньої професійної майстерності.

Підвищення фахового рівня вчителя на сьогодні не може обмежуватися тільки питаннями методики викладання загальноосвітніх предметів. Виклики сучасного суспільства, що стрімко розвивається, нова генерація дітей, які вимагають від учителя іншої ролі та місця у порівнянні з минулим століттям, зміна цінностей та освітньої парадигми спонукають звернути увагу на проблему формування професійної мобільності вчителя як інтегрованої якості особистості, що необхідна для її успішної життєдіяльності в умовах сучасного ринку праці.

Зазначене питання є актуальним і заслуговує на вивчення та впровадження в практику роботи методичних служб.

Головною метою діяльності методиста є сприяння створенню сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови для забезпечення мобільності вчителя та формування його фахових компетенцій, бо за словами К. Д. Ушинського «вчитель як фахівець живе доти, доки вчиться».

Професійна мобільність учителя проявляється у здатності до творчого засвоєння нових видів діяльності в сучасній школі та перебудови стереотипів, які склалися раніше.

Професійну мобільність трактують як:

- відкритість людини у ставленні до нового, впевненість у своїх силах в процесі його засвоєння;
- широту і багатогранність мислення, здатність переходити від одного способу діяльності до іншого;
- здатність адекватно оцінювати свої результати і планувати нові перспективи.

Системно-інтегрований підхід до змісту методичної діяльності, суттєвим структурним компонентом якого залишається теоретичне навчання педагогів реалізовано через проведення семінарів, проблемних лекцій, інструктивно-методичних нарад, педагогічних читань, конференцій, педагогічних дискусій тощо. Ефективно та дієво, цікаво відбувається навчання у формі тренінгів. Це дає можливість педагогові орієнтуватися в інформаційному потоці, збагачує понятійний апарат, розвиває мислення педагогів, спонукає до аналізу та осмислення педагогічного досвіду. Теоретичне навчання є основою формування нових знань педагогом та дає можливість вчителю спрогнозувати власні подальші дії.

Саме на це спрямована реалізація Міського комплексно-цільового проекту «Філологічний Олімп», який розрахований на 2016–2018 н. р., (затверджений науково-методичною радою ТКМЦНОІМ і є частиною річного плану методиста) передбачає створення належних ефективних умов для професійного росту педагогів: розвитку педагогічної майстерності учителів зарубіжної літератури; запровадження елементів передового педагогічного досвіду; сприяння входженню молодих педагогів у професійну діяльність. Участь у проекті дає можливість учителю зарубіжної літератури створити свій професійний стиль; стимулює до пошуку інноваційних форм роботи і здійснення педагогічного експерименту, узагальнення самобутнього досвіду.

Методичний фестиваль з проблеми «Формування соціальної особистості школяра в контексті виконання навчальних програм та державних освітніх стандартів із зарубіжної літератури» (жовтень, 2016), проведений у межах «Філологічного Олімпу», продемонстрував креативні підходи словесників до реалізації проблеми під час показових уроків. Учителі зарубіжної літератури не лише відвідували запропоновані нетрадиційні уроки, але й мотивували обрані ними форми і методи, аналізуючи їх ефективність та вплив на результативність освітнього процесу. Як зробити так, щоб урок зарубіжної літератури мав необхідний інструментарій, був цікавим, сучасним, спрямованим на формування креативності школяра розповіли у своїх виступах: Ю. І. Ковбасенко, професор, завідувач кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Б. Грінченка та Богосвятська Анна-Марія, кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарної освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної

освіти, член-кореспондент НАПН на конференції «Соціалізація особистості школяра на уроках зарубіжної літератури в умовах євроінтеграції».

Концепція реформування української школи вносить докорінні зміни в освітній процес, пропонує відійти від традиційної методики викладання і запровадження педагогіки партнерства між учнями, вчителями і батьками. Тому метою діяльності сучасних педагогів має стати пошук і створення системи методів та форм роботи, що формують в учнів здатність самостійно отримувати знання і головне мати бажання застосовувати отримані знання у своєму житті.

З цією метою провела міжрегіональний інтегрований семінар (запрошені методисти із зарубіжної літератури з Вінниці, Львова, Черкас) на тему: «Методична мобільність як умова підвищення педагогічної майстерності вчителя-словесника». В основу всіх проведених заходів вкладено мудрість гуманної педагогіки — технології майбутнього. Учасники семінару мали змогу взяти участь у майстер-класах своїх колег-вчителів зарубіжної літератури та науковців зі Львова та Черкас, відвідати показове заняття інтерактивної школи сучасного вчителя з проблеми: «Інтерактивна бібліотерапія» за казкою А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц».

Сьогодні перед педагогічною наукою стоїть проблема, як збільшити зацікавленість учнів системним читанням художньої літератури. Показовий урок позакласного читання з використанням біоадекватної технології «Сила ангельської пір'їнки» (за книгою-притчею Оксани Весни), продемонстрував шляхи реалізації вказаної проблеми.

Видатний німецький педагог-філософ Дістервег стверджував: «Учитель повинен свідомо йти в ногу із сучасністю, проймається й надихатися силами, які пробудилися в ній». Ця думка особливо актуальна у час реформування освіти, утвердження педагогіки партнерства, принципу дитиноцентризму. Майстерності формування у школярів навиків складання проекту свого життєвого шляху покликана навчити гуманна педагогіка. Вона — підґрунтя розвитку сучасного педагога і є виявом справжнього мистецтва. Тому «Психолого-педагогічне забезпечення особистісно-орієнтованої освіти на засадах гуманної педагогіки» стало основною проблемою інтерактивної школи сучасного вчителя зарубіжної літератури. Про зацікавленість гуманною педагогікою свідчить те, що на XII Всеукраїнських педагогічних читаннях з гуманної педагогіки «Сім'я — лоно культури людства», що відбулися в Києві 16–17 грудня 2017 року на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, побували 18 педагогів з міста Тернополя. Вони взяли участь в майстер-класах і творчих лабораторіях, у яких провідні українські й іноземні педагоги ділилися секретами успіху в шкільній і сімейній педагогіці. Переконана, що гуманна педагогіка не відразу дасть результат, але необхідно вірити. Хто вірить, до того приходять ідеї, творчість, натхнення, успіх.

Про результативність методичної мобільності у роботі з педагогами свідчать підсумки роботи авторської студії «Краплинка», яка має на меті розвиток творчого потенціалу педагогів; запровадження інноваційних технологій навчання та виховання є центром реалізації творчих ідей. Лише за 2017 рік вчителі зарубіжної літератури апробували та підготували до друку 38 конспектів з проблеми «Наскрізні змістові лінії в освітньому процесі Нової української школи» (29 вже надруковано у журналах «Зарубіжна література» та «Зарубіжна література в школах України»).

Про здатність адекватно оцінювати свої результати і планувати нові перспективи свідчить участь учителів у Всеукраїнських конкурсах, організованих фаховими журналами. Педагоги сміливо популяризують власний досвід серед освітян України і навіть стають переможцями. У Всеукраїнському конкурсі «На крилах зарубіжної літератури» в номінації «Урок — осяяння душі» переможцями стали: Борщук Л. М. (ТУГ ім. І. Франка), Ковальчук Л. М. (ТКМЦНОІМ), Желізко Ю. В. (ТЗОШ № 24). У конкурсі «Ми любимо зарубіжну літературу» перемогу виборола Борщук Л. М. (ТУГ ім. І. Франка).

Учителі зарубіжної літератури міста Тернополя систематично підвищують свій фаховий рівень, беручи участь у предметних вебінарах різного рівня.

Література

1. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Від педагогічного дизайну сучасного уроку через поєднання формального, неформального та інформального навчання до формування комунікативної компетентності вчителя

Статтю присвячено проблемі формування комунікативної компетенції на уроках іноземної мови. Аналіз наукової літератури засвідчив, що поняття «неформальна» та «інформальна освіта» є перспективними для системного вивчення та необхідними альтернативними складовими до формальної освіти в процесі освіти впродовж життя. На основі аналізу, узагальнення та систематизації емпіричного дослідження висвітлено напрямки удосконалення освітнього процесу у цілісній системі; методи, прийоми та технології для ефективної конструкції сучасного уроку; використання соціальних мереж як єдиного інформаційно-освітнього середовища для саморозвитку та взаємодії вчителя з учнями.

Ключові слова: компетенції, педагогічний дизайн, неформальна/інформальна освіта, освіта впродовж життя/безперервна освіта, цілепокладання, сценарій уроку.

Якщо ми будемо вчити сьогодні так, як ми вчили вчора,
ми вкрадемо у дітей їхнє «завтра».

Джон Дьюї

Сьогодні відбувається значне переосмислення загальних цілей навчання в системі безперервної освіти особистості, спрямованої на постійний розвиток та вдосконалення через позитивний досвід, ціллю якого є адаптація до умов та особливостей глобального суспільства. Ідея безперервного навчання базується на чотирьох принципах:

1. Я вчуся для того, щоб знати.
2. Я вчуся для того, щоб діяти.
3. Я вчуся для того, щоб жити у взаємодії.
4. Я вчуся для того, щоб бути.

Викладання іноземних мов у сучасних умовах спрямоване на формування як комунікативної, інформаційної та соціокультурної компетенції, так і на підготовку до взаємодії і розуміння різних проблем сучасного полікультурного світу.

Важко обрати якийсь один аспект, який би відіграв ключову роль у формуванні нової моделі навчання, тому у цій статті я намагатимуся відобразити не один напрямок удосконалення освітнього процесу, а у цілісній системі.

Величезне значення в контексті формування освіти в цілому відіграє сам процес навчання, педагогічні технології, які допомагають змінити характер ролей вчителя і учня, проголошуючи останнього самостійним і рівновідповідальним за кінцевий результат освіти.

Сьогодення висуває нові нові вимоги до уроку. Більшість науковців і практиків висновковують, що сучасний урок — це :

- урок з використанням сучасних мультимедійних технологій;

- урок, на якому здійснюється індивідуальний підхід до кожного учня;
- урок, що містить різні види діяльності, які стимулюють розвиток пізнавальної активності учнів та розвивають креативне мислення;
- урок, який виховує учня-інтелектуала;
- урок, який передбачає співробітництво, взаєморозуміння, атмосферу радості і захопленості, на якому учневі комфортно.

На сучасному уроці використовують актуальні методи та прийоми: метод припущення, комунікативного навчання, німий метод, методи кооперативного та колаборативного навчання, проектні методи, метод прихованого навчання, прийоми ігрових технологій, технологію комбінованого, або змішаного, навчання, сандвіч-технології та техніку зворотного порядку.

Ключова вимога до сучасного уроку — його ефективність, яку варто розглядати через призму педагогічного дизайну уроку, який об'єднує в собі розробку засобів навчання, що характеризуються кінцевою педагогічною ефективністю, методичною доцільністю, адекватністю технічної реалізації цілям навчання. Він передбачає використання найбільш ефективних та методично доцільних щодо реалізації конкретних цілей навчання засобів та технологій навчання.

Для побудови уроку відповідно до принципів педагогічного дизайну слід дотримуватись таких вимог:

- цілі уроку задавати, передаючи функції від вчителя до учня;
- кожного уроку навчати дітей здійснювати рефлексивну дію, розвивати вміння оцінити свою готовність, знаходити причини труднощів, виявляти незнання, тощо;
- використовувати різноманітні методи, форми і прийоми навчання для підвищення

ступеню активності учнів у навчальному процесі;

- домагатися осмислення навчального матеріалу всіма учнями, використовуючи для цього спеціальні прийоми;
- оцінювати видимі успіхи кожного учня, заохочувати і підтримувати мінімальні досягнення;
- заздалегідь планувати комунікативні завдання уроку;
- приймати і заохочувати власну позицію учня, його особисту думку, навчати коректним формам їх вираження;
- стиль, тон відносин, які задаються на уроці, допомагають створити атмосферу співробітництва та психологічного комфорту.

Урок як безпосередній інструмент реалізації основних ідей сучасних педагогічних технологій вимагає максимально ретельної розробки. Це одночасно і кінцевий результат, і остання стадія оформлення реалізації ідей. Такий урок вимагає ретельнішої підготовки. Слід готувати сценарій уроку, розробляти його режисуру. Проектуючи майбутній урок, варто продумати послідовність технологічних операцій, форми і способи подачі інформації, як керувати навчальним процесом, яким чином забезпечувати педагогічне спілкування на уроці та постійний зворотний

зв'язок з учнями, що покаже ефективність навчання в умовах застосування інновацій.

Для успішного проектування уроку формують технологічну карту уроку, в основі якої діяльнісний підхід та концепція «цілепокладання уроку». Ефективність даного принципу — оволодіння учнями навичками цілепокладання своєї навчальної діяльності. Для початку учні ставлять мету на один урок або його частину, потім намагаються усвідомити рівень її досягнення і зробити висновки. Коли учень усвідомлює сенс навчальної мети, його діяльність стає вмотивованою та цілеспрямованою. Будь-яка освітня ситуація або етап уроку можуть виступати приводом для первинного цілепокладання учня. Освітнє завдання полягає в організації умов, що провокують дитячу дію.

Ефективні прийоми цілепокладання на уроках англійської мови: мозковий штурм, метод з'ясування очікувань і побоювань, ситуація яскравої плями, угруповання, відстрочена здогадка, використання наочного образу, об'єкту.

За ступенем інституційної формалізації освіта може бути формальною, неформальною та інформальною.

В освітньому середовищі дедалі більшого поширення набувають неформальне та інформальне навчання, які ґрунтуються на принципі: навчання має відбуватися скрізь.

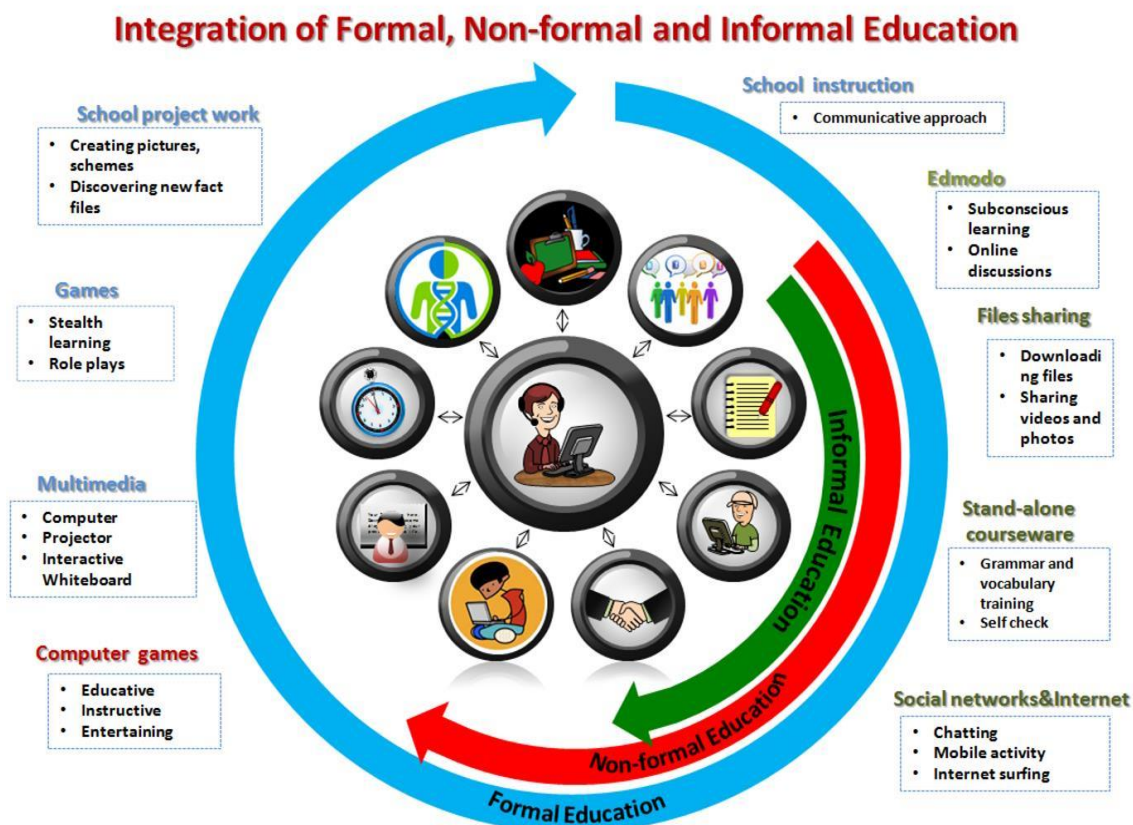
Неформальною називають освіту, здобуття якої не засвідчують жодним документом. Неформальна освіта пропонує безліч можливостей. У навчальному процесі, організованому в освітніх установах або в громадських організаціях, клубах, гуртках тощо, можна виділити три типи:

- 1) індивідуальна робота (доповіді, реферати, малюнки, схеми, таблиці, пошук інформації),
- 2) групова робота (читацькі конкурси та літературні вечірки, стінгазети, обговорення фільмів та музики),
- 3) масова робота (театральні вечори, конкурси знавців мови, створення коротких фільмів, скайп-конференції з учнями різних країн, зустрічі з волонтерами).

Інформальна освіта передбачає спонтанну індивідуальну освітню діяльність людини, яка супроводжує її повсякденне життя. Вона не замикається у класній кімнаті, але присутня скрізь: вдома та серед громади. Інформацію можна знайти не лише в книгах, але й у бігах та байтах. Інформальна освіта — це дійсно освіта впродовж життя, коли набуваються навички, формуються цінності та знання внаслідок щоденної діяльності та спілкування у своєму середовищі — в сім'ї, на роботі, під час ігор, в бібліотеці чи через медіа. Дитина навчається під час використання комп'ютерів та різноманітних навчальних програм, завантажуючи навчальну чи розважальну інформацію, читаючи реклами та підкасти, надсилаючи відео соціальними мережами, граючи ігри та читаючи етикетки.

Таке навчання відбувається завдяки спостереженню, повторенню, соціальній взаємодії та шляхом вирішення певних завдань, виправляючи власні помилки, сприймаючи чи адаптуючись до певних ситуацій.

Навчання впродовж життя охоплює усе цілеспрямоване навчання, формальне чи неформальне, з метою розширення знань, поліпшення навичок і компетентності. Рациональне використання резервних можливостей неформальної та інформальної освіти для вивчення іноземної мови суттєво вплине на розвиток іншомовної комунікативної компетенції.

Використання соціальних мереж створює єдине інформаційно-освітнє середовище для саморозвитку та взаємодії вчителя з учнями, а також додаткову мотивацію учнів у вивченні іноземної мови. Такі можливості відкривають такі освітні платформи, як Edmodo, Microsoft Education, OneNote, Nearpod, Розумники.

Серед переваг названих вище платформ слід виокремити такі:

- це закриті безкоштовні мережі;
- вчитель поширює свої навчальні матеріали; учні самі визначають послідовність виконання завдання, кількість повторних переглядів, отримуючи свободу

вибору навчальної траєкторії, розвиваючи відповідне ставлення до власної освіти;

- учні спілкуються з іншими дітьми з різних шкіл, країн та культур;
- учні отримують своє домашнє завдання, а після виконання — індивідуальні пропозиції, зауваження та коментарі;
- існує можливість підтримувати зв'язок з батьками кожного учня;
- інтеграція очних та дистанційних форм навчання стає ефективнішою;
- урок не обмежений часовими рамками, а продовжується у будь-який зручний для учня час, в домашній атмосфері, з прийнятною для учня швидкістю та адекватним темпом.

Застосування вказаних вище технологій, прийомів, методик і технік проведення сучасного уроку гарантуватиме, що учні вмітимуть визначати прогалини у знаннях, навчатися рефлексувати, створювати спільноти користувачів мови, використовувати знання для здійснення особистих цілей у життєвому контексті; набудуть навичок продуктивного повторення, самостійного навчання, автономної мовної та соціальної навігації, мовного експериментування; активно розвиватимуть цифрову та мобільну «грамотності».

Література

1. Максименко С. Генеза здійснення особистості.— Київ, 2006. — 240 с.
2. Овчаренко С.Г. Неформальна освіта — необхідний елемент сучасної освітньої системи [Електронний ресурс]. —
Режим доступу: <http://www.dialog.lviv.ua/files/champions-final-conference.pdf>
3. Освіта протягом життя : світовий досвід і українська практика / Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. —
Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
4. Степко М.Ф. Болонський процес і навчання впродовж життя / М.Ф. Степко, Б. В. Клименко, Л. Л. Товажнянський. — Х.: НПУ «ХПІ», 2004. — 112 с.
5. Field J. Lifelong Learning and the New Education Order/Field J. //Trent haw Books. — 2000. — P. 8.
6. Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries / A World Bank Report; The International Bank for Reconstruction and Development. — Washington: D. C., 2003. — 141 p.
7. Making a European area of lifelong learning a reality [Електронний ресурс]. —
Режим доступу: <http://ec.europa.eu/education/>

Релаксопедичне навчання на уроках фізичної географії

У статті висвітлено методику використання релаксопедії та сугестопедії на уроках фізичної географії. Репрезентовано модель уроку з використанням елементів методики сугестопедії та сугестопедичний аутотренінг.

Ключові слова: навіювальний вплив, релаксопедичне навчання, ефективність навчання, сугестопедія, мотивація, розслаблення.

Сучасні вчені і педагоги практики надають особливої мотивації навчальної діяльності, зосереджуючи увагу на нових методах, що забезпечують мотиваційний аспект в освітньому процесі.

Успішність навчання насамперед визначає готовність і бажання учнів навчатися. Добровільне прагнення опанувати знання, активність та ініціатива самі по собі психотерапевтичні, оскільки розширюють сприйняття та засвоєння нової інформації. Саме тому сьогодні зарекомендували себе методи, що належать до сфери сугестопедагогіки. Сугестопедагогіка — це педагогічна течія, яка започатковує психотерапевтичний напрям у педагогіці, цілеспрямовано використовуючи різноманітні засоби навіювання з метою мотивації навчання, формування навчально-пізнавального інтересу до предмета, розкриття творчого потенціалу особистості, отримання нових результатів освітньої діяльності й спроможна вирішити поставлені перед школою завдання на сучасному етапі реформування

Найновіший і найпоширеніший напрям сугестопедагогіки — запропонований 1966 року в Болгарії, який очолив учений психотерапевт Г. К. Лозанов. Сугестопедія продовжує розвиватись у США, країнах Західної Європи, Росії та інших країнах колишнього СРСР. В Україні цю тему в галузі методики фізичної географії досліджував С. С. Пальчевський.

До методів сугестопедагогіки належать сугестопедія (феноменологія навіювання, навчання) та релаксопедія (розслаблення, зменшення напруги).

В процесі дослідження було виявлено, що ні юридичних, ні медичних протипоказань сугестопедії не виявлено; релаксопедичні методи автогенного тренування та прогресивної м'язової релаксації є фізіологічними, цілком безпечними і не викликають ускладнень. Але вони не бажані для осіб з психічними захворюваннями.

Технологія, яку запропонував Г. Лозанов, надзвичайно гуманна. Ґрунтується вона на таких п'яти принципах:

- ніякого зубріння;
- навчання без перевтоми;
- в основі навчання лежить пізнавальний інтерес, мотивація;
- матеріал подається великими блоками;
- можливість комплексного розв'язання завдання.

У системі релаксопедичного навчання важливою є структура уроку, яка включає:

- 1) попереднє ознайомлення вчителя з новим інформаційним матеріалом. Усвідомлення цього матеріалу учнями, формування його образу в зорових і слухових зв'язках. Застосування наочності;
- 2) введення учнів у стан релаксації;
- 3) релаксопедичне засвоєння учнями нової інформації. Використання різноманітного три елементарного інтонаційного забарвлення для створення стійких звукомоторних образів;
- 4) завершення релаксопедичного сеансу формулами: «Я вірю в себе!», «Я добре запам'ятав навчальний матеріал», «Я відчуваю себе бадьорим і свіжим»;
- 5) виведення учнів зі стану релаксації та виконання завдання для перевірки якості засвоєння нового матеріалу.

Під час впровадження у навчальний процес з географії релаксопедичної технології необхідно використовувати такі елементи, як музичний супровід та автотренінг для учнів, а також дотримуватись таких рекомендацій:

- 1) засвоєння нового матеріалу має відбуватись через м'язову релаксацію й аутогенне тренування(саморегуляція);
- 2) необхідною умовою є цілеспрямована участь учня в процесі релаксопедичного навчання;
- 3) не потрібно учневі налаштовуватись на заняття напередодні й уточнювати час початку релаксопедичного сеансу;
- 4) установки мають активізувати всі психічні процеси людини, закладені в емоційно-вольовій, мотиваційній та інтелектуальній сферах, щоб використати резерви неусвідомленої сфери психіки;
- 5) має спрацьовувати принцип ненапруженого, легкого, радісного навчання;
- 6) релаксопедичні заняття не рекомендуються людям із психічними захворюваннями.

У межах реалізації цього методу на уроках географії, я апробувала застосування релаксації, як способу саморозслаблення на певному етапі уроку, з метою мотивації до навчання та кращого засвоєння нового матеріалу. У стан релаксації учні вводилися за рахунок автотренінгу. Аутогенний тренінг з дидактичною метою складається з двох частин: розслаблення та навіювання, спрямованих на розв'язання дидактичних завдань.

Особливу увагу слід звернути на те, що метод релаксопедії застосовується лише для інформації, яка повинна відтворюватися на репродуктивному рівні. Це актуально на уроках фізичної географії (6–8 кл.). Наприклад під час запам'ятовування географічної номенклатури; ґрунтів, рослинного, тваринного світу материків та України; відкриття та дослідження материків, дослідження території України і т. д.

З метою визначити ефективність даного методу, дітям було запропоновано вирушити у захопливу мандрівку з Ф. Магелланом, використовуючи аутогенний тренінг, а під час вивчення відкриття Австралії Д.Куком було запропоновано самостійне заповнення таблиці. Відповідно до специфіки дослідження були сформовані контрольні завдання, які були орієнтовані на відтворення інформації, отриманої в різних умовах.

Тема	Кількість учнів	Відтворил и 5 питань з 5	Відтворил и 4 питання з 5	Відтворил и 3 питання з 5	Відтворил и 2 питання з 5	Відтворил и 1 або 0 з 5
Мандрівка Ф.Магеллана	18	8	5	2	2	1
Подорож Д.Кука	18	5	4	3	3	3

Отже, отримані результати свідчать про те, що стан розслабленого ненапруженого фізичного стану в поєднанні з елементами самонавіювання сприяє кращому запам'ятовуванню та відтворенню отриманої інформації.

Наведу в приклад авторську розробку застосування досліджуваного методу на уроці географії у 8 класі під час вивчення теми: «Рельєф України».

Освітні цілі: систематизувати та поглибити знання учнів про форми рельєфу, ознайомити учнів з рівнинними та гірськими формами рельєфу України, дати загальну характеристику низовин, височин, гір, річкових долин України; удосконалити вміння та навички учнів працювати з фізичною картою України, розвивати вміння працювати з інтернет-ресурсами, розвивати пам'ять; виховувати патріотичні почуття, здійснювати художньоестетичне виховання.

Очікувані результати: учні зможуть: називати і показувати на фізичній карті України рівнини та гори України та їх найвищі точки, знати особливості форм рельєфу Тернопільської області, знати напрям простягання основних форм рельєфу України і пояснювати причини такого простягання, удосконалити практичні навички роботи з контурною картою.

Тип уроку:

- урок формування нових знань.

Методичні прийоми:

- пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, репродуктивний.

Обладнання:

- настінна карта «Фізична карта України», підручник, атлас, презентація учня та вчителя, аудіо запис, відеозапис, дидактичний матеріал, кольорові олівці, фізична карта Тернопільської області.

Конструктор уроку

Структура уроку	Регламент	Методичні прийоми	Структура сугестопедичного уроку
I. Організаційний момент	2 хв	Рефлексія настрою	1. Вхідна бесіда
II. Актуалізація опірних знань	3 хв	Бліц-опитування	2. Досеансова фаза

Підготовка учнів на основному етапі		Оголошення очікуваних результатів, плану роботи	
III. Мотивація учнівської діяльності	2 хв	Прийом «Дивуй» (розповідь про легендарного героя Кідца)	
IV. Засвоєння знань	21 хв	Презентації, скрайбінг, створення ментальної карти «Рельєф України», робота з атласом; Аутотренінг (Додаток 1)	3. Сеансова фаза
V. Закріплення нових знань	3 хв	Міні-конкурс «Відгадай форми рельєфу за описом» (дидактична гра)	4. Післясеансова фаза
VI. Контроль та самоконтроль знань	10 хв	«Географічний практикум» (робота на контурній карті, заповнити пропуски у схемі) робота в парах	
VII. Домашнє завдання	1 хв	Опрацювати матеріал підручника § 17–18, с. 88–96; вивчити географічну номенклатуру	
VIII. Підсумки	2 хв	Прийом «Роблю висновок»	
IX. Рефлексія	1 хв	Письмове «Анкетування», «Комплімент-похвала»	

Використовуючи методи релаксопедії та сутестопедії, педагог повинен врахувати такі аспекти:

- учні вирішують у процесі навчання проблеми, що мають для них певну особистісну цінність;
- педагог відчуває себе учнів конгруентно, тобто проявляє себе такою людиною, якою він є, висловлюючись вільно; педагог виявляє безумовно позитивне ставлення до учня, приймає його таким, яким той є;
- педагог виявляє смислову емпатію до учня, що означає здатність проникати в його внутрішній світ, розуміти його цінності та особистісні смисли, дивитися його очима, залишаючись при цьому самим собою;
- педагог – це помічник і стимулятор особистісно-центрованого навчання, він повинен створити психологічний комфорт і свободу для учня; навчання повинно бути центроване на учня, на його смисло-життєві цінності та перспективи розвитку.

Література

1. Киричок І. І. Окремі аспекти використання навіювального впливу у навчально-виховному процесі старшокласників // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. — 2016. — Вип. 1. — С. 128–133.

2. Пальчевський С. С. Сугестопедагогіка: новітні освітні технології. — Київ, 2005. — 351 с.
3. Карпенчук С. Г. Мотивація навчальної діяльності на основі сугестопедичного підходу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4myll6oxiwij:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3f21com%3d2%26i21dbn%3dujrn%26p21dbn%3dujrn%26image_file_download%3d1%26image_file_name%3dpdf/ozfm_2016_13\(2\)_15.pdf+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=ua](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4myll6oxiwij:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3f21com%3d2%26i21dbn%3dujrn%26p21dbn%3dujrn%26image_file_download%3d1%26image_file_name%3dpdf/ozfm_2016_13(2)_15.pdf+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=ua)
4. Покась Л. А. Методика використання елементів релаксopedичної технології на уроках географії у 7 класі // Географія та економіка в сучасній школі. — Вип. 9. — 2013. — С. 35–37.

Додаток 1.

Зміст аутотренінгу

Релаксopedична формула, що сприяє розслабленню.

1. Введення учнів у стан релаксації.

Діти, влаштовуйтеся зручно.

Покладіть руки на парти, голови схиліть на руки. (*Стишено звучить композиція Моцарта «Симфонія серця»*).

Я буду рахувати до 10. Коли скажу 10 — заплющіть очі.

Один-два... Забули що ми в класі.

Три-чотири... Слухаємо тільки мій голос.

Пять-шість... Повністю заспокоїлись.

Сім-вісім... Розслабились.

Деять-десять... Заплющили очі.

(*Виділені фрази вчитель промовляє голосніше*).

Усі думки зникають, я занурююсь у спокій... Я лежу на березі океану... Шумлять хвилі... Чути крики чайок... Золотом відливає пляжний пісок... Я спокійний... Хвилі рівномірно накочуються на берег... Шелестить, стікаючи з водою морська піна... Мені легко і спокійно!

2. Сугестопедична формула, що сприяє засвоєнню учнями нової інформації.

Головні форми рельєфу території України визначаються її положенням у межах Східно-Європейської рівнини та середньо високих гірських масивів Карпат і Криму. *Північну частину України займає південь Поліської низовини.*

Я так легко це запам'ятовую!

Південь України зайнятий Причорноморською низовиною, яка має невеликий нахил до моря. На **лівому березі Дніпра** простягається Придніпровська низовина. Закарпатська низовина з **південного заходу** прилягає до Українських Карпат.

Я запам'ятав!

З височин найбільш значними є Волинська та Подільська, що розташовані на заході України. На правому березі Дніпра знаходиться Придніпровська височина, а на лівому березі Дніпра в південно-східній частині України, вузькою смужкою тягнеться Приазовська височина. На сході вона межує з Донецькою височиною.

Я мандрую над просторами своєї Батьківщини, який чудовий мій край!

У межиріччі Дністра і Пруту розкинулась найменша за розмірами, але найвища Хотинська височина з найвищою точкою рівнинної території України — горою Бердою (515 м).

Як це легко запам'ятати!

А ось і гірські масиви! На заході України розташовані найвищі гори — Українські Карпати з найвищою точкою г. Говерлою (2061 м). На півдні Кримського півострова простягнулись невисокі Кримські гори з найвищою вершиною г. Роман-Кош (1545 м).

Як це чудово! Я здійснив подорож над поверхнею України! Я любувався її краєвидами! Я все запам'ятав! Це так легко!

3. Виведення учнів із стану релаксації.

Я добре відпочив. Відчуваю легкість у всьому тілі... Готовий до праці...
Переміщаюсь у клас... На рахунок 10 розплющую очі.

Один-два... я добре відпочив.

Три-чотири... все запам'ятав.

П'ять-шість... тепло з правої руки зникає.

Сім-вісім... настрій прекрасний. Хочеться працювати.

Дев'ять-десять... очі розплющили, глибоко вдихнули.

Потягнулися і всміхнулися!

Інноваційні підходи до формування інформаційної компетентності вчителя

У статті вивітлено шляхи формування інформаційної компетентності вчителя, продемонстровано раціональне використання нових інформаційних технологій у педагогічному просторі.

Ключові слова: інтерактивна школа, інновація, майстер-клас, майстерня, віртуальний клуб, тренінг, семінар.

Освіта стрімко розвивається за рахунок впровадження різних інновацій. Сучасний педагог повинен бути готовим до впровадження цих інновацій. У наш час набуває концепція компетентнісного підходу в освіті. Однією із складових професійної компетентності вчителя є компетентність у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Вчителі повинні вміти орієнтуватися в інформаційному просторі, що вимагає сучасне суспільство. З появою в роботі вчителя комп'ютера та мережі Інтернет значно збільшилися можливості самоосвіти вчителя. Комп'ютер став незамінним інструментом в роботі, що значно підвищило її ефективність.

В інформаційна компетентності вчителя можна виділити чотири складові:

- мотиваційну — наявність мотиву досягнення мети, готовність та інтерес до роботи, постановка і усвідомлення цілей інформаційної діяльності;
- когнітивну — наявність знань, умінь і здатності застосовувати їх в професійній діяльності, аналізувати, класифікувати і систематизувати програмні засоби;
- суб'єктно-діяльнісну — демонстрація ефективності і продуктивності інформаційної діяльності, вживання інформаційних технологій на практиці;
- рефлексивну — забезпечення готовності до пошуку вирішення виникаючих проблем, їх творчого перетворення на основі аналізу своєї професійної діяльності.

Однак для того, щоб інформаційні технології дійсно були корисними у викладанні предметів, необхідно щоб учитель був готовим до використання ІКТ.

Оскільки головними фігурами в навчальних закладах є учень і вчитель, які повинні творчо працювати, вчитися, самовдосконалюватися, останні мають працювати над виробленням і вдосконаленням методів навчання і виховання.

Основним завданням учителя є саме створення умов для формування творчої компетентної особистості, яка буде здатна реалізувати свій потенціал у суспільстві. Тому актуальним є перехід до особистісно орієнтованого навчання й виховання, упровадження нових більш ефективних педагогічних технологій.

Роль учителя полягає в безпосередньому моделюванні створення знань, конструюванні ситуацій, в яких учні повинні застосовувати вище згадані навички і допомагати їм в їх виробленні. Учителі створюють у класі співтовариство, що навчається, в якому учні постійно зайняті створенням не тільки своїх власних навичок навчання, але і навичок інших. Справді школа перетворюється на організацію, що навчається, в якій всі дійові особи залучені в процес пізнання. З цієї точки зору вчителі самі стають наставниками учнів і генераторами знань, постійно зайнятими педагогічним експериментуванням і нововведеннями, що проводяться в

співпраці зі своїми колегами і фахівцями з боку заради отримання нових знань про навчальний процес і про досвід викладання. Цифрові ресурси, електронне устаткування повинні створювати це співтовариство і допомагати його роботі з набуття знань і у будь-який час в будь-якому місці — колективному навчанню.

З метою створення сприятливих умов для розвитку педагогічної майстерності, творчої ініціативи педагогічних працівників, удосконалення форм і методів підвищення їхньої кваліфікації, для забезпечення виконання завдань, поставлених концепцією Нової української школи Інтерактивну школу сучасного вчителя, яка буде сприяти інноваційному розвитку освіти, готувати освітян до впровадження нового Держстандарту та реалізації завдань Концепції Нової української школи.:

Математика, фізика, інформатика, астрономія

«Створення умов для якісної освіти за рахунок сучасного науково-методичного забезпечення обґрунтованої системи компетентнісно-зорієнтованого навчання»

Тренінг «Сучасний вчитель в інноваційному просторі» показав, що вчителі математики, інформатики, фізики дійсно претендують на це звання. Взяли активну участь в обговоренні актуальних питань. Продемонстрували свою ерудицію. Завдання цього тренінгу — це допомогти педагогу знайти вихід із будь — якої ситуації, яка може скластися, створити і підкріпити імідж успішного спеціаліста; розвивати вміння короткої самопрезентації; сприяти формуванню позитивної самооцінки й усвідомленню унікальності особистості кожної людини, забезпечити учасників тренінгу знаннями нових освітніх методик; допомогти в організації професійного самовдосконалення та самоосвіти; сформуванню вміння командної взаємодії.

Цікавим було засідання «Майстерні інноваційних знахідок» вчителів фізики та математики. Заняття на тему « Використання інтернет та медіа-освітніх технологій у

навчальному процесі для розвитку інтелектуальних запитів особистості» пройшло у формі методичного калейдоскопу. Мова йшла про роль і шляхи впровадження якісної медіа-освіти в школах, про формування медіакомпетентності вчителя та учня. Вчителі представили калейдоскоп медіа та інтернет-ресурсів, інструментів для організації навчальної діяльності, поділилися досвідом з учасниками семінару.

Реалізація завдань для досягнення результатів здійснюється у форматі майстер класу — головного засобу передавання концептуально нової ідеї авторської педагогічної системи. Цікавий майстер-клас продемонстрували вчителі інформатики ТЗОШ № 16.

Особливістю майстерні є реалізація ідеї діалогу в усіх його аспектах. Відбувається обмін думками, знаннями,

творчими знахідками між учасниками майстерні, чому сприяє чергування індивідуальної, групової діяльності та роботи в парах. Обмін відбувається також між досвідом кожного учасника. Нарешті, іде внутрішній діалог кожного — із самим собою. Результатом роботи в майстерні стає не тільки реальне знання чи вміння, важливий сам процес збагнення істини та створення творчого продукту. При цьому найважливішою якістю процесу стають співробітництво та співтворчість. З метою ознайомитись і розповсюджувати педагогічний досвід, спілкуватися та висловлювати свої думки з актуальних питань професійної діяльності, підвищувати рівень фахової підготовки та обізнаності в галузі «Інформатика», створений віртуальний клуб.

У віртуальному клубі вчителів інформатики на вебінарі «Технологічні особливості сучасного уроку інформатики» педагоги продемонстрували майстер-класи з створення Ebook, використання сервісів:

- Quizlet — створення інтерактивних вправ,
- Quizizz — сервіс для створення тестових завдань, вікторин. Quizizz — відносно новий сервіс. Це не тільки інструмент закріплення й перевірки знань учнів, а й прекрасна можливість дистанційного навчання. Можна використовувати тести, створення в Quizizz, в якості домашнього завдання. Всі результати пройдених тестів відображаються в особистому кабінеті вчителя і можуть бути переведені в таблицю. Ще один плюс використання сервісу — це можливість учнів відповідати на питання в своєму індивідуальному темпі, оскільки на екрані гаджета висвічується і питання, і варіанти відповідей. Учень може переходити до наступного питання, не чекаючи відповідей інших учасників. Сервіс допоможе провести аналіз роботи і виявити прогалини учнів. Цей інструмент повідомляє вчителю і, що найімовірніше важливо, самому учневі про поточний стан процесу навчання.

- Popplet-сервіс для створення карт знань. Popplet — простий у використанні і потужний по функціоналу сервіс, що дозволяє:
  - створювати ментальні карти
  - додавати хмари з текстом, картинками;
  - створювати ментальні карти додавати відео з YouTube і Vimeo;
  - міняти кольори кожного хмари і фону карти в цілому;
  - спільно редагувати карту;
  - зберігати карту у вигляді зображення або pdf файлу;
  - публікувати ментальну карту;
  - демонструвати карту в режимі презентації;
  - здійснювати запис під час демонстрації екрану готової ментальної карти;
  - роздрукувати карту;
  - працювати на iPad.
- Wizer.me – інструмент для створення інтерактивних аркушів.

Можливості сервісу Wizer.me

- Сервіс дозволяє створювати інтерактивні робочі аркуші, які можна використовувати при дистанційному навчанні, для домашніх робіт, для роботи в класі на інтерактивній дошці.
- Це простий і швидкий інструмент для створення інтерактивних робочих аркушів із завданнями і вправами, в тому числі і на основі відео.
- Можна скористатися вже створеними робочими листами з багатьох тем, а можна створити свої.
- Учитель може створювати робочі листи на основі відеоуроків, прикріплювати до них різні завдання і запрошувати учнів до роботи.
- Учні реєструються в сервісі і виконують запропоновані завдання. Учитель може переглядати відповіді учнів в особистому кабінеті.
- Учитель може створювати класи і додавати до них учнів.
- Зареєструватися в сервісі можна за допомогою адреси електронної пошти, а також з використанням облікового запису Google+ або Edmodo. працює з Google-класом.
- За допомогою сервісу можна створювати цікаві дидактичні матеріали з будь-якої теми шкільної програми з використанням текстів, відео, аудіо, зображень, у тому числі інтерактивних.
- Вчителі початківці могли побачити і навчитися як використовувати ці сервіси на уроці інформатики.

Учителі фізики та математики взяли активну участь у науково-практичному семінарі «Використання передових технологій та формування розумової та інформаційної культури на уроках математики та фізики». Педагоги ознайомилися та навчилися використовувати QR-коди, створювати карти знань, використовуючи сервіс popplet та тести, використовуючи сервіс wizer.me. Практично спробували попрацювати у цих сервісах.

Педагоги, які зацікавилися проблемою «Концептуальні підходи до створення інноваційного освітнього середовища», відвідали засідання проблемної групи. Заняття пройшло у вигляді круглого столу, де обговорили питання структури

інноваційного освітнього середовища, сутність компонентної структури інноваційного освітнього середовища, умови створення інноваційного освітнього середовища, вимоги до інноваційного освітнього середовища навчального закладу. Поставили завдання перед кожним членом проблемної групи: сприяння вдосконаленню навчально-виховного процесу, застосуванню сучасних прийомів та методів навчання; підвищення рівня фахової майстерності; сприяння самовираженню особистості учнів у процесі професійної підготовки.

Отже, навчання з використанням інноваційних технологій якісно перевищує класичну освіту. Воно інтегрує процеси, які не можна об'єднувати в межах класичної освіти: навчання, працевлаштування, планування кар'єри, безперервну освіту. Учитель є організатором освітнього процесу, що прагне пробудити і підтримати прагнення дітей до пізнання, що спонукає педагогічний колектив шукати шляхи підвищення інтересу учнів до навчання, урізноманітнюючи його зміст, форми та прийоми шляхом використання інновацій.

На особливу увагу в процесі здійснення методичної роботи заслуговують заходи, покликані забезпечити якісний науково-методичний супровід упровадження нового Державного стандарту в закладах загальної середньої освіти. Для інформаційно-методичного забезпечення закладів загальної середньої освіти, з метою надання методичної допомоги вчителям видаються методичні бюлетені, інструктивно-методичні листи, методичні рекомендації.

Література

1. Бикова Ю. О. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. рекомендації // Ю. О. Бикова, О. М. Спірна .О.В. Овчарук — Київ: Атіка, 2010. — 88 с.
2. Грабовський П. П. Інформаційна компетентність учителя середньої школи // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2008. — Вип.37. — С. 118–123.
3. Жалдак М. І., Хомік О. А. Формування інформаційної культури вчителя [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.icfst.kiev.ua/SYMPOSIUM/Proceedings/Galdak.doc
4. Комп'ютерна грамотність вчителів з точки зору стандартів ЄС : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Полтава, 18-20 листопада 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Полтав. ін-т післядипл. педагог. освіти ім. М.В. Остроградського. Полтава : Полтав. ін-т післядипл. педагог. освіти ім. М.В. Остроградського, 2008. — 96 с.
5. Науменко Г. Г. Підготовка вчителя в умовах застосування ІКТ // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2008. — Вип. 8(72). — С. 6–10.
6. Прокопенко І.Ф. Інформаційне суспільство і освіта // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2003. — №1. — С. 17.

***Наталія Тарас,
методист ТКМЦНОІМ***

Упровадження компетентнісного підходу в процесі здійснення методичної роботи з учителями хімії

У статті висвітлено шляхи упровадження компетентнісного підходу в процесі здійснення методичної роботи з учителями хімії.

Ключові слова: компетентнісний підхід, життєві компетентності, тренінги, компетентна особистість

На сучасному етапі основним завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань. Система навчання направлена на те, що учні повинні думати, розуміти суть речей, осмислювати ідеї і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію і застосовувати її в конкретних умовах. Для цього потрібно виробити в школярів мотиви і цілі навчальної діяльності, сформувати вміння здобуті знання застосовувати в практичній діяльності.

Ключовою компетентністю учнів є уміння вчитися. Дослідження психологів і педагогів, досвід вчителів показують: щоб навчити учнів самостійно і творчо вчитися потрібно включити їх у організовану діяльність. Реалізація нових завдань освіти потребує нових підходів, враховує особистості учнів, їх потреби і інтереси.

Ефективність творчої активності учня залежить від уміння вчителя організувати пізнавальну діяльність школярів, налаштувати їх на творчий підхід до питань теми, яка вивчається, на засвоєння системи знань навчального матеріалу.

Можна тільки уявити проблеми, з якими стикається учень, який вивчає хімію. Цю науку не можна звести суто до сухих формулювань законів та формул. Вона не просто описує перетворення речовин, а й переходить до глибинного розуміння тих процесів, які відбуваються в них.

Зміст природничої освіти — це система, яка складається з таких елементів як факти, поняття, судження і висновки, закони і правила, гіпотези і теорії, які характеризують природу речовин, їх будову і властивості. З розвитком хімії та інших наук цих фактів, знань нагромаджується все більше, тому виникає потреба застосування передових технологій навчання.

Упровадження компетентнісного підходу в практику роботи вчителя є необхідним, оскільки дозволяє вирішити найгостріші проблеми, які виникають у учнів при опануванні значного обсягу теоретичних знань, відчують суттєві утруднення в діяльності для вирішення конкретних життєвих завдань, виявляються безпорадними при визначенні життєвих планів, організації власної самоосвіти.

Саме на засіданнях інтерактивної школи сучасного вчителя педагоги дійшли згоди, що впровадження компетентнісного підходу дозволить розв'язати ряд проблем при вивченні хімії. Такими проблемами, на нашу думку, є:

- певна розмежованість в свідомості учня навчального предмету та реальної дійсності;
- створення у суспільній свідомості негативного ставлення до хімії, яку звинувачують у всіх екологічних негараздах;
- недостатній рівень прикладних хімічних знань населення, який загрожує безпеці життєдіяльності, адже кожен з нас в повсякденному житті використовує різноманітні речовини та хімічні явища;

- необхідність орієнтуватися у все зростаючому потоці хімічної інформації, а якщо це рекламна інформація, вміння її критично осмислювати.

Раніше всі наші освітні заклади стояли на засадах передачі знань. Нині ми говоримо ще й про вміння застосувати їх у житті, про ключові компетентності, цінності. Це ті речі, які конче потрібні і на ринку праці, і для розвитку держави.

Ми хочемо мати випускника, який буде цілісною особистістю, патріотом, новатором, людиною, що може знаходити унікальні рішення, не губиться, критично мислить і бере на себе відповідальність, володіє основними життєвими компетентностями.

Учень сучасної школи повинен володіти певними якостями, зокрема:

- самостійно набувати необхідні знання, вміло застосовувати їх на практиці для вирішення назрілих проблем;
- критично мислити, вміти бачити труднощі і шукати шляхи їх подолання;
- грамотно працювати з інформацією;
- бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах;
- самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культурного і морального рівня, мати сформовані життєві компетентності.

Саме тому необхідно спрямовувати освітній процес на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості.

Роль вчителя інноваційної орієнтації у вихованні успішної особистості важко переоцінити. Як творити нові ідеї в школі і житті? Як виявити свій власний стиль навчання? Як грамотно формувати життєві компетентності на уроках хімії?

Ці та інші питання розглядалися на семінарі для вчителів хімії за темою «Психологічна готовність вчителя хімії до здійснення інноваційної діяльності в умовах реалізації нових Державних стандартів». Адже вчителі, насамперед, повинні бути готовими до змін, здатними брати на себе відповідальність, вчасно враховувати ситуацію соціальних запитів.

На семінарі було подано розв'язання деяких проблем навчання учнів з точки зору зарубіжних методик, вміщених зокрема у книзі «Революція в навчанні», яку написали новозеландський журналіст Гордон Драйден та фахівець з ефективних методів навчання канадка Джаннет Вос.

Вчителі повинні відкинути звичку, навіть після широкої дискусії, пропагувати єдине правильне рішення. Розглядаючи будь-яку проблему, необхідно забезпечити можливість для роздумів учнів, сумнівів, пошуків істини.

Прикладом є творчі вчителі, які для знаходження відповіді на одне і те саме питання пропонують учням різні джерела інформації з протилежними відповідями на нього. Так, кожний учень має висловити свою позицію, а також виявити рівень своєї компетентності з приводу даного питання.

Вчитель також має працювати над своїм фаховим рівнем. Сьогодні досить актуальною є проблема безперервної освіти, спрямованої на професійне становлення вчителів, удосконалення педагогічної майстерності. На якому б етапі життєвого досвіду і професійного шляху не перебував учитель, він ніколи не може вважати власну освіту завершеною, а свою професійну компетентність повністю сформованою.

Жодні методично правильно побудовані й науково обґрунтовані семінари не дадуть плідних результатів, якщо не знайдуть свого продовження в самоосвітній

діяльності вчителів. Тому кожен педагог повинен самостійно вивчати найважливіші аспекти своєї майстерності, володіти методикою діагностики своїх професійних труднощів та успіхів.

З метою підвищення свого фахового рівня, набуття предметних компетенцій, вчителі хімії міста беруть участь у різноманітних тренінгах. Цікавим і змістовним для вчителів був тренінг з теми «Комунікаційна компетентність. Навики ефективної комунікації. Коучинговий підхід», який провела Н. Чуприна, засновник Школи освітнього коучингу, консультант у сфері освіти, програм розвитку навчальних закладів і персоналу системи освіти.

Коучингова компетентність є однією з базових компетентностей сучасного вчителя. Як включити дитину в процес пізнання і розвинути в неї інтерес до навчання? Вчителі хімії ознайомилися з ефективною технікою розвитку комунікативних навичок і способами її використання у освітній діяльності, технологією застосування чотирирівневої моделі поведінки і сприйняття інформації. Тренінг допоміг розвинути навики усвідомлення власних стратегій поведінки і розуміння стратегій поведінки і мислення інших, емпатійного спілкування та ефективної комунікації.

Щоб успішно здійснювати процес формування соціально адаптованої особистості, вчитель хімії повинен бути практично обізнаним у питаннях хімічної технології, організації процесів хімічних виробництв тощо.

З метою розширення та удосконалення знань щодо певних технологічних процесів, традицією стало проведення екскурсій на цікаві хімічні виробництва, розташовані в нашому регіоні. Це — екскурсія на Микулинецьку пивоварню «Бровар», під час якої вчителі ознайомились із сучасним обладнанням, хімічними технологіями, роботою мікробіологічної лабораторії на даному виробництві. Не менш цікавою була екскурсія і на ТОВ «Галичини-Ласунка», де вчителі мали можливість прослідкувати за досить довгим технологічним процесом — від етапу надходження сировини до виходу готової продукції.

Саме наукове розуміння сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності, дає змогу розуміти навколишній світ, розширює предметні компетентності вчителя.

Життєві компетентності — це конкретні життєві знання, вміння, навички, які є необхідними як у професійній діяльності так і в повсякденному житті. Хімія не існує відірвано від реальності. Адже не кожний учень стане хіміком, фармацевтом чи агрономом. Але в повсякденному житті кожний з них зустріне з сотнями різноманітних речовин.

Саме тому педагогічна діяльність вчителя з формування життєвих компетентностей передбачає:

- ознайомлення учнів з речовинами, з якими людина стикається в повсякденному житті, їх використанням, правилами безпечного поводження з ними, їх впливом на довкілля, роллю в організмі людини;
- посилення практичного спрямування хімічних знань, розв'язання на уроках практично-значущих ситуацій;
- широке впровадження при викладанні предмету елементів ужиткової хімії;
- якнайповнішу реалізацію дидактичного принципу зв'язку навчання з життям;

- краєзнавчий підхід до вивчення матеріалу;
- використання проектних технологій.

Хімія — наука створена людьми і заради людей. Необхідно звужити розрив між хімією та реаліями повсякденного життя, зробити хімічні знання особистісно значимими для кожного учня, вивести знання за межі кабінету хімії і застосовувати їх для власного життя.

Це дозволить в умовах нової школи виховувати компетентну особистість, яка не лише володіє знаннями, а й уміє діяти у складних ситуаціях, застосовувати знання та беручи на себе відповідальність за свою діяльність, оскільки без цього людина не має шансів адаптуватися до динамічних умов життя.

Література

1. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті // Інститут проблем виховання НАПН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/2349/1/Gutsan_50025.pdf
2. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи /Л.І. Паращенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко... – К.: КІС, 2004..
3. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2016. – Вип. 47 (100). – С. 109–199.
4. Д. Гордон, В.Джаннетт.Революция в обучении. Москва : Парвинэ,2003. 676 с.

Інтегроване навчання — провідний тренд сучасної біологічної освіти

У статті розкриті технології та перспективи інтегрованого навчання біології. Наведені короткі описи кількох інтегрованих занять з біології, включаючи такі дисципліни як: інформатика, хімія, екологія, фізика, іноземна мова, астрономія, українська мова, географія та інші. Звертається увага на можливості інтегрованих занять та застосування їх в освітньому процесі.

Ключові слова: технологія, інтеграція, біологія, хімія, кейс-технологія, візуалізація.

Проблема впровадження інтеграції в освітній процес важлива і актуальна. Її актуальність продиктована новими соціальними запитами, що висуваються до освітніх закладів і обумовлена змінами в сфері науки і виробництва.

Перед сучасною системою освіти стоїть завдання сформувати інтелектуально розвинену, високоосвічену та професійно-конкурентну особистість, яка б володіла цілісним уявленням про світ, розуміла глибину зв'язків процесів та явищ, на які опирається цей світ. Предметна роз'єднаність стає однією з важливих причин фрагментарності та розірваності світогляду випускників. Це є найбільш небажаним в умовах сучасного світу, коли переважають тенденції до інформаційної, політичної, економічної та культурної інтеграції. Таким чином, самотійність предметів, їх слабкий зв'язок один з одним породжують серйозні труднощі у формуванні цілісної картини світу, тобто це є перешкодою органічному сприйняттю культури загалом.

Інтеграційні процеси в освіті останніми роками посідають щораз важливіше місце, оскільки вони спрямовані на реалізацію нових ідеалів — формування цілісної системи знань і вмінь особистості, розвиток їх творчих здібностей та потенційних можливостей.

Ідея інтегрованого навчання актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самотійно досягти тієї чи іншої життєвої цілі, творчо самотверджуватися в різних соціальних сферах.

Упровадження інтеграції в освітній процес дає змогу:

- «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми, усунути дублювання у вивченні ряду питань;
- ущільнити знання, тобто реконструювати фрагмент знань таким чином, засвоєння якого вимагає менше часу, проте породжує еквівалентні загальнонавчальні та технологічні уміння;
- опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, досягти цілісності знань;
- залучати учнів/студентів до процесу здобуття знань;
- формувати творчу особистість учня/студента, його здібності;
- дати можливість учням/студентам застосовувати набуті знання з різних навчальних предметів у професійній діяльності.

На інтегрованих уроках/заняттях формуються наступні компетенції:

- ціннісно-сміслові (розуміння мети уроку/заняття, важливості вивчення теми);
- загальнокультурні (культура мовлення, почуття гідності, історичні дані про світ);
- інформаційні (робота з комп'ютером, вміння самостійно підбирати необхідний матеріал);
- комунікативні (вміння працювати в групах, вислуховувати, спілкуватися, лояльно відноситися до людей з іншою точкою зору).

Із досвіду проведення інтегрованих занять з біології можемо сказати, що це сприяє кращому розумінню суті процесів, явищ, біологічних об'єктів, розширює світогляд та дає можливість зрозуміти зв'язки, побачити цілісну картину світу.

Упровадження інтегрованих занять розпочала ще в 2015 році, коли ми з студентами Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола взяли за проект «Клітина та персональний комп'ютер». Мій перший досвід використання інтегрованого навчання базувався на здобутті знань студентами не лише про живі клітини, а і про елементарну будову комп'ютера. Це - інтеграція біології та інформатики.

Творчість, адаптивність, критичне мислення та співпраця — дуже цінні навички. Коли мова йде про набуття цих навичок в групі, інтегроване навчання є надзвичайно ефективним підходом, оскільки допомагає студентам усвідомити важливу роль взаємодії один з одним у реальному житті.

У 2016 році спільно із викладачем хімії ми розробили та втілили в життя інтегроване заняття біологія-хімія на тему «Біосинтез білків». Заняття мало подвійну мету:

- для студентів: сформувати знання про генетичний код, навчитись ним користуватись; розглянути етапи синтезу білків; використовуючи міжпредметні зв'язки з біології та хімії, з'ясувати роль амінокислот, ДНК, РНК, АТФ та інших органічних речовин в процесі пластичного обміну; сформувати уявлення про матеріальну єдність органічного світу, діалектичні уявлення про організацію речовини від простої до складної.
- для присутніх вчителів: показати використання технологій, методик, інтерактивних ігор та прийомів на занятті.

Тобто, з одного боку це заняття було для студентів, а з іншого — це був своєрідний майстер-клас для вчителів.

Під час заняття використано:

- технології: мультимедійні, інформаційно-комунікаційні, скайп, кейс, проект, інтелект-карти;
- інтерактивні ігри та прийоми: звернись до сусіда, шматки торта, понятійний якір, парочки, часова лінія, стрілецька мішень, колаж;
- методи: мозковий штурм, планування дій, робота з підручником, розповідь, бесіда, демонстрація, читання поезії та інші.

Таке заняття надзвичайно насичене, цікаве, воно розширює світогляд, виходить за рамки традиційного. Студенти мали можливість підсилити власні навички, що базуються на грамотності в науці, описуючи, пояснюючи, запитуючи, аналізуючи, обговорюючи та беручи участь у діалозі щодо концепцій науки через вправи, читання, ігри.

БІОСИНТЕЗ БІЛКІВ

Поліпептидний ланцюг новоутвореного білка

Амінокислота

tRNA з амінокислотою

Рибосома

mRNA (матриця)

БІОХІМІЯ

БІОХІМІЯ — наука про хімічний склад організмів, процеси перетворення хімічних сполук в клітинах; ЦЕ ХІМІЯ ЖИТТЯ, ХІМІЯ ЖИВОЇ МАТЕРІЇ. Основи біохімії були закладені в середині 19-го ст., коли Фрідріх Велер і Ансельм Пасси зуміли вперше описати хімічні процеси в живих організмах і показати, що вони не відрізняються від звичайних хімічних процесів.

ГЕНЕТИЧНИЙ КОД

Амінокислотна послідовність у молекулі білка закодована у вигляді нуклеотидної послідовності в молекулі ДНК

ХІМІЯ

АМІНОКИСЛОТИ
Функціональні групи:
➢ карбоксильна
➢ аміногрупа

Хімічні властивості:
✓ амфотерні властивості,
✓ взаємодія між собою (утворення пептидних зв'язків)

БІЛКИ – біополімери
Рівні організації молекули
Хімічні властивості:
• гідроліз,
• денатурація,
• кольорові реакції.
Функції білків

НУКЛЕІНОВІ КИСЛОТИ
(РНК і ДНК) – біополімери
Будова нуклеотиду
Структура молекули
Біологічна роль

БІОЛОГІЯ

Процес зчитування генетичного коду з молекули ДНК. При цьому на основі з'ясування ДНК синтезується молекула інформаційної або матричної РНК (мРНК) згідно з принципом комплементарності

ТРАНСКРИПЦІЯ

Синтез поліпептидного ланцюга відповідно до інформації, задоволеної в матричній РНК

ТРАНСЛЯЦІЯ

ІНІЦІАЦІЯ   ЕЛОНГАЦІЯ   ТЕРМІНАЦІЯ

У цьому навчальному році проведено масштабне інтегроване заняття з теми «Фотосинтез».

Фотосинтез — це явище яке має надзвичайну роль для людства, тому хотілось розкрити його не лише як біологічний процес. Для організації та проведення такого заняття запрошено вчителів інших дисциплін.

Заняття проводилось за кейс-технологією. Студентам підготовлено та роздано робочі зошити. Під час проведення заняття використано мультимедію, що дало змогу підсилити ефект сприйняття інформації та візуалізувати навчальні матеріали. Заняття розпочалось із вислову Метью Беллами «Світом керує любов? Дурниці. Світом керує фотосинтез». Саме цей вислів підштовхнув усіх задуматись над масштабністю та важливістю даного процесу. Першою дисципліною, яка розпочала розкриття фотосинтезу, виступила українська мова. Вчитель української мови виконала 3-хвилинну вправу «Розбір слова». Студенти спільно із вчителем розібрали слово фонетично, морфологічно та розглянули його лексичне значення. Після цього вчитель історії розповіла цікаву історію відкриття цього явища Джозефом Прістлі. Така історична довідка зацікавила студентів до вивчення матеріалу. Після такого короткого вступу ми перейшли до безпосереднього вивчення суті процесу фотосинтезу, виконали вправи на пригадування будови

хлоропластів, розглянули світлову та темнову фази, реакції, що відбуваються, та записали сумарне рівняння фотосинтезу. Ця частина заняття була традиційна і найтриваліша, і, після цього ми перейшли до хімії. Неможливо вивчати біологію без хімії, адже хімічні сполуки про які вчить хімія будують наш організм, входять до складу компонентів клітин, беруть участь у всіх процесах, що регулюють живий організм. У цій частині студенти пригадали назви та формули органічних сполук, згадали класифікацію вуглеводів (адже кінцевим результатом фотосинтезу є саме вуглеводи).

Біологія та хімія є дійсно тісно пов'язаними навчальними дисциплінами, однак поряд завжди стоїть фізика, про яку не згадати під час вивчення фотосинтезу неможливо. Вчитель фізики не пояснюючи теорії продемонстрував дослід, який підтвердив те, що сонячні промені (світло) дають енергію. Для демонстрації досліду використано документ-камеру, яка дала можливість побачити дослід на екрані в «живому» його виконанні.

Оскільки фотосинтез, це процес утворення кисню, який споживають аеробні організми, варто звернутись до екології. Вчитель екології у стислій формі показала значення цього процесу для нашої планети, розкрила космічну роль рослин, про яку так багато писав К. Тімірязєв.

Також, на занятті був присутній вчитель географії, який разом з учнями пригадав склад атмосферного повітря. Розглянув чинники які його забруднюють.

Найцікавішим для студентів виявилась астрономія. Вчитель астрономії зумів зацікавити їх запитанням «Який би колір мали рослини на інших планетах?». Виявилось, що все залежить від довжини та спектру хвиль світлових променів, тому рослини на нашій планеті саме зеленого кольору, а на інших могли б бути чорного.

Ліричним відступом став вірш про фотосинтез з української літератури та весела пісенька про фотосинтез з іноземної мови. Прослухавши вірш студенти виконали кілька вправ та пригадали іноземну мову. Окремо в кінці заняття згадано про мистецтво, про дивних рослин, красиві ландшафтні дизайни, які надихають творчих людей робити шедеври.

Матеріали до заняття ви можете переглянути за покликанням:
<https://wp.me/p7XBWA-l7>

Чому так важливо проводити інтегровані заняття?

Інтеграція поєднує навчальний процес, економить навчальний час, позбавляє від перевтоми. Інтегровані заняття більш цікаві, тому що не кожний день на занятті присутні два вчителі одночасно, вони допомагають вирішувати більшу кількість задач, використати різні методи і форми навчання, інформаційно-комунікаційні технології, педагогічні програмні засоби навчання.

Застосування в освітньому процесі інтегрованих технологій та інтерактивних форм і методів навчання сприяє формуванню навичок і вмінь студентів/учнів, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Це така організація навчання, за якої не можлива не участь студента/учня в колективному процесі пізнання, співнавчання, взаємонавчання.

Література

1. Липова Л., Ренський С. Інтеграція індивідуальної роботи з іншими формами навчальної діяльності // Рідна школа. – 2002. – Вип.1. – С.8-10.
2. Нікуліна Ф. Інтегральна технологія: основні ідеї та структура // Завуч (Перше вересня). – 2000. – Вип. 23-24. – С.10.
3. Кірсанова В. О. Технологія інтеграції у навчально-виховному процесі // Біологія (Перше вересня). – 2001. – Вип.11. – С. 4.

Формування здоров'язбережувальної компетентності у співпраці навчальних закладів та медичних установ

У статті розкрито досвід формування здоров'язбережувальної компетентності у співпраці навчальних закладів та медичних установ. Здійснено інтерпретацію термінів «базові принципи надання домедичної допомоги», «способи реанімації потерпілого». Визначено основні сучасні педагогічні технології, методики формування умінь виконувати алгоритм надання домедичної допомоги потерпілому в надзвичайних ситуаціях.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, базові принципи надання домедичної допомоги, сучасні педагогічні технології, методики формування умінь виконувати алгоритм надання домедичної допомоги.

Формування здоров'язберігаючої компетентності школярів є одним з пріоритетів сучасної освіти. Забезпечення особистої безпеки і збереження свого здоров'я, мабуть, одна з найважливіших сторін практичних інтересів людства з давніх часів до наших днів. Значну роль при цьому відіграє засвоєння базових принципів надання домедичної допомоги, яку повинна вміти надати кожна людина, тим більше випускник навчального закладу, адже від цього залежить життя людини. Формування умінь виконувати алгоритм надання домедичної допомоги потерпілому в разі надзвичайних ситуацій передбачає зміст предмету «Основи здоров'я».

Над проблемою домедичної допомоги потерпілим у різних надзвичайних ситуаціях працювали такі зарубіжні та вітчизняні вчені: Акулова О. М., Безпалий В. В., Василенко В. М., Волянський П. Б., Гур'єв С. І., Гулай А. М., Кочин І. В., Литвин Ю. П., Лермонтова Ю. О., Сидоренко П. І., Терент'єва А. В. та інші.

Мета статті — огляд сучасних педагогічних технологій, методики формування умінь виконувати алгоритм надання домедичної допомоги потерпілому в надзвичайних ситуаціях.

Значну роль у формуванні здоров'язберігаючої компетентності відіграє засвоєння базових принципів надання домедичної допомоги. Потенційний рятувальник повинен мати знання та сформовані міцні навички, упевненість у важливості й правильності його дій, адже від цього залежить життя людини. Формування умінь виконувати алгоритм надання домедичної допомоги потерпілому в разі надзвичайних ситуацій передбачено програмою шкільних курсів, зокрема «Основи здоров'я». Якісне формування таких навичок потребує тісної співпраці педагогів і медиків.

Саме тому з ініціативи управління освіти та науки Тернопільської міської ради, за погодженням з керівництвом ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України» на базі навчально-тренінгового центру ВНЗ вже кілька років поспіль організовано проведення практичних занять із надання першої допомоги для учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів.

У жовтні 2018 р. стартував п'ятий «Марафон знань із базових принципів першої медичної допомоги» для школярів м. Тернополя. Заняття організовують науковці ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України» із залученням студентів наукового гуртка кафедри екстреної та невідкладної медичної допомоги.

Під час занять розглядають основні аспекти надання допомоги під час різноманітних невідкладних станів. Зокрема, це стосується реанімаційних заходів, зупинки кровотеч, мобілізації кінцівок при травмах і найпростіших способів транспортування із максимальним уникненням травматизації. Під час навчання використовується відповідний інвентар, зокрема манекени, прості засоби для іммобілізації кінцівок, гемостатичні середники, тощо [2].

Попередньо розроблено єдиний план навчань. Спершу інструктор показує, як потрібно надати допомогу, а далі кожен школяр під його наглядом відпрацьовує навички її надання. У процесі навчання моделюють ситуації і учасники намагаються безпосередньо розв'язати їх. Для цього створено 7 станцій, на кожній із яких відпрацьовують той чи інший вид екстреної допомоги. Особливий інтерес у школярів викликала інформація щодо сучасних методик виконання серцево-легеневої реанімації. Під час реалізації сценарію практичних навичок їм доводилось долати невпевненість і знаходити в собі сміливість проводити реанімаційні заходи [3].

Не секрет, що для психіки будь-якої людини завжди травматичним є той момент коли вона стає свідком нещасного випадку. Водночас від умілих дій рятувальника нерідко залежить життя потерпілого. Через це студенти стараються простими, доступними методами донести до учнів принципи надання допомоги. Такі реанімаційні вміння важливі для кожної людини, адже від цього залежить чиєсь життя.

Статистика свідчить, що з 10 пацієнтів виживає лише двоє [4]. Та якщо навіть виживає один із тисячі, то однаково варто боротися за людське життя. Для цього потрібно навчитися долати страх, працювати над удосконаленням навичок. Адже отримані сьогодні базові знання можуть знадобитися в ситуації коли потрібно врятувати життя потерпілому.

Плідна співпраця школи і медичного ВНЗ в цьому напрямку не обмежується навчанням школярів. Протягом 2014–2018 рр. таким навчанням охоплено 4500 школярів та 1200 педагогічних працівників та 100 медичних працівників навчальних закладів міста.

Реалізація такого проекту забезпечує співпрацю науковців та освітян за рахунок створення системи застосування результатів наукової і навчальної діяльності [5], передових освітніх практик у навчальні заклади міста Тернополя.

Досвід співпраці освітян та медиків з навчання школярів навичкам надання допомоги в разі надзвичайних ситуацій ефективний тим, що він науково обґрунтований та практично спрямований, мотивований з урахуванням вікових особливостей школярів, заснований на основі партнерського навчання, що є однією з європейських методик навчання, що сприяє інтегрування школярів в єдиний освітній простір.

Література

1. Івановський С. Здоров'язбережувальні технології в ЗНЗ // Директор школи. – 2013. – № 13–14. – С. 2–6.
2. Кострова Л. О. В екстремальній ситуації // Основи здоров'я. – 2016. – Вип. 4. – С. 8–9.
3. Бойчук Ю., Таймасов Ю. Компетентнісна парадигма в сучасній вищій професійній освіті // Новий колегіум. – 2015. – Вип. 1(79). – С. 38–44.
4. Перша медична допомога // Безпека життєдіяльності. – 2012. – № 6. – С. 6–10.
5. Романова О. Інноваційні технології. Збереження здоров'я в освітніх закладах // Сучасна школа України. – 2015. – Вип.77. – С. 4–8.

Активний учитель — успішні учні

У статті виствітлено стратегію розвитку здоров'язбережувального освітнього середовища і компетентнісного навчання на основі досвіду роботи професійної спільноти вчителів фізичної культури м. Тернополя.

Ключові слова: *фізична культура, інтерактивна школа, методична робота, активний учитель, освітнє середовище, фахова компетентність.*

У формуванні здорової, усебічно розвиненої особистості учитель фізичної культури закономірно відіграє одну з фундаментальних ролей. Конструктивні надбудови особистісного розвитку молоді повинні базуватись на міцному, непорушному фундаменті здорового, фізично розвиненого організму та сформованих морально-вольових, етичних якостях індивідуума. Фізкультура і спорт, школа і учитель покликані гартувати сильне, здорове, компетентне, позитивно вмотивоване покоління. Спрямовувати його у русло сучасного, якісного, повноцінного життя.

Основними напрямками роботи фахового об'єднання учителів фізичної культури м. Тернополя протягом останніх років є:

- формування здоров'язбережувальних компетенцій учнів;
- залучення учнівської молоді до активного дозвілля та занять фізичною культурою, спортом і туризмом в позаурочний час.
- активізація ролі педагога у процесі формування здоров'язбережувального освітнього простору;
- використання нетрадиційних освітніх прийомів у практиці сучасного учителя фізичної культури.

Ці напрями відобразились у методичній проблемі: «Формування пріоритету ефективної оздоровчої спрямованості системи фізичного виховання особистості» і стали основою методичної роботи фахового об'єднання.

У 2017 році розпочала роботу «Інтерактивна школа» учителів фізичної культури навчальним заходом «Активний учитель — успішні учні». Метою занять було визначити пріоритет учителя у формуванні здоров'язбережувальних компетенцій учня. Також ознайомлення з нетрадиційними для учителя фізичної культури прийомами моделювання проблемних ситуацій. Основний принцип навчання «від простого до складного» втілювався у мобільних групах за допомогою творчого пошуку, використання інтернетресурсів, консультацій, обміну досвідом. Активність і креативність лідерів стали стержнем успіху груп, чим підтвердили основну тезу заходу : «Активний учитель — успішні учні».

У розділі «Авторська майстерня» основною проблемою було визначено: «Дослідження і використання інноваційних підходів реалізації навчального матеріалу на уроках фізичної культури». З метою вирішення зазначеної проблеми відбувся практичний семінар на тему: «Формування моделі компетентного учителя». Під час теоретичного заняття увага учасників була зосереджена на особливостях формування моделі компетентного педагога в сучасному освітньому просторі.

Дискусійні питання та шляхи впровадження інноваційних підходів в педагогічній практиці обговорювались у формі «круглого столу». Також учасники ознайомилися з передовим педагогічним досвідом відмінника освіти України, учителя-методиста Бенцала Любомира Васильовича і переможця обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2018» Булич Лілії Романівни. Охочі взяли участь у практичному занятті з флорболу — новинки у варіативній частині навчальної програми. Необхідно відзначити, що флорбол стрімко набирає популярності серед школярів міста. Співпраця освітян з тренерами і міською та обласною федераціями флорболу принесли успіх тернопільським командам на всеукраїнському та міжнародному рівнях.

У січні 2018 року у складі флорбольних клубів «Вікторія» і «Шторм» учні міських освітніх закладів взяли участь у міжнародних турнірах «Storvreta cup 2018», який відбувся у Шведському місті Упсала, та «Hrubieszow cup 2018», який відбувся в Польщі. Флорбольний клуб «Вікторія» переміг у Швеції, а в Польщі наші флорболісти посіли третє місце.

Традиційно вагому роль у фізичному вихованні відіграють практичні заняття. Розділ «Спортивний майданчик» у структурі методичної роботи покликаний наповнити не лише практичними заходами освітній простір, а й створити конкурентне середовище для педагогів міста. Де ж як не на спортивному майданчику в змагальних умовах найкраще проявляться практичні навички та психологічна підготовка вихованців і педагогічна та організаторська здібності керівника команди? Для всебічної реалізації компетентності учителя традиційно проводяться змагання не менше ніж із семи видів спорту і трьох видів спортивного туризму. Для учнів молодшої і середньої школи протягом навчального року організовується не менш п'яти спортивних фестивалів. А спортивний захід «Мама, тато, я — спортивна сім'я» залучає і батьківську громаду до активного відпочинку. Як результат — домінування міських команд на змаганнях учнівської молоді обласного рівня та призові місця у всеукраїнських змаганнях шкільної молоді. Зокрема у 2017 році команди ТСШ № 29 стали призерами Всеукраїнських змагань з футболу «Шкіряний м'яч» та Всеукраїнської шкільної ліги з волейболу.

Організація дозвілля учнів, роботи пришкольніх літніх таборів і позакласної діяльності за межами навчального закладу потребує особливих знань і умінь педагогів та адміністрацій навчальних закладів. З метою формування необхідних компетенцій педагогів у червні 2017 року започатковано виїзну форму методичної роботи — «Літні спортивні ігри працівників освіти і науки м. Тернополя». В умовах наметового табору, протягом трьох днів, учасники знайомились з правилами таборування й перебування у лісних масивах, паркових зонах, на березі водойм. Вивчали особливості організації спортивних локацій та місць перебування учасників змагань, правила техніки безпеки та охорони життя й здоров'я учнів під час проведення туристичних змагань і змагань з паркових різновидів спорту. А для перевірки набутих умінь і навичок, зміцнення духу й тіла, формування конкурентного середовища відбулися змагання з паркового волейболу, дартсу, пішохідного туризму і конкурсу на швидше розпалювання вогнища. Переможці та учасники отримали у нагороду не лише призи і відзнаки управління освіти і науки та профспілки працівників освіти і науки м. Тернополя, а й нові знання, практичний досвід щодо організації спортивно-масових заходів.

Роль активного, компетентного, умотивованого фахівця мали змогу продемонструвати учителі міських освітніх закладів приймаючи участь у всеукраїнських та міжнародних соціальних проектах «WOD Test teen's», «Play Away, Play Everywhere — Грай у гостях, грай всюди», «Fair Play — Чесна гра».

Новітні форми організації занять, сучасні принципи побудови комунікації на уроці і створення умов для позитивної мотивації учнів, оновлення матеріальної бази та інформаційна підтримка дали поштовх учасникам проектів для реалізації прогресивних ідей у повсякденній роботі. Як результат — троє учасників проекту «Fair Play — Чесна Гра» у різні роки стали переможцями обласних етапів фахових конкурсів «На кращий інноваційний урок фізичної культури та інноваційний урок фізичної культури з елементами футболу». Це учителі ТСШ № 29 Ясученя В. М., ТЗОШ № 21 Давлюд О. П., ТЗОШ № 13 ім. А. Юркевича Юдаєва І. В.

Згідно з новими Державними стандартами освіти ключовою фігурою Нової школи є учитель, оскільки якість освіти не може бути вище якості вчителів, які у ній працюють. Учитель повинен отримати свободу дій, оволодіти необхідними навичками, технологіями і матеріалами. Невпинний пошук, освоєння нових технологій і механізмів взаємодії з аудиторією, ресурси інформаційного простору і комунікативні здібності стануть запорукою успіху сучасного педагога. Лише активність та наполегливість педагога в процесі пошуку шляхів реалізації власного кредо забезпечить йому свободу дій.

Література

1. Закон України про фізичну культуру і спорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>
2. Деделюк Н. А. Традиції фізичного виховання в Київській Русі / Н. А. Деделюк, А. В. Цьось. – Луцьк, 2004. – 191 с.
3. Круцевич Т. Ю. Основные направления совершенствования национальной системы физического воспитания молодежи // Олимпийский спорт и спорт для всех : тезисы V Междунар. науч. конгр. – 2001. – С. 350.
4. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. – К., 2004. – 10 с.
5. Положення про Всеукраїнський центр здоров'я “Спорт для всіх”. – К., 2003.
6. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : навч. посіб. – Ч. 1. – Т. : Богдан, 2003. – 272 с.

Особливості модернізації методичного простору вчителів трудового навчання міста Тернополя

*У статті описані інноваційні форми методичної роботи з учителями
трудового навчання міста Тернополя.*

Ключові слова: *дескриптори професійної діяльності вчителів, безперервний професійний розвиток.*

В основу організації професійного зростання вчителів трудового навчання міста Тернополя покладено ідею міжнародного рамкового (фреймового) проекту Британської Ради та Міністерства освіти і науки України «Післядипломна освіта вчителів англійської мови» у системі безперервного професійного розвитку.

У документі визначено, які професійні цінності, фахові та життєві вміння повинна формувати сучасна школа, визначено дескриптори професійної діяльності вчителів різних кваліфікаційних категорій у таких сферах: «Планування уроків та курсів»; «Розуміння учнів»; «Організація уроку»; «Евалюація та оцінювання навчальних досягнень»; «Знання предмета»; «Керування власним професійним розвитком» [3].

Реалізація педагогічних концептів сфери «Керування власним професійним розвитком» – мета діяльності Інтерактивної школи сучасного вчителя трудового навчання, у складі якої функціонують: динамічна група «Основа», динамічна група «Проекти», інформаційно-видавничої студії, медіа-спільнота вчителів трудового навчання, віртуальний кабінет вчителів трудового навчання.

Використовуючи дескриптори «Потребую вдосконалення» та «Не вмію застосовувати» учитель може спланувати власний професійний розвиток. Творчому зростанню вчителів сприяють майстер-класи, які проводять для освітянської й учнівської спільноти педагоги, методисти та народні майстри.

Динамічна група «Основа» покликана забезпечувати впровадження інноваційних технологій навчання в практику методичної діяльності. Група є ініціатором проведення круглих столів, проблемних семінарів, тренінгів, тематичних дискусій, де вчителі набувають якостей, найбільш важливих для успішної діяльності

в сучасності, – здатності гнучко, нестандартно і своєчасно реагувати на зміни, а також передбачати їх і брати участь у формуванні нових змін.

Методологічною основою сучасної технологічної освіти учнів учені та практики слушно вважають проектну технологію, використання якої забезпечує проектно-технологічну діяльність учнів основної школи і проектну діяльність старшокласників, а саме: обирати об'єкти праці, визначати технології, за допомогою яких ці об'єкти можна виготовити, поєднувати різні технології для обробки виробів, робити міні-маркетингові дослідження, планувати час на виготовлення виробу тощо. Над упровадженням названої вище технології, покликаної реалізувати концепт «Розуміння учнів», працює динамічна група «Проекти». Члени групи також працюють над розробкою технологічних карт для виготовлення виробів із використанням різних технологій.

Активною є робота інформаційно-видавничої студії. Її керівник, учитель-методист, народний майстер А. Ф. Шушкевич уклала й опублікувала інструкційні картки та розробки уроків з теми «Виготовлення народної ляльки-мотанки». Творчий доробок авторка були успішно репрезентувала на 24 форумі видавців у Львові. Учитель-методист Вовчишин О. І. у журналі «Трудове навчання в школі» опублікував матеріали авторського альбому «Випилювання лобзиком».

З метою залучення дітей та учнів до вивчення й відтворення найкращих зразків культурної спадщини рідного краю ініціативна група вчителів трудового навчання уже двічі в Тернополі організувала проведення Всеукраїнської виставки-конкурсу «Національна іграшка руками дитини». Крім того, педагоги заохочують учнів до участі у традиційних виставках-конкурсах «Замість ялинки – зимовий букет», «Великодній кошик», «Писанка» тощо.

Сфера «Знання предмета» та «Керування власним професійним розвитком» потребує нового підходу та бачення. Тому учасники *інформаційно-видавничої студії* вчителів трудового навчання створили в інтернет-мережі Facebook групу «Вчителі трудового навчання м. Тернополя», мета діяльності якої – поширення передового педагогічного досвіду освітян, обмін цікавою інформацією, новинками науки, техніки та методики викладання, обговорення важливих питань здійснення навчально-виховного процесу. Активно функціонує віртуальний методичний кабінет (URL : trudove.pp.ua).

Література

1. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. – Х.: Основа, 2012. – 176 с.
2. Островерхова Н. Нестандартні форми навчання // Директор школи. – 2001. – №40. – С. 9–12.
3. Рамка безперервного професійного розвитку вчителів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.britishcouncil.org.ua/year-of-english/updates/blog/professional-framework-teachers>

Шкільний предмет «Захист Вітчизни» як засіб патріотичного виховання старшокласників

У статті окреслено підходи до розуміння національно-патріотичного виховання сучасної молоді як системи заходів, спрямованих на формування «нового» українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Ключові слова: захист Вітчизни, патріотичне виховання, «новий» українець, військово-правовий.

У результаті засвоєння змісту сучасної української освіти учні мають усвідомити, що вони є частинкою народу, історія якого сягає в глибоку давнину, часто писана кров'ю кращих синів за волю і долю, народу, котрий, пройшовши століття жорстокої боротьби за право на існування, спромігся породити всесвітньо відому славетну когорту вчених, літераторів, митців, зберегти свою мову з невсихаючим джерелом глибокої народної мудрості, свою пісню, що чарує світ неповторністю мелодій та задушевністю слів.

Кожен окремо взятий навчальний предмет володіє специфічними засобами та можливостями, які можна використовувати з метою патріотичного виховання школярів. Разом із тим, можна виокремити загальні рекомендації стосовно патріотичного виховання під час вивчення різних предметів шкільного циклу:

- *використання історико-наукового матеріалу.* Дослідниками було встановлено, що саме такий підхід при вивченні всіх предметів необхідний, бо саме так досягається формування світогляду, наукового та творчого мислення учнів, емоційно-мотиваційної сфери школяра, які вирішальною мірою впливають на формування патріотизму. У процесі навчання необхідно вести учнів від сприймання окремих фактів історії наук до формування загальних висновків світоглядного характеру і перетворення цих висновків у власні тверді переконання. Саме історія науки за своєю сутністю, внутрішнім змістом є тією провідною ланкою, через яку здійснюється зв'язок природничого і гуманітарного циклів навчальних предметів, саме вона створює підстави для формування національної гордості;

- *навчально-пошукова робота з питань історії наук.* Значення цієї роботи важко переоцінити, адже учні вчать самостійно здобувати інформацію, аналізувати її, вступати в контакти з іншими людьми, осмислюючи при цьому багато явищ, які б випали з поля їх уваги, якби вони просто прослухали розповідь учителя: культурно-регіональні особливості місцевостей, у яких жив і творив персонаж дослідження; історичне тло подій його життя, зв'язок його з історією України; особливості традиційної української культури; історичну місію українського народу і внесок українців у світову науку тощо. Заохочення школярів до пошукової роботи на теренах інших областей України не лише посилює виховний ефект, а й відіграло б роль об'єднуючого, консолідуючого чинника між сходом і заходом держави, сприяло б налагодженню тісних зв'язків, подарувало б радість від спільної праці і спілкування, усвідомлення єдиних українознавчих цінностей.

Головною метою вивчення предмета «Захист Вітчизни» в школі є не лише початковий військовий вишкіл майбутніх призовників, а й виховання готовності до

захисту рідної землі, тобто виховання патріотизму. Реформування Збройних Сил України, спрямоване на перехід до професійного війська, значно піднімає роль уроків з нього як єдиної можливості пройти військову підготовку для більшості з тих, кого після досягнення відповідного віку братимуть на облік військовозобов'язаних. Тому предмет «Захист Вітчизни» розглядається як важливий складник військово-патріотичного виховання, спрямований на формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості; підвищення престижу військової служби; військово-професійну орієнтацію молоді; формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, здійснення конкурсного відбору кандидатів для вступу до вищих військових навчальних закладів і проходження військової служби за контрактом. Навчальний курс предмета дає змогу не лише здійснити теоретичну, практичну, фізичну і психологічну підготовку юнаків до майбутньої військової діяльності, а й має забезпечити формування патріотично зрілої особистості.

Згідно із затвердженою 10 червня 2010 року Концепцією військово-патріотичного виховання у Збройних силах України, об'єктами патріотичного виховання є не лише військовослужбовці, але і допризовники, резервісти, вихованці ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою.

Провідними напрямками шкільного військово-патріотичного виховання є:

- *військово-правовий* - передбачає вивчення військової історії України, переможних битв українського війська, основних зразків техніки й озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Батьківщини, формування глибоких правових знань з військових питань та прищеплення загальної високої правової культури через дотримання військової дисципліни;

- *психолого-педагогічний* - ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді для забезпечення процесу успішної підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності.

Вивчення тематики даного предмета доцільно проводити з використанням міжпредметних зв'язків з історією України, українською літературою, географією, краєзнавством та усною народною творчістю, що дасть змогу розширити і поглибити національно-громадянські та військово-патріотичні уявлення та знання. Не менш цікавими будуть поєднання військової справи з хімією, біологією, фізикою, астрономією. Інтегровані уроки з цих предметів впливають на формування когнітивного та афективного компонентів військово-патріотичної активності, будять бажання у старшокласників замислюватися над своїм внутрішнім світом, позитивно змінюватися. Зміст та спрямованість викладу інтегрованого фахового матеріалу, сам процес здобуття знань мають викликати в учнів високий пізнавальний інтерес до актів і подій, пов'язаних із захистом Батьківщини; виховувати почуття патріотизму, обов'язку, відповідальності та інших необхідних захисникові особистісних якостей.

Крім того, сучасний підхід до здійснення виховання в процесі уроку вимагає використання в практиці роботи вчителя предмета «Захист Вітчизни» різних типів уроків: уроків-лекцій, уроків-екскурсій, уроків-семінарів, уроків-дискусій тощо, різноманітних технологій, традиційних та інтерактивних методів навчання. Кожен

урок може починатися з короткого інформування військових новин України та світу, які по черзі готують різні учні. Це не лише розширяє пізнавальні можливості предмета, а й формує стійку звичку постійно цікавитися, як суспільно-громадським життям, так і питаннями обороноздатності держави, бажання активно впливати на їх якість своєю діяльністю.

Проте можливості уроку для широкого прилучення школярів доволі обмежені, тому виховний вплив має бути підкріплений систематичною позакласною і позашкільною роботою, саме їй треба надати пріоритет при здійсненні військово-патріотичного виховання. Тому й питання позакласної і позашкільної роботи з цього предмета буде розглядатися в контексті навчальної діяльності, бо, як правило, всі вони тісно пов'язані з програмовим матеріалом, надають йому емоційного забарвлення і забезпечують практичне застосування.

Враховуючи недостатню для більшості шкіл спроможність власними силами створити необхідні умови для проведення масштабних позакласних заходів, великої ваги і першочергового значення набуває шефська допомога. Встановлення та підтримання зв'язків школи з військовими частинами, вищими військовими навчальними закладами, з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, трудовими колективами, цивільними навчальними закладами, громадськими організаціями з метою проведення спільних заходів з військово-патріотичного виховання молоді здатне забезпечити належну його організацію.

Формами військово-шефської роботи є:

- організація днів відвідування військових частин з нагоди державних та військових професійних свят, днів частин, днів складання військової присяги;
- запрошення старшокласників як спостерігачів під час проведення тактичних навчань;
- організація тематичних вечорів, зустрічей з особовим складом військових частин, курсантами вищих військових навчальних закладів, сім'ями військовослужбовців;
- проведення стрільб з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами;
- організація змагань з військово-прикладних видів спорту;
- організація і проведення різноманітних пошукових експедицій військово-історичного характеру;
- залучення молоді до участі в упорядкуванні поховань, меморіальних комплексів, пам'ятників захисників Батьківщини;
- запрошення шефів для судійства різного роду змагань, конкурсів, турнірів;
- надання допомоги шефами у створенні та зміцненні навчально-матеріальної бази навчальних закладів, необхідної для проведення допризовної підготовки.

Учитель предмета «Захист Вітчизни» тісно співпрацює з класними керівниками старших класів. Спільними зусиллями забезпечується організація та проведення циклу лекцій, бесід та дискусій з проблематики військової служби, до яких через специфічність виховного напрямку і для більш професійного висвітлення тем залучаються працівники військкоматів, офіцери військових частин, ветерани війн, учасники визвольних змагань та колишні учні школи, які пройшли військову службу чи навчаються у вищих військових навчальних закладах. Виховний ефект буде досягнуто, якщо хтось із вказаних осіб є родичами чи близькими учнів.

Досвід роботи передових шкіл показує, що військово-патріотичне виховання учнів у дусі постійної готовності до захисту своєї Батьківщини необхідно проводити систематично, цілеспрямовано і наполегливо.

Важливе місце в позакласній діяльності з військово-патріотичного виховання має проведення різноманітних ігор. Військово-спортивні ігри дають те, чого так не вистачає підліткам в освітній практиці: можливість перевірити себе у справі, свої вміння і навички, власну готовність стати захисником своїх близьких і рідних, своєї Батьківщини.

Таким чином, здійснення військово-патріотичного виховання вимагає від організаторів ознайомлення з його теоретико-методологічним і технологічним підґрунтям, врахування об'єктивних соціально-політичних, економічних чинників, психофізіологічних особливостей юнацького віку як вирішального періоду у формуванні світогляду учня, його ідеалів вибору професії, подальшого життєвого шляху. А ефективність цієї роботи залежить від професійної майстерності вчителя предмета «Захист Вітчизни», його вміння налагодити тісну співпрацю з іншими вчителями-предметниками, продуманої організації фізично-оздоровчої, навчально-пізнавальної, соціально-комунікативної, суспільно-корисної та національно-громадянської діяльності.

Література

1. Виховні технології / упоряд. В. Варава, В. Зоц. — К. : Шкільний світ, 2004. — 120 с.
2. Дюба І.В. Робота над проектами як засіб соціалізації учнів // Виховна робота в школі. — № 5. — 2008. — С. 28-36.
3. Кендзьор П. Реалізація проекту : методичні рекомендації // Завуч. — 2006. — № 19 (277). — С. 44-48.
4. Макаренко А. С. Методика виховної роботи : зб. творів. — К. : Рад. шк., 1990. — 368 с.
5. Організація вільного часу школярів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://softacademy.inpu.edu.ua/Programs/Organizacia_vilnogo_chasu/index.htm
6. Освітні технології / ред. О. М. Пехоти. — К. : А.С.К., 2001. — 346 с.
7. Софій Н. Міжнародні стандарти якості громадсько-активних шкіл. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.ua/school/manage/1722/>
8. Тимошенко О. Метод проектів як складова частина національно-патріотичного виховання // Директор школи. — 2008. — № 8. — С. 10.
9. Яновський О. А. Модель організації пошуково-дослідницької діяльності з використанням ІКТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>

Інструменти розвитку демократії у школі

У статті наводяться основні практичні інструменти створення демократичного середовища у навчальному закладі.

Ключові слова: освіта для демократичного громадянства, громадянська освіта, демократизація освіти, компетентності для демократичного громадянства.

Справжня гарантія демократії — це освіта.
Франклін де Рузвельт

Місія нової української школи — сформувати цілісний світогляд дитини, допомогти розкрити та розвинути її здібності, таланти і можливості, креативність та ініціативність, вміння критично мислити, навчити приймати адекватні рішення і нести за них відповідальність, жити в умовах демократії, поважати фундаментальні цінності сучасного світу — відповідальність, гідність, свободу, повагу до прав людини, солідарність та участь.

Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальної перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем. (Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016—2020 роки, затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016).

Система освіти відіграє провідну роль у процесах формування свідомої громадянської позиції молодого людини, її світогляду, умінь приймати самостійні рішення, брати участь у самоврядуванні тощо. Проблема освіти для демократичного громадянства, значимості освіти громадянина демократичного суспільства, визначенням ролі цінностей у процесі громадянської освіти, висвітленням сутності, змісту, форм і методів громадянського виховання, пошуку оптимальних освітніх технологій, методів і засобів формування громадянських компетентностей, інструментів розвитку демократії у школі займалися Б. Васьківська, І. Бех, М. Боришевський, Б. Чижевський, Н. Пильгун, О. Пометун, В. Поплужний, Т. Ремех, Н. Софій, О. Сухомлинська, В. Струманський, та ін.

Ще Джон Дьюї у книзі «Освіта і демократія» вказував на ключову роль освіти в навчанні громадянським принципам та наголошував, що демократії властивий суспільний характер. Дьюї проголошував ідею того, що цінності можна виховувати через щоденний досвід, і що завдяки освіті можна виховувати особистості, а через це — і ціле суспільство. Школа має заохочувати до активності, креативного розв'язання проблем і розуміння організації суспільного життя.

Школа — місце для життя в демократії та реалізації прав людини. Розвиток демократичних громадянських компетентностей у школі є максимально ефективним лише коли увесь освітній процес базується на цінностях прав людини, демократичній участі, рівності та партнерстві.

Рада Європи розробила Рамки компетентностей для культури демократії, які визначають 20 цінностей, ставлень, умінь та знань, необхідних для громадян у демократичному суспільстві.

Хочемо жити в демократичному суспільстві, навчатися в демократичній школі? Розвиваймо 20 компетентностей за допомогою освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини.

Знання, вміння, ставлення та цінності для демократичного громадянства найкраще опановувати через загальношкільний системний підхід: збалансований комплекс освітніх заходів «для», «про» та «через» демократію і права людини — у рамках освітнього процесу, сприятливого освітнього середовища, побудованого на засадах поваги до людської гідності, прав людини та демократії, через можливості для рівної участі у шкільному врядуванні, розвитку навиків демократичної участі під час реалізації позакласних заходів та у спільних з місцевою громадою проектах (відповідно до посібників Ради Європи із серії «Живемо в демократії»).

Відтак, інструментами розвитку демократії у школі є:

- демократичний розвиток самого закладу, організація сприятливого та дружнього середовища сучасної дитини,
- формування демократичних цінностей та громадянських компетентностей усіх учасників освітнього процесу: учителів, учнів, батьків,
- налагодження ефективної взаємодії усіх зацікавлених сторін — від учнів, вчителів, шкільної адміністрації до місцевої влади та інших представників громади — у різних сферах діяльності школи.
- пошук нових форм та методів організації дозволля учнівської молоді,

- педагогічно цілеспрямований вибір змісту, форм, методів навчання та виховання з урахуванням вікових можливостей та прагнень і потреб школярів,
- використання діяльнісного та особистісно-зорієнтованого підходів, активних та інтерактивних методів, що базуються на демократичному стилі взаємодії, спрямованих на самостійний пошук істини і сприятливих для формування критичного мислення, прояву ініціативи та творчості (ситуаційно-рольові ігри, тренінги, метод відкритої трибуни, соціограми, форум-театри, проекти тощо),
- підхід «освіта через участь»: включення учасників освітнього процесу до діяльності, співуправління та практичного вирішення питань у колективах, громадах і спільнотах,
- формування цілісної моделі виховної системи на основі громадянських та загальнолюдських цінностей, перехід від педагогіки вимог до педагогіки співпраці та педагогіки відносин,
- використання потенціалу учнівського самоврядування,
- розвиток демократичного врядування, посилення реальної ваги органів шкільного самоврядування та розширення участі усіх учасників освітнього процесу у прийнятті рішень школи, колегіальному рішенні важливих питань, створенні правил школи тощо,
- участь у проектах та програмах та ініціативах для розвитку демократії.
- співпраця з молодіжними громадськими організаціями на засадах партнерства і демократії; підтримка громадської діяльності та заохочення молоді до благодійних соціальних, інтелектуальних та творчих ініціатив і проектів,
- професійний розвиток вчителів у сфері освіти для демократичного громадянства і прав людини,
- навчання громадянській активності.

Школа — модель міні-суспільства, вона може навчати учнів основним принципам демократичної культури (за матеріалами Ради Європи «Навчаємо демократії»).

У демократичній школі усі учні:

- висловлюють свої думки з впевненістю;
- поважають один одного;
- вирішують конфлікт мирно;
- вчаться сприймати встановлену організаційну структуру, яка регулює їхні права та обов'язки;
- розуміють політику як спосіб вирішення важливих проблем;
- колегіально ухвалюють рішення та беруть участь у виборах;
- вчаться відповідати за свої рішення.

У демократичній школі вчителі:

- ознайомлюються з добрими практиками й діляться власними «ноухау» у сфері демократизації шкільного життя;
- поширюють ідеї демократичного врядування, зокрема через соціальні мережі;
- делегують повноваження учням та батькам із окремих питань;
- практикують ситуативне лідерство для всіх суб'єктів шкільного життя;

- практикують командоутворення;
- заохочують учнівські ініціативи та створюють вільний (доступний, безпечний) простір для їхньої реалізації;
- допомагають дітям порадою, моральною підтримкою чи схваленням, але не роблять за них нічого того, що вони можуть зробити самі;
- використовують у педагогічній практиці активні та інтерактивні методи навчання й викладання;
- сприяють реалізації принципу партнерства, формуванню компетентностей для демократичного громадянства;
- навчають поважати чужі думки, вирішувати конфлікти та розуміти, що кожна людина є особистістю.
- опираються на цінності громадянської освіти у повсякденному житті та застосовують їх у педагогічній практиці;
- володіють громадянськими компетентностями; застосовують наскрізний підхід у формуванні громадянських компетентностей;
- поважають верховенство права;
- особистим прикладом утверджують повагу до держави, державної мови та державних символів, суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства.

У демократичній адміністрація:

- сприяє створенню демократичного клімату в школі;
- сприяє впровадженню учителями нових форм і методів громадянського виховання учнів;
- створює умови для успішного розвитку учнівського та шкільного самоврядування та перетворення навчального закладу на зразок демократичного правового простору;
- сприяє налагодженню контактів з міжнародними організаціями, проведенню спільних міжнародних заходів і проектів із проблем громадянського виховання;
- заохочує розвиток професійної компетентності вчителів.

З нагоди презентації українського перекладу Хартії з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини, здійсненого Європейським центром ім. Вергеланда у співпраці з МОН України та Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» під час круглого столу «Демократія та права людини в новій українській школі розроблено практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства :

- практикувати взаємини між учителем та учнями, адміністрацією, вчителями й батьками на основі поваги до прав людини;
- будувати всі шкільні процеси на основі діалогу та поваги;
- практикувати саморефлексію як усталений елемент діяльності школи;
- забезпечити прозору й добре налагоджену комунікацію;
- виробляти спільне бачення і планування розвитку школи різними суб'єктами шкільного життя на підставі спільних цінностей;
- переходити від управління до співуправління навчальним закладом ;

- будувати «відкриту школу», створювати можливості для конструктивного діалогу, для реалізації свободи слова в школі (через Інтернет-сторінку школи, соціальні мережі, шкільні ЗМІ та ін.);
- сповідувати «дитиноцентризм»; або ж школа для дітей: права і потреби дитини визначають школу;
- подавати особистий приклад ; усі учасники освітнього процесу мають поводитися відповідно до принципів демократії та поваги до прав людини;
- використовувати в педагогічній практиці активні та інтерактивні методи;
- сприяти формуванню компетентностей для демократичного громадянства;
- заохочувати учнівські ініціативи.

Провайдери демократизації школи

- Благодійна організація «Вчителі за демократію та партнерство», що проводить активну освітню діяльність серед адміністраторів шкіл, вчителів та учнів України із запровадження інноваційних технологій навчання, виховання й особистісного зростання.
- Діюча програма «Демократична школа», проводиться Європейським центром імені Вергеланда і зосереджується на впровадженні Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і прав людини.
- Проект «Громадянська освіта та е-демократія в навчальних закладах», спрямований на розвиток громадянської освіти в Україні, в тому числі — із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, формування у вчителів та молодих громадян ключових компетентностей XXI століття (соціальної, громадянської, інформаційноцифрової).
- Асоціація вчителів «Нова доба».
- Українська академія лідерства.
- Програма Британської ради «Активні громадяни».
- Відкритий університет Майдану.
- Ресурси для викладання ОДГ на сторінці Ради Європи.
- Ресурсний центр «Гурт».
- Програма «Школа як осередок розвитку громади».

Слід зазначити, що окреслені інструменти не вичерпують усе розмаїття можливостей сучасної школи для створення демократичного клімату. Проте демократична школа — найоптимальніша модель успішного розвитку навчального закладу в умовах викликів глобалізації суспільства, зміни парадигми людського прогресу. Тому освіта для демократичного громадянства є одним з основних напрямків розвитку освітньої політики більшості країн Європи, зокрема й України.

Література

1. Голлоб Р., Крапф П. Середовище навчання на демократичних цінностях. — К. : НАДУ, 2009. — 212 с.
2. Живемо в демократії: плани уроків з питань освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для загальноосвітніх навчальних закладів : ресурси Ради Європи для роботи з молоддю [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eycb. coe.int/compass/>

3. Зростаємо в демократії: плани уроків для початкового рівня з питань демократичного громадянства та прав людини / ред. В. Вайдінгер, Р. Голлоб. — К. :НАДУ, 2011. — 154 с.
4. Матеріали Ради Європи на сайті Європейського центру ім. Вергеланда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukr.theewc.org/Content/Pro-Centr>
5. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016.
6. Dewey J. Democracy and education: an introduction to the philosophy of education. The Macmillan company, 1996. — 354 p.

«Українська хартія вільної людини» як дієвий засіб духовного зростання учнів

У статті осмислено та подано з позиції «Української Хартії вільної людини» принципи відповідно до яких повинно здійснюватися виховання учнів в закладах загальної середньої освіти. Описано як відбувалось впровадження принципів «Української Хартії вільної людини» у закладах загальної середньої освіти м. Тернополя та які заходи потрібно здійснити для ефективного застосування Української Хартії в освітньому процесі.

Ключові слова: «Українська Хартія вільної людини», принципи, духовні та моральні цінності, мислення, патріотизм, вільний вибір.

Одним із сучасних інноваційних інструментів забезпечення духовного зростання учнів є система заходів, спрямованих на оволодіння знаннями та принципами закладеними в «Українській Хартії вільної людини»

У міжнародному праві хартія — це правовий акт, що не має обов'язкової сили, за змістом майже завжди є декларацією і формулює загальні принципи й цілі будь-яких міжнародних домовленостей.

«Українську Хартію вільної людини» уклали учасники ініціативної групи «Перше грудня», аби показати життєві орієнтири для українського суспільства і водночас дати поштовх до об'єднання всіх людей, які хочуть гідного і доброго життя в Україні. Виховати потужну когорту громадян, які не боятимуться відповідальності й візьмуть долю країни в свої руки, — таке зараз основне національне завдання, зазначив 15 квітня 2015 року під час інтерв'ю для телеканалу ТВ-4 співавтор «Української Хартії вільної людини», проректор Українського католицького університету Мирослав Маринович.

У «Хартії...» особлива увага звертається на нашу особисту відповідальність за стан справ в державі. « Усі люди не просто створені вільними, вони повинні вірити у свої сили, а українці повинні не лише плекати національну гідність, а й працювати на Україну, не допускаючи обмежень людських прав», – зазначено в документі [4].

Опрацювавши новели «Української Хартії вільної людини» можна виокремити принципи: рівності громадян, гуманізму, вільного вибору, людино центризму, верховенства закону, господарності, життєвої активності, демократичності.

Головною метою застосування «Української Хартії вільної людини» в освітньому процесі є набуття учнями правових знань, бажання бути вільною, духовною, культурною людиною, сформувати особистість, навчити самостійно і критично мислити, діяти за принципами загальнолюдської моралі, гуманізму, патріотизму, законності.

Плідною в аспекті впровадження «Хартії...» є співпраця управління освіти і науки Тернопільської міської ради, Тернопільського комунального методичного центру науково-освітніх інновацій та громадських організацій МО «Гармонія-М» та ГО «Гуртом».

Працівники Тернопільського комунального методичного центру науково-освітніх інновацій та моніторингу уклали методичний посібник за проектом «Живімо за Українською Хартією вільної людини!», який було схвалено рішенням

науково-методичної ради ТКМЦНОІМ (протокол № 2 від 09.10.2014 р.). У посібнику репрезентовано моделі уроків правознавства, всесвітньої історії, історії України, іноземних мов, християнської етики, географії, економіки, літератури та ін., у яких використано ідеї «Української Хартії вільної людини».

Управління освіти і науки Тернопільської міської ради, Тернопільський комунальний методичний центр науково-освітніх інновацій та моніторингу запровадили протягом 2015 року на базі Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка, ТШШ № 3, ТЗОШ №№ 2, 4, 18, ТНВК «Школаліцей № 13», ТНВК «Школа-колегіум Патріарха Йосифа Сліпого» освітній міський проект «Живімо за Українською Хартією вільної людини». Проект став першою спробою апробувати ідеї «Української хартії вільної людини» в освітньому процесі загальноосвітніх навчальних закладах.

15 квітня 2015 року в Тернопільській Українській гімназії ім. І. Франка відбулася перша регіональна науково-практична конференція «Живімо за Українською Хартією вільної людини!»

20 травня 2015 року керівники освітянської громади міста, представники релігійних спільнот та громадських організацій, які брали участь у круглому столі «Живімо за Українською Хартією вільної людини!», підписали Меморандум про вивчення та використання принципів Української хартії вільної людини в навчальних закладах міста Тернополя.

Підписанти Меморандуму вирішили сприяти упровадженню «Української Хартії вільної людини» в освітній процес закладів загальної середньої освіти Тернополя, власною професійною діяльністю слугувати прикладом для учнів, батьків та всієї освітянської спільноти, ініціювати спільне обговорення батьками і дітьми змісту Української Хартії вільної людини [1].

17 грудня 2015 року в Тернопільській спеціалізованій школі І–ІІІ ступенів № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов відбувся практичний семінар з теми «Формування громадянської компетентності школяра за «Українською Хартією вільної людини».

Важливим кроком для популяризації серед дітей принципів Хартії, є прийняття обласної програми впровадження «Української хартії вільної людини» в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки (рішення Тернопільської обласної ради від 02.08.2017 р. № 693 «Про обласну програму впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки»). Метою програми є створення та вдосконалення методології застосування в навчальних закладах Тернопільської області системи духовних та моральних цінностей, закладених в «Українській Хартії вільної людини», для формування майбутньої особистості та об'єднання в мережу фахівців, які будуть впроваджувати цю систему цінностей [2].

Новели «Хартії...» доцільно використовувати як навчальний матеріал на тренінгових заняттях з лідерами учнівського самоврядування навчального закладу, міського учнівського органу самоврядування, в позаурочній виховній діяльності

Системний підхід до застосування в освітньому процесі в закладах загальної середньої освіти спеціальної програми позакласних тематичних заходів під назвою «Живімо за Українською Хартією вільної людини!» сприятиме формуванню в учнів рис господаря, активного громадянина, лідера, вільної та успішної людини, розвиненої морально, духовно, соціально, культурно, що дасть ефект не лише в

підвищенні якості виховної роботи, але й сприятиме розвитку спільноти відповідальних громадян в Україні.

Література

1. Меморандум про вивчення та використання принципів Української хартії вільної людини в навчальних закладах міста Тернополя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gromada-i-misto.org/ukrajinskakhartija-vilnoji-liudyny>
2. Обласна програма впровадження «Української хартії вільної людини» в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/drive/folders/oB5aqSfgyqfn-VFQ4d1hkSjVWWTg>
3. Пірен М. І. «Українська Хартія вільної людини» — стратегія оновлення державного управління // Психологія і суспільство, 2013, № 3. — С. 86–90.
4. Українська хартія вільної людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1-12.org.ua/ukrajinskakhartija-vilnoji-liudyny>

Арт-терапевтична тренінгова програма для педагогів «Психологічні аспекти розвитку і підтримки ресурсів особистості»

У роботі висвітлено досвід підготовки та проведення арт - терапевтичної тренінгової програми для педагогів «Психологічні аспекти розвитку і підтримки ресурсів особистості».

Ключові слова: *психологічна культура педагога, тренінг, арт-терапія, стрес, емоційне вигорання, емоційний стан, ресурси, копінг-стратегії, безпечне освітнє середовище.*

Сучасні соціально-політичні події, що відбуваються в нашій країні, так чи інакше позначаються на життєдіяльності всього населення. У цей період у багатьох громадян знижені або порушені можливості і здатність працювати, переживати позитивні емоції, насолоджуватися життям, планувати майбутнє. З'являються відчуття безвиході й безнадії, смуток чи дратівливість, постійна настороженість, безрадісність, притуплення почуттів, страшні чи тривожні сни, неприємні тілесні прояви. Негативно забарвлені психологічні стани педагога знижують ефективність викладання, підвищують конфліктність з батьками та колегами, сприяють виникненню і закріпленню в структурі характеру негативних рис, які руйнують психічне здоров'я і провокують психосоматичні захворювання. Криза настає, коли під тиском життєвих обставин відмовляють звичні механізми ефективного протистояння їм.

Дорослий, який працює з дітьми, перебуваючи в кризовому стані, не може ефективно виконувати свої професійні обов'язки, що не може негативно не позначатися на дітях.

Разом з тим, у ситуації, коли порушені звичні сімейні структури, які можуть контейнерувати дитячі негативні емоції, школа, дитячий садок може (і повинні) стати своєрідним фасилітуючим середовищем, яке для дітей, особливо травмованих, відіграє терапевтичну роль.

Тому, у першу чергу, допомоги потребують педагоги. Навчаючись розуміти свої почуття, знаходити внутрішні ресурси для подолання стресових станів, формувати адаптивні копінг-стратегії подолання кризових ситуацій, педагоги мають можливість створити у навчальному закладі безпечне середовище, яке підтримує не лише дитину, але й її батьків, допомагаючи їм відновити свою порушену контейнерувальну функцію.

Отож, одним з найважливіших завдань психологічної служби освіти в умовах, що склалися, є реалізація заходів з подолання негативних психологічних наслідків подій, що відбуваються в країні, для всіх учасників навчально-виховного процесу.

Психологічний супровід освітнього процесу покликаний забезпечити педагогам комфортний емоційний стан, навчити навичкам пошуку ресурсів, копінг-стратегіям оволодіння стресом, управління власним емоційним станом, виходу з конфліктних ситуацій та створення позитивного мікроклімату серед колег.

Здоровий соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі та закладі в цілому створює безпечне середовище для проживання дітьми й дорослими

негативних емоційних станів та забезпечує один із варіантів копінг-стратегій — підтримку оточуючих, громади, спільноти.

У відповідь на нові суспільні виклики, було підготовано та реалізовано програму арт-терапевтичних тренінгових занять для підвищення психологічної культури педагогів з питань стресостійкості, пошуку ресурсів, профілактики емоційного вигорання, формування сприятливого мікроклімату «Психологічні аспекти розвитку і підтримки ресурсів особистості» (Додаток 1).

Програму складено на базі синтезу кількох психотерапевтичних модальностей. В основі — ідея цілісного підходу позитивної психотерапії Н. Пезешкіана, розуміння того, що людина разом з проблемою завжди має ресурси для її вирішення; актуалізована модель розподілу життєвої енергії, а також використання метафор, історій, притч як засобу розширення простору фантазії й інтуїції, збагачення власного досвіду, засобу для подолання конфліктів. Травматерапія, як метод допомоги тим, хто пережив травмуючі події, дає базу для розуміння важливості стабілізації внутрішнього стану та усвідомлення невичерпності внутрішніх ресурсів, сприймання пережитих нами подій як досвіду, який робить нас сильнішими. Також враховано концепцію 6-факторної моделі залучення ресурсів для подолання стресових ситуацій BASIC PH ізраїльського професора Мулі Лаада.

Бо динаміка, яка визнає, що люди можуть переживати психологічні травми двох видів: (terror-shock), коли людині самій щось загрожувало та (horror-shock), коли людина стала свідком загрозливої для інших ситуації, наштовхує на думку про необхідність психологічної допомоги для більшості громадян України, а також дає важливе розуміння того, що ідентифікація з ресурсами дозволяє по іншому подивитися на травмуючі події.

І нарешті — техніки арт-терапії, як методу, який дозволяє найкоротший шлях до інтеграції Я, залучаючи інтуїтивну, образну, творчу, правопівкульну частину особистості.

У ході тренінгу використовувались арт-терапевтичні методики, візуалізації, інтерактивні техніки, тілесно-орієнтовані вправи, вправи на рефлексію.

Наскрізна ідея програми — оволодіння навичками розуміння власного психоемоційного стану та його зміни, пошуку та використання внутрішніх ресурсів у подоланні стресових ситуацій, створення безпечного середовища для себе та інших. Сформовані навички підвищують стресостійкість та дають можливість успішно функціонувати в умовах несприятливих зовнішніх факторів.

Тренінгову програму було апробовано двома способами — окремі тренінгові заняття проводились з різними категоріями педагогічних працівників, у тому числі з психологами та соціальними педагогами.

Цілісно апробація програми проводилась серед педагогічних працівників навчально-виховного комплексу №7 психологом цього закладу Прошиною І. К. протягом 2014–2016 років, коли працівники школи переживали разом з усією країною кризові суспільно-політичні події, коли у закладі з'явилися нові категорії вихованців — внутрішньо переміщені особи та діти учасників бойових дій, які потребували уваги та допомоги. Разом з психологом педагоги шукали внутрішні опори та ресурси для роботи з дітьми, для подолання негативного впливу стресових факторів, для створення у навчальному закладі комфортного середовища для усіх учасників навчально-виховного процесу.

Як результат, педагоги закладу поглибили свої знання з питань психології, психосоматики та арт-терапії, дізналися про себе, сильні сторони своєї особистості, способи подолання стресових ситуацій, віднайшли внутрішні ресурси. У результаті тренінгових занять колектив став більш дружним, об'єдналися вихователі та вчителі. Набуті знання та навички дають змогу педагогам використовувати їх у своїй роботі з дітьми, батьками та для власних потреб.

Література

1. Дженингс С., Минде А. Сны, маски и образы. Практикум по арт-терапии. М. , 2003.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д, Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. М. : ТЦ Сфера , 2003.
3. Карпович Е. Многомерная модель BASIC Ph в психологической практике – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.b17.ru/article/16382/>
4. Кокоренко В.Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий. СПб . : Речь , 2005.
5. Лаад М. Как справиться с кризисом или бедствием (Шаг за шагом): Теория, практика и способы вмешательства / М. Лаад, Э. Хадоми. – Израиль: Центр предупреждения стресса (CSPC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.silk-highway.org/ru/stepGuide.aspx>
6. Малімон Л. Я. До проблеми діагностики емоційності як властивості особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №7. – с. 59–65.
7. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика: Справочник практического психолога. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 992 с.
8. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия: Пер. с нем. / Носсрат Пезешкиан. – 2-е издание. М. : Институт позитивной психотерапии, 2006.– 464 с.
9. Підлипна Людмила Терапія мистецтвом. – 2-ге вид., оновл. – Івано-Франківськ : ОІППО ; Снятин : ПрутПринт, 2009, – 136 с.– 8 вклад.
10. Правила безпеки та можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні : метод. рек. - К. : Агентство «Україна». – 2014. 48 с.
11. Телесная психотерапия. Бодинамика / Ред. - сост. В.Б. Березкина-Орлова. — М.: АСТ: АСТ МОСКВА , 2010.- 409 с.

**Зміст арт-терапевтичної тренінгової програми для педагогів
«психологічні аспекти розвитку і підтримки ресурсів
особистості»**

№	Тема	Мета
1.	«Я-педагог»	<i>Підвищувати професійний рівень та компетентність педагогів, підтримувати творчий потенціал, інтереси, новаторство, активізувати позитивні сторони кожного, навчати пошуку ресурсів, визнанню своїх сильних сторін.</i>
2.	«Емоції в тілі»	<i>Навчати турбуватися про себе, розуміти, як емоції впливають на здоров'я, тіло та наше сприйняття оточуючих, сприяти усвідомленому та ресурсному проживанню емоційних станів.</i>
3.	«Щасливі люди»	<i>Формувати вміння концентруватися на позитивних сторонах життя, проявляти дитячу безпосередність, визнавати свої сильні сторони, дякувати і просити те що потрібно.</i>
4.	«Моя внутрішня енергія»	<i>Сприяти усвідомленню способів розподілу життєвої енергії та вмінню перенаправляти її в потрібне русло, турбуватися про себе; зосереджуватися на ресурсах та позитивних сторонах життя.</i>
5.	«Любов як стан душі»	<i>Розширювати діапазон усвідомлення власних соціальних ролей, своєї участі та впливу у стосунках, навчати розуміти свої почуття та почуття партнера, актуалізувати розуміння стосунків як ресурсу.</i>
6.	«Секрети Жіночності»	<i>Сприяти пошуку ресурсів для розвитку та самовдосконалення, гармонійного поєднання професійних та особистісних соціальних ролей педагога, вчити приймати себе як унікальну та неповторну особистість.</i>
7.	«Безпека своїми руками»	<i>Вчити турбуватися про себе, стабілізувати свій емоційний стан під час стресових ситуацій, використовувати техніки розслаблення, «заземлення» та зняття внутрішньої напруги, створювати безпечне середовище для себе та інших, розвивати почуття внутрішньої безпеки.</i>
8.	«Ресурси: кава-дзен»	<i>Актуалізувати внутрішній локус контролю в учасників як одну із копінг-стратегій подолання стресових станів, сприяти пошуку ресурсних способів подолання стресових ситуацій.</i>

9.	«Що допоможе нам сприйняти зміни»	<i>Формувати толерантність до невизначеності, гнучкість у сприйнятті світу, усвідомлення невідворотності змін та можливості їх прийняття. Показати залежність світосприймання від власної налаштованості.</i>
10.	«Казка для мене»	<i>Показати вплив казки на життєвий сценарій особистості, навчати усвідомлювати зміст метафори та навчитися її використовувати у житті, розвивати творчий потенціал, створити умови для безпечного завершення тренінгової програми.</i>

Інтервізійні кейс-групи як засіб формування професійної ідентичності практичного психолога навчального закладу

У статті розглянуто досвід організації інтервізійних кейс-груп для практичних психологів навчальних закладів та їх результативність, представлено авторську структуру проведення інтервізійної кейс-групи.

Ключові слова: психологічна служба освіти, професійна ідентичність, практичний психолог, професіоналізм, супервізія, інтервізія, Балінтовська група, позитивна психотерапія Н. Пезешкіана, освіта впродовж життя.

Питання організації та змісту професійного розвитку фахівців психологічної служби системи освіти України є досить актуальним, з огляду на збільшення кількості та характеру проблем, які необхідно вирішувати в сучасних умовах. Змінюються також вимоги до здатності та готовності практичних психологів, соціальних педагогів діяти в умовах невизначеності, непевності тощо. Разом з тим, концептуально значущою стає ідея неперервної освіти, або ж освіти впродовж всього життя, яка є відповіддю на виклик світу, де зміни відбуваються дуже швидко.

Сучасне бачення неперервної освіти фахівця, зокрема працівника психологічної служби, презентує активне включення його як суб'єкта ініціювання та організації власного професійного розвитку, що сприяє становленню професійної ідентичності з формуванням компетенцій, які забезпечують результативність діяльності.

Все частіше в публікаціях науковців з'являється ідея набуття фахівцем знань та вмінь у результаті співпраці з більш досвідченим, кваліфікованим професіоналом, який здатний допомогти розібратися в ситуації ускладнення, навчити використовувати нові ефективні методи і технології роботи, тобто супервізія. Втілення цієї ідеї є одним з можливих шляхів підвищення якості професійної діяльності практичного психолога.

Супервізія — це один із методів теоретичного та практичного підвищення кваліфікації фахівців у сфері психотерапії, соціальної роботи і т. ін. у формі їх професійного консультування й аналізу доцільності та якості використовуваних практичних підходів і методів психотерапії. Як метод навчання на досвіді, вона дозволяє фахівцям акцентувати увагу на цілях і напрямках їх роботи, формувати системні підходи до стратегії і тактики консультування та психокорекції, планувати і прогнозувати ефекти психологічних втручань, а також усвідомлювати свої помилки і коригувати їх. Мета супервізії полягає у допомозі практичному психологу якнайефективніше виконувати завдання, зазначені в посадових обов'язках.

Одним із ефективних методів розвитку професійних навичок працівників, основою роботи яких є професійна комунікація, а також способом зниження професійних бар'єрів та стресу у фахівців психологічної служби є також Балінтовська група. Пріоритетами в роботі Балінтовської групи є безпека обговорення проблеми-запиту, аналіз та емоційна підтримка її учасників. Вартісними є поліфонія точок зору і обговорення, спрямованість на пошук нових сенсів взаємовідносин і нових поглядів на комунікацію. Участь у роботі Балінтовських груп дає можливість учасникам поліпшити сприйняття і розуміння

міжособистісної комунікації; виявити труднощі емоційної та несвідомої технології роботи практичного психолога, сприяти її усвідомленню; розвинути навички професійної рефлексії, збереження психологічного здоров'я спеціаліста (попередження професійного стресу та вигорання).

Ще один метод підвищення професійної майстерності фахівців — інтервізія — «інтерколегіальне» або «міжколегіальне» обговорення професійного досвіду в групі рівних за рівнем фахівців під керівництвом ведучого інтервізійної групи. Інтервізія також фокусується на поліпшенні роботи персоналу, лікування та соціальної роботи. Як вказує Г. Андрєєва, створення та робота інтервізійної групи — це унікальний і творчий процес, простір розвитку через обмін і пошук.

Інтервізійна група — це, у першу чергу, професійний обмін інформацією, можливість познайомитися з методами і техніками роботи, поглядами і підходами колег, збагатитися їх досвідом, а також можливість для фахівця отримати підтримку, новий погляд на роботу з клієнтом, розширити свої професійні можливості. Окрім того, це простір «контейнерування» тривоги психолога та профілактика «синдрому вигорання», тому що дозволяє екологічно опрацювати негативні почуття, які неодмінно виникають у процесі роботи. Група допомагає утримувати професійну позицію, уберегти учасника від «місії рятівництва» і пов'язаних з цим почуттів розчарування і провини.

Пропонований нами варіант інтервізійної групи вирішує завдання як адміністративні, пов'язані з необхідністю навчання, загальної оцінки компетентності, організації процесу консультування та психокорекції, так і змістові, які передбачають допомогу в самому процесі надання психологічної допомоги. Перший блок завдань є універсальним, незалежним від методичних уподобань психологів. Змістові завдання пропонуємо розв'язувати, використовуючи як об'єднувальну основу особистісно орієнтований підхід та структурні елементи позитивної психотерапії Н. Пезешкіана. Зокрема, ідею цілісного бачення людини у поєднанні її тіла, душі і духу, моделі балансу, розуміння того, що людина разом з проблемою завжди має ресурси для її вирішення; а також використання метафор, історій, притч як засобу розширення простору фантазії та інтуїції, збагачення власного досвіду, засобу для подолання конфліктів.

Враховуючи специфіку діяльності та різноманітність теоретикопрактичної підготовки психологів навчальних закладів, нами обрано інтегративну модель (Вісконсинський тренінговий проект з клінічної супервізії), яка застосовується у супервізії при різних теоретичних орієнтаціях. У цій моделі описано 3 стадії розвитку фахівця з відповідними характеристиками кожної стадії та відповідні їм рівні робочих проблем, які вирішує супервізор. У їх аналізі було відібрано основні завдання для організації інтервізійних зустрічей зі шкільними психологами.

Правильність обраних завдань відкориговано в результаті моніторингу проблемних зон практичного психолога навчального закладу. Шляхом мозкового штурму виокремлено низку питань: труднощі встановлення контакту, перекладання відповідальності та недовіра клієнта, його надмірні очікування, складнощі з дотриманням часових рамок консультативного процесу тощо. Моніторинг продемонстрував необхідність актуалізації знань та формування навичок психологічного консультування.

Таким чином, сформовано інтегральну структуру інтервізійної зустрічі з двох компонентів — теоретико-практичної (розгляд питань, що стосуються процесу психологічного консультування) та власне інтервізійної (розгляд випадку з практики роботи психолога навчального закладу). Вона поєднує у собі ідею опанування професійно важливими навичками практичного психолога, супервізійного супроводу діяльності працівника психологічної служби та формування професійного співтовариства — представлення психологічної роботи в середовищі колег, рівних за досвідом, статусом тощо.

У вказаному сенсі структура засідання групи складається з двох частин. У першій, теоретично-практичній, розглядаються питання побудови консультативного процесу, зокрема такі, як структурні елементи процесу індивідуальної консультації: встановлення контакту, створення безпечного середовища для клієнта, розрізнення скарги та запиту, укладання психологічного контракту, навички активного слухання та формулювання запитань.

Друга частина, власне інтервізійна, передбачає розгляд конкретного випадку з досвіду роботи фахівця. Метою діяльності інтервізійної групи є розширення арсеналу концепцій, підходів, тактики за рахунок думок усіх учасників інтервізійної групи, відчуття професійної компетентності та професійної самооцінки, спонукання до пошуку ресурсів у своїй роботі та підтримку психолога групою колег.

Процес інтервізії організовано з використанням п'ятиступеневої техніки супервізії, адаптованого аналогу п'ятиступеневого методу позитивної психотерапії Н. Пезешкіана. Для більш ефективної структуризації використано п'ятикрокову схему роботи зі значущою подією, розроблену українськими тренерами з позитивної психотерапії В. Карікашем та Н. Босовською. Структурну п'ятикрокову модель доповнено елементами поетапної динаміки у роботі групи Балінта, запропонованої американськими авторами Ліхтенштейном і Дорнфестом. Таким чином, процедура проведення інтервізії випадку набула вигляду структурної схеми (Додаток А).

Проведення впродовж двох років інтервізійних зустрічей за вказаною схемою з психологами тернопільських дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів показало ефективність обраного напрямку, важливість саме такої форми професійного самовдосконалення, і, зрештою, призвело до формування двох інтервізійних груп за професійним спрямуванням: психологів шкіл та дошкільних навчальних закладів.

Нагромаджений досвід роботи сприяє формуванню ключових особистісних та професійних компетентностей працівників психологічної служби освіти міста різних рівнів підготовки та майстерності, напрямів, зацікавлень, суттєвому розширенню мережі послуг практичних психологів та соціальних педагогів клієнтурі різного віку і фаху з актуальних проблем особистісного саморозвитку та самовдосконалення, перспектив формування індивідуальної акмеотраєкторії.

У перспективі — організація схожих груп для педагогів, що, на нашу думку, є актуальним способом професійного вдосконалення на основі особистісного підходу, не декларованого, а змодельованого у реальній ситуації професійної взаємодії, пережитого на власному досвіді через контакт із ведучим та учасниками інтервізійної групи. Таким чином, взаємодія ведучого та учасників інтервізійної групи стає «активною моделлю», за допомогою якої учасники потім будують більш

аутентичні та ефективні стосунки з собою та іншими, що сприятиме практичній реалізації особистісно орієнтованого підходу в освітньому процесі.

Література

1. Артеменко Т.Б. До питання методичного супроводу післядипломної підготовки практичних психологів // Матеріали Всеукраїнського проблемного семінару «Науково-методичний супровід розвитку професійної компетентності практичних психологів в системі післядипломної освіти» (17-18 листопада 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6
2. Астремська І.В. Супервізія у практиці соціальної роботи та підготовці соціальних працівників // Теорія і практика сучасної психології. - 2012. - Вип.5.
3. Булюбаш И.Д. Основы супервизии в гештальт-терапии. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. - 223 с.
4. Груповий балінтовський тренінг. Теорія і застосування / ред. Б. Васілевські, Л. Енгель, В. Газолишина; пер. з пол. О. Голубенної. – Чернівці: Книги – XXI, 2015. – 292 с.
5. Зотова С.И. Интервизия как возможность профессионального роста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.b17.ru/article/intervisiya_kak-vozmozhnost_rosta/
6. Інноваційні моделі підвищення кваліфікації працівників психологічної служби і консультантів ПМПК / Авт. кол. за ред. Панка В.Г., Гаркавенко З.О. - [Електрон. дані].– К.: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM), 12 см.
7. Карикаш В.И., Босовская Н.А., Кравченко Ю.Е., Кириченко С.А. Основы психологического консультирования в позитивном подходе.- Черкассы, 2009.- 52с.
8. Кириллов И.О. Супервизия в позитивной психотерапии : Автореферат дисс... канд. мед. наук. – СПб., 2002. – 20с.
9. Організація та науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби і ПМПК / за наук. ред. В.Г. Панка та І.І. Цушка. – [Електрон. дані]. – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM), 12 см
10. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика : Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
11. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия.— М. : Медицина, 1996. — 464 с.
12. Сироватко Е.И. Развитие профессиональной компетентности практических психологов в системе последипломного образования Запорожской области// Матеріали Всеукраїнського проблемного семінару «Науково-методичний супровід розвитку професійної компетентності практичних психологів в системі післядипломної освіти» 17-18 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6

**Процедура інтервізії випадку з використанням
5-крокової моделі позитивної психотерапії Н. Пезешкіана**

КРОК 1. СПОСТЕРЕЖЕННЯ – ДИСТАНЦЮВАННЯ	
«Якщо хочеш змінити щось, спочатку зверни на це увагу»	
Представлення випадку	✓ Розповідь про проблематику ✓ Визначення запиту
<i>Метафора ситуації, проблематики</i>	Яка приказка, притча, мудрість згадується, коли ти думаєш про цю ситуацію?
КРОК 2. ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ	
«Чим більше ти знаєш про саму проблему, тим більше у тебе можливостей»	
Аналіз і уточнення ситуації випадку	✓ Відповіді на запитання учасників інтервізійного кола ✓ Збір анамнезу про випадок, ситуацію, клієнта, пророблену психологом роботу
КРОК 3. СИТУАТИВНЕ ПІДБАДЬОРЕННЯ	
«Зміни відбуваються завдяки сильним сторонам»	
Надання позитивного зворотнього зв'язку <i>Формування ресурсної позиції психолога</i>	✓ У чому позитивний аспект даної ситуації? ✓ На які свої якості ти можеш спертися? ✓ За що собі вдячний/на? ✓ За що група може подякувати автору запиту?
КРОК 4. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ	
«Під лежачий камінь вода не тече»	
Пошук варіантів причин та рішень ситуації <i>Погляд на випадок під новим кутом</i>	✓ Асоціації учасників інтервізійного кола ✓ Опис схожого досвіду ✓ Рекомендації щодо вибору ефективних форм роботи для вирішення ситуації
КРОК 5. РОЗШИРЕННЯ ЦІЛЕЙ	
«Благословенні перешкоди, бо ними ростемо (Агні Йога)»	

Зворотний зв'язок автора запиту групі <i>Вибір варіантів рішення ситуації</i>	✓ Якою тепер тобі здається ситуація? ✓ Чи з'явилося нове бачення її вирішення? ✓ Який професійний та життєвий досвід з цієї ситуації ти можеш надалі використовувати? Де? ✓ Якби події повторилися, що б ти робив/ла б інакше? ✓ Які нові питання з'явилися для роботи з клієнтом?

Організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання

У статті висвітлюються концептуальні засадничі положення, що є основою розвитку інклюзивного навчання і виховання, визначаються основні підходи до надання освіти дітям з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивна школа, толерантне ставлення.

Наша держава є стороною практично всіх багатосторонніх конвенцій ООН у галузі прав людини. І, як і кожна країна світу, що взяла на себе зобов'язання виконувати міжнародні конвенції, вона повинна керуватись принципами та нормами цих угод у своєму внутрішньому законодавстві. Більше того — створити умови для здійснення й захисту прав кожної людини, в тому числі й осіб з особливими потребами.

Головне прагнення людей з особливими потребами — бути незалежними, а це значить мати змогу жити, як усі.

Філософія незалежного життя орієнтує людину на те, що вона ставитиме перед собою такі ж завдання, як і будь-який член суспільства. Важливо пам'ятати, що людям з особливими потребами, особливо дітям, часто важко бути незалежними, тому що суспільство просто не готове сприймати їх такими, як вони є.

Аналіз стану сучасного суспільства спонукає до роздумів про роль у ньому людей з особливими потребами. Людство переходить до нової світоглядної парадигми, формується нова культурна й освітня норма поваги до людей з особливими потребами.

Конституція України гарантує право кожного громадянина на доступність якісної освіти. Для забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами міжнародна практика пропонує широкий вибір доступних форм здобуття освіти. Але пріоритетним, з точки зору державної політики, є реформування системи освіти, яке б дало змогу охопити навчанням усіх дітей, незважаючи на відмінності; законодавчо визнати принципи інклюзивної освіти.

Необхідно зазначити, що інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами як явище в освітньому просторі України не нове. Однак воно донедавна було стихійним і реалізувалося переважно в індивідуальній формі, без відповідного забезпечення.

Метою впровадження інклюзивної освіти в Україні є формування нового ставлення до дітей з особливими потребами, забезпечення їхніх конституційних прав і державних гарантій на здобуття якісної освіти.

Що дуже важливо - сьогодні і держава, і громадські організації ініціюють підготовку базової Концепції інклюзивної освіти. Концепції, яка дозволить усім нам закріпити поняття інклюзії, інклюзивної освіти, інклюзивної школи та кроків, які треба зробити для того, щоб вона реалізувалася.

Щороку збільшується кількість учнів та кількість класів з інклюзивним навчанням. Тернопільська міська ПМПК як осередок фахової допомоги дітям, консультативно-інформаційної підтримки батьків та педагогів за місцем їхнього проживання є ресурсним методичним центром, який сприяє забезпеченню якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами. Тобто міська ПМПК є об'єднувальною ланкою між навчальними закладами та медичними установами міста, установами соціального захисту населення з міським центром соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, громадськими організаціями, які опікуються дітьми, що потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. За останні роки в місті стрімко зростає кількість дитячого населення й відсоток дітей, що потребують особливої педагогічної корекції збільшується. Враховуючи специфіку регіону (екологічні проблеми, нестійка економічна ситуація) кількість таких дітей значно перевищує можливості корекційних закладів міста. Для створення сприятливих умов для повноцінного розвитку дітей з особливими освітніми потребами Тернопільська міська ПМПК виходила з пропозиціями до міського управління освіти і науки про необхідність збільшення мережі інклюзивних класів.

Існуюча сьогодні мережа шкіл міста Тернополя з інклюзивним навчанням дає змогу рівномірно та якісно забезпечувати потребу дітей з особливими потребами в отриманні освітніх послуг за місцем проживання та бажанням батьків. Кожен навчальний заклад, в якому запроваджується інклюзивне навчання, створює власну модель інклюзії, що дає можливість перспективного планування організації інклюзивних класів шляхом комплектації їх за нозологіями і напрацьованим досвідом навчальних закладів.

Слід віддати належне батькам, що виховують особливу дитину. Вони започаткували рух за доступність звичайних шкіл та дитячих садків для своїх дітей. Об'єднуючись у громадські організації чи просто батьківські групи, вони крок за кроком просували інклюзію як систему навчання. Поступово накопичувався досвід, який з часом став у пригоді всім, хто має відношення до інклюзивної освіти.

Наше суспільство вже готове до повного розуміння необхідності впровадження інклюзії. Замисліться про те, як ми реагуємо на людину, яка зовні відрізняється від нас. Посміхаємося їй? Приймаємо такою, якою вона є? Але якщо реалізувати окремі методики, якщо готувати батьків здорових дітей до того, що їхні сини та доньки навчатимуться поряд із тими, хто потребує якихось змін для навчання та розвитку, то сама атмосфера в школі стане безбар'єрною в усіх відношеннях. Саме тому, враховуючи потреби батьків та дітей з ООП у місті Тернополі починаючи з 2013 року запроваджено інклюзивне навчання.

№	ЗНЗ	2013 – 2014		2014 – 2015		2015 – 2016		2016 – 2017		2017 – 2018	
		класів	учнів	класів	учнів	класів	учнів	класів	учнів	класів	учнів
1.	ТНВК № 28	1	2	2	4	3	8	4	14	4	14
2.	ТЗОШ			2	3	4	7	5	11	5	11

	№ 10										
3.	ТНВК «Школа- колегіум Йосифа Сліпого»							1	1	1	1
4.	ТЗОШ № 14							2	5	3	7
5.	ТЗОШ № 16							1	2	2	3
6.	ТЗОШ № 23							1	2	1	2
7.	ТЗОШ № 28							1	2	4	6
8.	ТЗОШ № 8									2	2
9.	ТЗОШ № 21									2	3
10.	ТЗОШ № 25									1	1
		1	2	4	7	7	15	15	37	25	50

Інклюзія — процес включення всіх громадян в соціумі. І насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування тих методів, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь суспільному житті.

Інклюзія — це процес реального включення осіб з особливими потребами в активне суспільне життя.

Інклюзивне навчання — це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних, з урахуванням індивідуальних особливостей таких дітей.

Заклади інклюзивного типу працюють з усіма дітьми, незалежно від рівня їх фізичного розвитку, расової приналежності та інших чинників. Тому думка про те, що в них все пристосоване (форми та методи навчання і виховання, обладнання, тощо) лише для «особливих» діток є помилковою. Такі заклади в однаковій мірі приділяють увагу всім вихованцям. Вони створюють найбільш сприятливі умови для оволодіння дітьми навичками колективної праці і самообслуговування, розвитку та навчання, вчать співчуттю і толерантному відношенню до всіх. Завдяки інклюзії у дітей, що мають різні порушення, формується та розвивається почуття, що вони такі ж як всі, нічим не відрізняються від свої однолітків. А діти з типовим розвитком навчаються сприймати своїх «особливих» друзів звичайними, намагаються налагоджувати з ними приятельські стосунки.

Інклюзивне навчання означає, що всі учні можуть навчатися в школах за місцем проживання, в загальноосвітніх класах, в яких в разі необхідності їм буде надаватися підтримка, щоб всі учні без виключення навчалися і проводили час разом.

Інклюзивна освіта дозволяє:

- ✓ розвивати індивідуальні сильні сторони і таланти дитини;

- ✓ приймати всіх дітей без виключення в загальноосвітню шкільну систему і суспільство;
- ✓ працювати над досягненням індивідуальної мети беручи участь в житті громади та їхнього класу;
- ✓ залучати батьків в процес навчання і життя школи;
- ✓ розвивати культуру поваги і належності до школи, мати можливість навчатися і поважати різні здібності інших;
- ✓ створювати дружні стосунки з іншими дітьми;
- ✓ позитивно впливати на школу, громаду та поважати різноманіття та включення на більш широкому рівні.

Сім'я — перший та головний інструмент соціалізації дитини. Саме батьки відіграють провідну роль у вихованні дитини. Від якості знань та вмінь батьків взаємодіяти зі своєю особливою дитиною залежить успіх її інтеграції в соціум.

Умовно батьків, які виховують дитину з особливими потребами можна розділити на такі категорії:

1. Батьки, які не приймають дитину із психофізичними вадою як таку, не визнають її неподібності до всіх інших дітей, уникають психологомедико-педагогічної консультації і намагаються навчати дитину на загальних засадах.
2. Батьки тих дітей, порушення пізнавальної діяльності яких виражені не різко, її неуспішність стає для них неприємним відкриттям. Такі батьки пізніше схильні звинувачувати у навчальних труднощах дитини педагога, вступати в затяжні і виснажливі для обох сторін конфлікти.
3. Батьки, які неспроможні приділяти належну увагу вихованню і розвитку дитини.
4. Батьки, які усвідомлюють проблеми своєї дитини і шукають оптимальних шляхів допомогти їй.

Практика показує, що батьки всіх категорій потребують допомоги як практичного психолога, так і соціального педагога у таких питаннях:

- вирішення конфліктних ситуацій, які виникають між батьками і педагогами;
- корекція ставлення всіх членів сім'ї до дитини з особливими потребами;
- підвищення психолого-педагогічної культури батьків;
- допомога у створенні громадських організацій сімей, які мають дітей із особливими потребами, активна участь у їхній діяльності;
- сприяння в наданні матеріальної та побутової допомоги сім'ї, яка має дитину з особливими потребами.

Як потрапити в дошкільний навчальний заклад до інклюзивної групи. Дорожня карта

1. Ознайомлення з мережею дошкільних навчальних закладів міста.
2. Батьки дитини особисто приходять до керівника ДНЗ на співбесіду та пишуть заяву щодо зарахування дитини в навчальний заклад і надають документи.
У випадку, якщо на момент подачі документів до ДНЗ батьки вже знають про особливості розвитку дитини, бажано на цей момент пройти психолого-медико-педагогічну комісію (ПМПК) та отримати відповідні висновки і рекомендації.

При цьому обов'язково повідомляють керівнику ДНЗ, що дитина потребує особливих освітніх послуг.

3. Якщо на момент подачі документів до ДНЗ батьки дитини не звертались до ПМПК, тоді наступний крок — відвідання ПМПК та отримання відповідного висновку та рекомендацій.
4. Керівник ДНЗ подає клопотання до відповідного територіального відділу освіти щодо створення відповідних умов для забезпечення повноцінної роботи інклюзивної групи.
5. Орган управління освітою приймає рішення щодо створення необхідних умов перебування дитини з особливими освітніми потребами в даному ДНЗ.
У разі неможливості створення таких умов, місцеві органи освіти можуть запропонувати батькам інший дошкільний заклад, в якому вже створені умови, або є можливість їх створити.
6. У випадку необхідності індивідуального супроводу дитини, функцію асистента дитини можуть виконувати один із батьків дитини (або особа, яка їх замінює) чи особа, визначена батьками згідно їхньої письмової заяви та відповідно до встановлених вимог (проходження медичного огляду та фізичний і психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати зазначену функцію тощо).

*Як потрапити до загальноосвітньої школи на
інклюзивне навчання. Дорожня карта*

1. На підставі витягу ПМПК написати заяву до обраної школи (за 1 рік до початку навчання дитини).
Це необхідно для того, щоб адміністрація школи спільно з відповідним органом управління освітою мали час створити відповідні умови для перебування та навчання дитини з особливими потребами (архітектурна доступність, безбар'єрність та зонування простору, введення додаткових посад, створення інклюзивних класів).
Якщо батьки не згодні з висновком ПМПК місцевого рівня вони можуть звернутись до обласної або центральної ПМПК, рішення якої є остаточним.
Висновок ПМПК є підставою для створення інклюзивних або спеціальних класів, надання додаткових корекційних послуг дитині в інклюзивному класі та додаткового фінансування школи, в якій навчається дитина з особливими потребами.
2. Якщо у школи немає умов для зарахування та навчання дитини, директор школи разом з батьками, звертаються до відповідного управління освіти з метою створення умов для зарахування та навчання дитини з особливими потребами, або має рекомендувати батькам іншу найближчу до них школу де є відповідні умови.
3. Якщо дитині потрібен індивідуальний асистент дитини то таку функцію може виконувати один із батьків або особа, визначена батьками (особа, яка їх замінює) згідно їхньої письмової заяви.
4. Складання індивідуальної програми розвитку.
5. Формування індивідуального навчального плану програми.
Таким чином, вирішення питання про інклюзивне навчання в кожному конкретному випадку потребує попереднього урахування багатьох факторів, в

тому числі: різносторонню готовність дитини до навчання у школі і її бажання; надання спеціальної корекційної допомоги, реальні можливості сім'ї надавати постійну необхідну допомогу дитині у процесі навчання.

Література

1. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 308 с.
2. Лапшин В. А., Пузанов Б.П. Основы дефектологии: Учеб. Пособие для студ. пед. ин-тов. – Москва : Просвещение, 1991. – 143 с.
3. Максимова Н. Ю., Мілютіна К.Л., Піскун В.М. Основи дитячої патопсихології. – Київ : Перун, 1996. - 464 с.
4. Матвєєва М. П. Організація роботи шкільного психолога: Методичні рекомендації. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. – 58 с.
5. Матвєєва М. П., Миронова С.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку. Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. – 164 с.
6. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. – 204 с.
7. Положення (тимчасове) про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах. – Київ, 2002. – 16 с.
8. Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. – Київ, 2008. – 24 с.
9. Положення про центральну та республіканську, обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації // Інформаційний вісник. – 2004. – № 7. – С. 28 – 36.

Шкільна бібліотека як інформаційний центр навчального закладу

У статті проаналізовано шляхи реорганізації шкільної бібліотеки в шкільний бібліотечно-інформаційний центр.

Ключові слова: *шкільна бібліотека, шкільний бібліотечно-інформаційний центр, медіатека, інформація, інформаційні технології, парадигма освіти, компетентнісний підхід, культура читання.*

Хто володіє інформацією, той володіє світом.
Уїнстон Черчілль

Із прийняттям нового Закону України «Про освіту» змінюються завдання школи взагалі і завдання шкільної бібліотеки зокрема. Зміна пріоритетів і підходів до навчання та виховання, що стоять перед сучасною школою, зумовлюють зміну функцій та статусу шкільної бібліотеки. Нові інформаційні технології впевнено і міцно закріплюються в нашому повсякденному житті. Сучасна людина не мислить себе без використання в своїй роботі та житті різноманітних джерел інформації. Чи то традиційні, чи новітні — вони збагачують людину, дають їй можливість стати більш освіченою і досвідченою, приймати участь в суспільному, політичному житті, навчають самостійно приймати рішення і сприяти культурному розвитку.

Час вносить свої корективи в діяльність бібліотек. Сьогодення диктує школі нову модель бібліотеки, діяльність якої повинна спрямовувати на інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу. Все це спонукає до переорієнтації шкільної бібліотеки на бібліотечно-інформаційний центр та медіатеку. Головне завдання бібліотечно-інформаційного центру полягає в тому, щоб застосування нових інформаційних технологій носило світоглядний, загальнокультурний характер, було спрямоване на всебічний розвиток особистості дитини і розкриття її творчих здібностей, і як центр виховання, залишатися надійним засобом підготовки юного покоління до життя в інформаційному суспільстві. Актуальність даної моделі обумовлена зміною парадигми освіти, необхідністю гарантування адекватності динамічним перетворенням у суспільстві, що позначилося на діяльності закладів освіти і шкільних бібліотек.

Бібліотека-медіатека — це підрозділ загальноосвітнього навчального закладу, обладнаний аудіовізуальними і комп'ютерними засобами для різноманітних форм організації діяльності учнів, для забезпечення змісту, методики навчального процесу і виховної роботи. Це сфера діяльності, над якою постійно працює бібліотека, удосконалюючись новим змістом роботи.

Варто зазначити, що створення бібліотечно-інформаційного центру та медіатеки — це якісно нове, методично обґрунтоване забезпечення можливостей для самопідготовки учнів та вчителів. Працюючи в такому центрі вчителі та учні зможуть використовувати не тільки книги, періодику, але й отримувати інформацію з дисків, користуватися світовою системою Інтернет, переглядати відеофільми, підбирати музичний супровід, використовувати все для написання творів, рефератів, для підготовки дискусійних клубів, уроків, презентацій і учнівських проєктів. Тобто підбирати інформацію для творчої діяльності, для навчальних та позаурочних

потреб. Дитина, яка вільно володіє навичками пошуку інформації в довідковому апараті бібліотеки, зможе почерпнути для себе максимум потрібних знань.

У проекті «Примірного Положення про шкільний бібліотечноінформаційний центр загальноосвітнього навчального закладу» викладено функції шкільного бібліотечно-інформаційного центру: комплектування і облік інформаційного фонду;

- інформаційне забезпечення навчального процесу;
- інформаційне забезпечення виховного і розвивального процесів;
- інформаційне забезпечення адміністративного управління школою;
- абонементне обслуговування користувачів.

Основні етапи створення центру:

- визначення напрямів та завдань;
- опрацювання і вивчення матеріалів, щодо сучасних бібліотек зарубіжжя;
- розробка плану створення;
- наповнення приміщення інформаційними ресурсами;
- проведення Інтернету;
- наповнення медіа-ресурсами фондів центру;
- створення сітки (об'єднання) комп'ютерного класу з шкільним бібліотечно-інформаційним центром;
- початок обслуговування користувачів центру за новими правилами та стандартами.

Має прийти розуміння, що шкільна бібліотека не тільки місце для видачі книг, вона являється індикатором освіти, вона повинна сформувати політику інформаційної підтримки освіти і ставити собі за мету:

- навчити користуватися інформацією з традиційних (друкованих) і нетрадиційних (автоматизованих) носіїв;
- забезпечити вільний і демократичний доступ до інформації;
- допомогти усвідомити значення інформації для особистого розвитку.

Крім того, ЩБІЦ повинен ще навчати учасників навчального процесу самостійно шукати інформацію, адаптуватися в насиченому інформаційному світі. Адже, учень, ставши незалежним в пошуках знань, може досягти більшого і в школі, і в дорослому житті. Він буде об'єктивно бачити і оцінювати різні точки зору, судити про них розумно. А навчити самостійно думати в першу чергу може тільки оновлена бібліотека.

Нові навчальні програми, нові концепції освіти, варіативність навчальних курсів, інтелектуальний рівень читачів, ставить нові вимоги до якості інформаційного забезпечення освітнього процесу. Перед шкільною бібліотекою постає завдання оптимізації процесів, направлених на впровадження програм розвитку культури учнів. Під інформаційною культурою ми розуміємо: систематизовану сукупність знань, умінь, навиків, забезпечивши оптимальне здійснення індивідуальної діяльності, направленої на задоволення інформаційних вимог учнів, що виникає в ході навчальної, науково-пізнавальної та інших видів діяльності.

Шкільна бібліотека відіграє велику роль у справі навчання і виховання підростаючого покоління, але якщо раніше бібліотекар рекомендував книгу,

віддавав їй учневі, то сьогодні, у час глобальної комп'ютеризації, - це спеціаліст у галузі нових інформаційних технологій, який постійно має співпрацювати і з учителями, і з учнями, надавати систематичну інформаційну допомогу з питань викладання навчальних предметів, постійно знаходитися у пошуку нових ідей і рішень, спрямованих на розвиток і підтримку дитячого читання, постійно працювати над тим, щоб учні ставилися до бібліотеки, як до невичерпного джерела інформації, ототожнювали її з місцем, де завжди можна поповнити свої знання, відпочити, поспілкуватися з товаришами.

Зміна ціннісних орієнтирів шкільної освіти, вимагає перебудови усіх складових компонентів сучасної школи. У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» одним із провідних напрямків поступу освітньої галузі визначено «впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві».

Важливо, щоб формування навичок інформаційного пошуку не відволікало дитину від загальної мети звернення до бібліотеки — творчого прояву особистості у процесі читання, щоб дитина отримувала доступ не тільки до інформації, а й до культурних цінностей, синтезом яких є книга. І тому головним завданням усієї бібліотечної роботи є творчий підхід до книги, органічне поєднання як традиційних, так і інноваційних форм роботи. Це, безсумнівно, забезпечить формування особистості читача-учня з високим рівнем інформаційної культури, розвиток умінь і навичок ефективного пошуку та використання інформації, сприяння розвитку у школярів природних нахилів, здібностей, творчого мислення. Разом з тим, щоб сформувати у школярів читацьку компетенцію, необхідно вирішити такі завдання:

- зацікавити учнів читанням;
- розвивати цей інтерес до створення постійної потреби у читанні;
- навчити вибирати літературу, враховуючи вікові та особистісні інтереси;
- формувати навички аналізу художнього твору;
- організовувати дослідницьку роботу учнів;
- розвивати мислення читачів;
- працювати над постійним удосконаленням естетичного смаку користувачів.

Інформація і знання стали головною перетворюючою силою нашого життя. Доля кожної людини певною мірою залежить від її здатності вчасно знаходити, отримувати, сприймати і продуктивно використовувати нову інформацію. Тепер бібліотека повинна не тільки збирати і зберігати інформацію у своєму фонді, але й надавати доступ до інших інформаційних каналів, бути своєрідним провайдером у системі «користувач — інформація».

Створення шкільного бібліотечно-інформаційного медіацентру, ядра шкільної інформаційної служби, справа не одного року. Вона потребує певних зусиль і матеріальних затрат, творчості всього педагогічного колективу школи і найголовніше – цей процес іде паралельно з розвитком єдиного інформаційного простору в самій школі.

Отже, поступове перетворення шкільної бібліотеки в такий центр, а це поєднання бібліотеки та комп'ютерного класу школи з можливостями для навчання, самоосвіти та дистанційного навчання всіх учасників освітнього процесу

досягне успіху завдяки використанню бібліотечних фондів, нових інформаційних технологій та педагогічного супроводу. Його специфічність полягає у виконанні основної функції: акумуляції та передачі кращого соціального досвіду людства. У період формування життєвих компетентностей бібліотечно-інформаційний медіа-центр стане центром опанування культури користування соціальними комунікаціями світу. Саме центр здатен забезпечити інформаційну свободу кожного учасника навчально-виховного процесу і таким чином впливатиме на вдосконалення вітчизняної шкільної системи вцілому.

Література

1. Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів України // Шкільна бібліотека плюс. – 2008. – № 7. – С. 2-5.
2. Лобановська І. Г. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику роботи шкільних бібліотек // Шкільна бібліотека плюс. – 2007. – № 21. – С. 2–6.
3. Навчально-виховний комплекс «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради в авангарді сучасної освіти : з досвіду роботи // Рідна школа. – 2014. – №12. – С. 1-80.
4. Поперечна Л. Шкільний бібліотекар – педагог медіа- та інформаційної культури / Лідія Поперечна // Шк. бібл.-інформ. центр. Бібл. робота. – 2014. – №1. – С. 56-60.
5. Формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів : наук.-метод. рек. / АПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; упоряд. А.І. Рубан. – К., 2005. – 117 с.
6. Шкільний бібліотечно-інформаційний центр: теорія і практика : наук.- метод. посібник / ред. Матвійчук О.Є. – К., 2007. – 209 с.

Система роботи з педагогічними працівниками закладів дошкільної освіти міста Тернополя

У статті висвітлено систему роботи з педагогічними працівниками закладів дошкільної освіти міста Тернополя.

Ключові слова: *інтерактивна школа, референтні групи, компетентність, інноваційні технології, досвід, дошкільна освіта.*

Дошкілля стоїть сьогодні на порозі великих змін. Нова програма орієнтує практиків на модернізацію освіти, перегляд багатьох усталених підходів, на рух уперед, новаторство, творчість. Щоб добитись успіху на цьому шляху, треба вдумливо проаналізувати, що може стати на заваді. Адже звичне, хоча й застаріле, не так легко поступається новому, прогресивному.

Життя в умовах, що постійно змінюється, потребує від фахівця вміння регулярно розв'язувати нові нестандартні проблеми: ознакою часу є підвищення професійної мобільності. Нові завдання й напрями розвитку освіти, визначають і особливі вимоги до особистості й професійної компетентності педагогів.

Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культуро творчих процесів в Україні та світі висуває потребу глибокого оновлення змісту освіти. У контексті цих умов істотних змін зазнає і система дошкільної освіти, важливу роль у модернізації якої відіграє Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі».

Гуманізація дошкільної освіти, перехід до особистісно-орієнтованої педагогіки, поява варіантних програм і технологій, що супроводжуються лавиноподібними інноваційними процесами, потребує переходу педагогів на новий рівень взаємодії з дітьми, опанування ними нових теоретичних знань і педагогічних технологій. Тому й зросли вимоги до особистісних якостей педагога, рівня його професійної підготовленості, загальних педагогічних умінь і здібностей.

Сьогодні суспільство чекає творчого, компетентного, здатного до інноваційної діяльності педагога, який може мобілізувати свій особистісний потенціал у сучасній системі дошкільної освіти і прагне до постійного удосконалення своїх професійних умінь.

Для забезпечення системного підходу до організації методичної роботи Тернопільський комунальний методичний центр працює над реалізацією науково-методичної проблеми *«Використання сучасних інтерактивних методів роботи в організації навчально-виховного процесу дошкільних навчальних закладах та навчально-виховних комплексах м. Тернополя»*, що спрямована на підвищення професійної компетентності, інноваційного потенціалу педагогічних працівників. Робота над означеною проблемою переконливо свідчить про її актуальність.

Головна мета щодо формування компетентності педагога — створити сприятливі умови для його професійного розвитку. Щоб спланувати методичну роботу, варто врахувати вік працівника, освітній рівень, досвід роботи, індивідуальні запити тощо.

Науково-методична робота в місті спрямована на дієву допомогу педагогічним кадрам у реалізації актуальних завдань розвитку, удосконалення й підвищення

професійної майстерності та рівня психологічної підготовки, на активізацію творчого потенціалу всіх учасників освітнього процесу.

Центральною ланкою системи освіти, що має задовільнити потреби педагогів у підвищенні професійної компетентності, є методична служба.

Реформування сучасної дошкільної освіти передбачає реалізацію нових підходів у системі методичної служби. Особливого значення набувають питання неперервного навчання й професійного вдосконалення як умови його активної адаптації до нових моделей діяльності. Виходячи з цього, на зміну традиційним упевнено прийшли нові форми методичної роботи з педагогічними працівниками. Саме ці форми перетворюють освітній процес у таку співпрацю, яка об'єднує педагогів, батьків, дошкільнят спільною турботою про сьогодення і майбутнє життя, що дозволяє відстоювати свою позицію, створює умови для підвищення педагогічної майстерності, примушує шукати ефективні форми роботи з дітьми, надихає на творчу співпрацю, дає можливість почувати себе вихователем — і знову сумніватися, шукати, апробувати, творити...

В цьому навчальному році відбулись зміни в структурі методичної роботи з педагогами навчально-виховних комплексів та закладів дошкільної освіти. Вихователі міста працювали над реалізацією проблемної теми: «Формування цілісної, життєво-компетентної особистості в умовах інноваційного розвитку дошкільної освіти».

Реалізація поставлених завдань здійснювалась через роботу Інтерактивної школи сучасного вихователя, засідань референтних груп вихователів різних вікових груп, інструкторів з фізичної культури, музичних керівників.

На початку навчального року відбулося відкриття Інтерактивної школи сучасного вихователя. Перше заняття з теми «Сучасний вихователь — імідж дошкільного закладу» проведено у формі тренінгу.

Учасникам заходу були створені умови для активного інтерактивного обміну досвідом роботи з питань професійної компетентності педагогів, представлені нетрадиційні підходи до опрацювання завдань у системі освітньої роботи з педагогами дошкільних закладів. Кожен вихователь-методист мав можливість висловити свої професійні мрії з цієї актуальної теми.

На засіданнях референтних груп педагоги-дошкільники знайомилися із сучасними педагогічними здобутками, інноваційними технологіями навчання та виховання, з досвідом роботи того чи іншого закладу дошкільної освіти, що допомагало їм осмислити власний досвід освітньої роботи, підвищити свій інтелектуальний і творчий потенціал, обрати і сформувати напрямок самоосвіти, шляхи її здійснення.

Заслуговує на увагу засідання референтних груп музичних керівників з теми «Використання музичних ігор у навчально-виховному процесі», на якому музичні керівники поділилися досвідом роботи з використання музичних ігор в освітньому процесі через використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Цікавими були засідання референтної групи інструкторів з фізкультури з теми «Особливості організації різних видів занять з фізкультури для дітей дошкільного віку».

Інструктори з фізичної культури Якимів М. Л. та Голубчик Т. Б. познайомили колег про використання інноваційних технологій під час проведення організації

різних видів занять з фізкультури для дітей дошкільного віку, поділились своїм досвідом у виготовленні і використанні нестандартного спортивного обладнання.

Сучасне життя дуже непередбачуване, але й цікаве своєю швидкозмінністю. Можливо, саме тому складні економічні процеси приваблюють дошкільника. Одним із завдань роботи кожного дошкільного закладу є формування азів соціальної і фінансової грамотності дошкільників. Саме темі «Основи економічної культури дошкільнят» було присвячене засідання референтних груп вихователів середніх груп.

На засіданні референтної групи для вихователів старших груп розглядали тему: «Використання авторських математичних ігор З. Дьєнеша та Д. Кюїзенара у роботі з дошкільниками». Вихователі на цьому заході поділились досвідом роботи з використання *інноваційних методик* Д. Кюїзенара та З. Дьєнеша у роботі з дошкільниками.

Гостро постає питання дотримання принципу наступності й перспективності між двома ланками освіти — дошкільною і початковою — в умовах обов'язкової освіти для 5-ти річних дітей.

В ході підготовки дитини до школи важливе наступництво в роботі початкової школи та дитячого садка. З метою забезпечення наступності між дошкільною і початковою ланками освіти в цьому навчальному році створена інтегрована форма роботи «Проблемне коло» з теми «Наступність у розвитку дитини на етапах дошкільної освіти» для фахівців з дошкільної та початкової освіти, де було обговорено нзку актуальних проблем, а саме: інтеграція двох ланок освіти; усунення суперечок між запитамі школи і програмними можливостями закладів дошкільної освіти; удосконалення форм організації і методів навчання; спрямування освітнього процесу на становлення особистості дитини.

На базі Тернопільського навчально-виховного комплексу «Школа — колегіум Патріарха Йосифа Сліпого» відбулось перше засідання проблемного столу вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів початкових класів з теми: «Діагностика невдач у навчанні першокласників».

На занятті Інтерактивної школи вихователів з теми «Застосування елементів сучасних педагогічних технологій у роботі дошкільних навчальних закладів» часники школи продемонстрували навички партнерської

співпраці дітьми.

Досвід педагогів показав ефективність використання і впровадження інноваційних технологій і методик у практику роботи закладів дошкільної освіти. Адже інноваційність — це здатність до оновлення, відкритість новому, важлива ознака сучасної освіти. Педагог може виступати автором, дослідником, користувачем і пропагандистом нових педагогічних ідей, теорій і технологій.

Ефективність, результативність підвищення професійної компетентності педагогів дошкільних навчальних закладів залежить від систематичності, послідовності, наступності, використання інноваційних технологій та безперервності методичної роботи.

Інноваційні підходи до формування та професійного розвитку компетентності педагогічних працівників забезпечують результативність роботи. Підвищення професійної компетентності педагогів пояснюється тим, що в процесі участі педагога у методичних заходах підвищується його ерудованість, розширюється діапазон використання методів, інноваційних технологій, забезпечується обмін досвідом, кожен педагог досягає конкретної для себе мети, що в подальшому позитивно впливає на результативність його роботи, зростання педагогічної майстерності.

Свідченням умотивованості педпрацівників до професійного зростання є їхня участь у фахових конкурсах, засіданнях інтерактивної школи сучасного вихователя, референтних груп, тренінгах, майстер-класах, міських та обласних семінарах, конференціях тощо.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Гавриш Н. Матриця професійних можливостей : перезавантаження // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2016. – №12. – С.4-8.
3. Крутій К. Едьютейнмент : навчання як розвага // Дошкільне виховання – 2017.- №1. – С. 2-6

Основні аспекти формування національно-патріотичних почуттів у дошкільників

У статті розкрито складові діяльності педагогів закладу щодо національно-патріотичного виховання дошкільників, форми й методи роботи у закладі дошкільної освіти щодо формування національно-патріотичних почуттів у дітей.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, методи, форми, засоби національно-патріотичного виховання, розвивальне середовище.

Патріотизм — серцевина людини, основа її активної позиції.

В. О. Сухомлинський

Патріотизм — одне із найглибших і багатогранних громадянських почуттів, змістом якого є любов до України, відданість своєму народові, гордість за скарби національної культури. Патріотизм сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави та проявляється в практичній діяльності, спрямованій на прогресивний розвиток своєї країни, захист її інтересів.

Національно-патріотичні почуття — це любов і відданість Батьківщині. Почуття любові до своєї родини, садочку, міста, краю, захоплення своєю народною культурою, інтерес до національних традицій — це і є початок патріотизму в дошкільному віці, є основою формування свідомого громадянина України. Повага до своєї Вітчизни починається з рідного слова, звичаю та традиції свого народу.

Актуальність досвіду роботи зумовлена державними вимогами Базового компонента дошкільної освіти, який орієнтований на виховання і розвиток у дошкільнят особистісних якостей, що дозволяють поважати духовні і культурні цінності свого народу, пишатися і захоплюватися ними.

Мета досвіду роботи полягає у тому, щоб висвітлити основні аспекти формування національно-патріотичних почуттів у дошкільників, виховання національно-свідомого громадянина, патріота, тобто людину, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд та спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. В останні роки в суспільстві дуже зросла увага до духовного багатства культурної спадщини. Це є прагненням народу до національного відродження. Саме в дошкільному віці дитина сприймає навколишній світ емоційно, набуває гордості за свою країну, у неї формується стійкий внутрішній світ, закладаються передумови громадянських якостей. Іншими словами, дошкільний вік — благодатний ґрунт для виховання патріотизму, адже дошкільний заклад — це дієвий простір, де дитина не тільки готується до школи, а живе й розвивається, думає й засвоює.

Педагогічний колектив дошкільного навчального закладу спрямовує освітню діяльність на формування різнобічно розвиненої, духовно багатой, оптимістично та патріотично налаштованої особистості. При цьому особливу увагу потрібно приділяти патріотичному вихованню у контексті розвитку духовного потенціалу особистості дитини дошкільного віку.

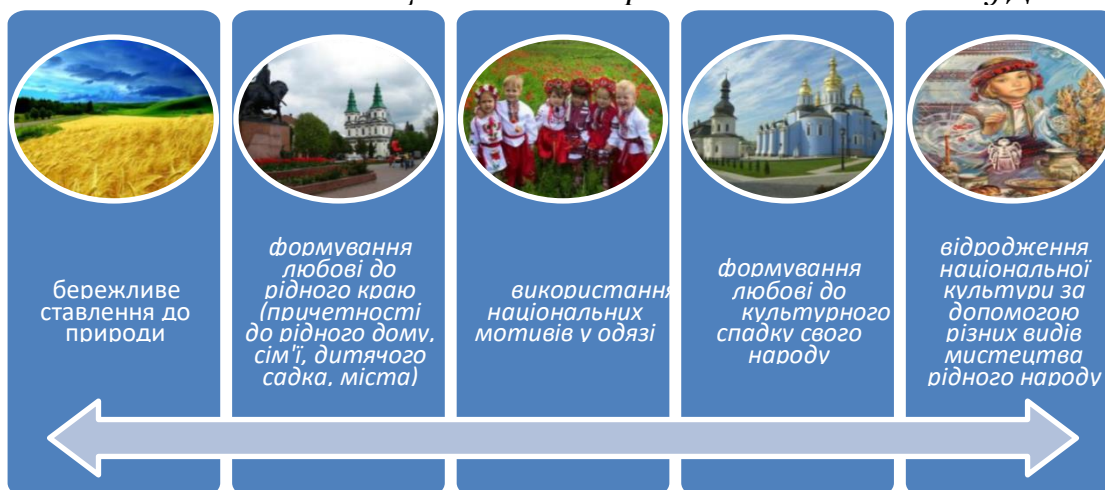
Завдання національно-патріотичного виховання дошкільників:

- ознайомлення дітей з явищами суспільного життя України;
- формування етнічно-народознавчих традицій;
- усвідомлення почуття власної гідності як представника народу;
- засвоєння знань про рідний край, місто;
- використання у щоденному житті елементів народного одягу та предметів народного вжитку;
- ознайомлення з народним художнім мистецтвом та піснями;
- виконання дітьми самостійної образотворчої діяльності з використанням народних технік;
- відзначення національних та державних свят;
- виховання турботи про власне здоров'я;
- формування природоохоронної культури у дітей.

Організаційно-методична робота у ДНЗ щодо забезпечення формування у дошкільників національно-патріотичних почуттів:

- забезпечення розвивального середовища у ДНЗ,
- розробка заходів щодо впровадження ідей Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді,
- забезпечення використання національної символіки під час проведення святкових та щоденних заходів у ДНЗ. сприяння взаємодії педагогічного колективу та батьків щодо патріотичного виховання дошкільників.

Складові національно-патріотичного виховання у ДНЗ

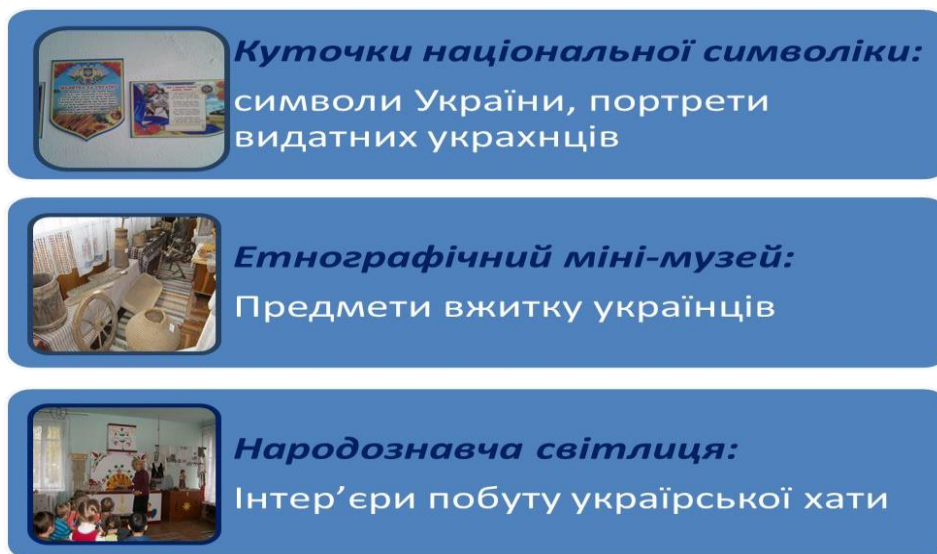
Пріоритетна роль у виборі методів та прийомів щодо забезпечення національно-патріотичного виховання належить активним методам, що базуються на інтеграції завдань та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Основні методи національно-патріотичного виховання у ДНЗ:

- організоване спостереження за навколишньою дійсністю, вміло поєднане з читанням художніх творів, слуханням музики, малюванням, розгляданням репродукцій картин;

- систематичне проведення екскурсій до найвидатніших місць рідного краю, відвідування музеїв, виставкових зал;
- співбесіда із застосуванням методичних прийомів (запитання, порівняння, індивідуальні завдання, звернення до досвіду дітей);
- безпосередня участь дітей у благоустрої довкілля та охороні природи;
- залучення дітей до участі в народних традиційних святах;
- широке використання фольклору в усіх його жанрах (казки, загадки, прислів'я, приказки, міфи, легенди), народної пісенної
- творчості (колискові, народні пісні й танці, хороводні ігри);
- ознайомлення дітей із народним декоративно-ужитковим мистецтвом, побутом, одягом.

Розвивальне середовища національно-патріотичного виховання

Напрями національно-патріотичного виховання в дошкільному навчальному закладі

Форми роботи, спрямовані на формування національно-патріотичних почуттів у дошкільників

- Бесіди з народознавства
- Розповіді з історичного минулого України
- Заняття з національно-патріотичною тематикою

- Екскурсії в музеї
- Покладання квітів до пам'яток культури
- Екскурсії вулицями рідного міста

- Розваги з національної тематики
- Виставки робіт з художньої праці - мотанки, розписування писанок
- Тематичні свята Різдвяного та Великоднього циклів

Засоби національно-патріотичного виховання у ДНЗ

Прогнозованим результатом на 2016–2017 навчальний рік щодо формування патріотичних почуттів у дошкільників є вироблення і зміцнення в свідомості кожної дитини гордості за свою Батьківщину, її історію й традиції, готовності відстоювати її свободу.

Дошкільня є сприятливим періодом для розвитку патріотичних почуттів. Патріотичне почуття це переживання, з яких у майбутньому виросте громадянська позиція особистості, її людська та національна гідність. У дитинстві вони виявляються в любові української мови, до рідної оселі, міста, в якому народилися, рідної землі, шанобливому ставленні до культури своєї родини. Патріотичні почуття дошкільників формуються в процесі спілкування з оточуючим середовищем людьми, виконання з ними спільної діяльності. Вони спрямовані на розкриття і формування спільно людських моральних якостей особистості любов, гідність, вірність, відданість батькам, залучення до джерел національної культури, збереження природи рідного краю.

Отже, дошкільний вік найсприятливіший для закладання фундаментальних світоглядних понять, моральних цінностей, переконань у свідомості дитини, організації національно-патріотичного виховання.

Література

1. Вовк Т. Патріотичне виховання дошкільників на музичних заняттях // Музичний керівник. – 2015. – №3. – С.4-7.
2. Газіна І.О. Актуальність та особливості формування елементів національної самосвідомості у дітей дошкільного віку // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія : Педагогічна. – Вип. 10. – Кам'янець-Подільський: ПП. Мошак М.І., 2007. – С.100-106.
3. Гавриш Н. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи / Н.Гавриш, К.Крутій // Дошкільне виховання. – 2015. – №8. – С.2-7.
4. Кузьмук Л. Плекаємо патріотів // Дошкільне виховання. – 2015. – №8. – С.14-17.
5. Садовенко С. Ой, весна, ой красна! Принеси мені щастя й радощі //Дитячий садок. – 2010. – №21-23. – С.34-47.
6. Садовенко С.М. Формування національної культури особистості народною казкою [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/334-sadovenko-s-m-formuvannja-nacionalnoji-kultury-osobystostinarodnoju-kazkoju.html>
7. Сай О. Мир-миром, пироги із сиром. Використання українського музичного фольклору на уроках музичного мистецтва / О.Сай //Шкільний світ. – 2015. – №7. – С.1-3.
8. Формування національної свідомості дитини // Дошкільний навчальний заклад. – 2010. – №9 (45). – С. 30-49.

Зміст

Ольга Похияк. Вступне слово	3
Галина Литвинюк. Вступне слово	4
Галина Литвинюк. Створення компетентнісного простору міста Тернополя в умовах реформування освіти	5
Взяти в чорну рамку Микола Николін. Альтернативна олімпіада як інноваційна форма інтегрування неформальної та інформальної освіти обдарованих учнів на основі залишкових знань	
Взяти в чорну рамку Микола Николін. Інноваційна функція сезонних шкіл у формуванні акмеологічної спільноти обдарованих учнів	
Юлія Гнатюк. Етапи модернізації допрофільного навчання	
Галина Федун. Педагогічні інновації розвитку мистецьких здібностей учнів	
Надія Гордіюк. Методичне забезпечення реформування освіти: підготовка вчителя початкових класів для нової української школи	
Володимир Сеньків. Застосування аксіологічного підходу до проведення першого (міжшкільного) етапу учнівських олімпіад з окремих предметів	
Леся Гапон. Інтегративна стратегія професійного зростання вчителів-словесників у компетентнісно зорієнтованому методичному просторі	
Любов Ковальчук. Формування професійної мобільності вчителя зарубіжної літератури — вимога часу	
Оксана Турчин. Від педагогічного дизайну сучасного уроку через поєднання формального, неформального та інформального навчання до формування комунікативної компетентності	
Оксана Вітрук. Релаксопедичне навчання на уроках фізичної географії	
Валентина Фролова. Інноваційні підходи до формування інформаційної компетентності вчителя	
Наталія Тарас. Упровадження компетентнісного підходу в процесі здійснення методичної роботи з учителями хімії	
Тетяна Нападій. Інтегроване навчання — провідний тренд сучасної біологічної освіти	
Лариса Козловська. Формування здоров'язбережувальної компетентності у співпраці навчальних закладів та медичних установ.....	
Борис Климчук. Активний учитель — успішні учні	
Людмила Репіленко. Особливості модернізації методичного простору вчителів трудового навчання міста Тернополя.....	
Микола Даценко. Шкільний предмет «Захист Вітчизни» як засіб патріотичного виховання старшокласників.....	
Тетяна Нюня. Інструменти розвитку демократії у школі	
Андрій Вівчар. «Українська хартія вільної людини» як дієвий засіб духовного зростання учнів	
Галина Несмашна. Арт-терапевтична тренінгова програма для педагогів «Психологічні аспекти розвитку і підтримки ресурсів особистості»	

- Галина Несмашна.* Інтервізійні кейс-групи як засіб формування професійної ідентичності практичного психолога навчального закладу .....
- Тетяна Бабійчук.* Організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання .....
- Ольга Кульчицька.* Шкільна бібліотека як інформаційний центр навчального закладу .....
- Оксана Погорєлко.* Система роботи з педагогічними працівниками закладів дошкільної освіти міста Тернополя .....
- Лариса Патряк.* Основні аспекти формування національно-патріотичних почуттів у дошкільників .....

ОСВІТА ТЕРНОПОЛЯ

**МІЖГАЛУЗЕВА ЛАБОРАТОРІЯ
КОМПЕТЕНТНОГО
МЕТОДИСТА**

ОСВІТЯНСЬКИЙ АЛЬМАНАХ

Упорядники:

Гапон Л. О., Литвинюк Г. І., Федун Г. П.,
Гнатюк Ю.В., Крушельницька Н.Я.

Дизайн обкладинки *Володимир Поворозник*
Відповідальна за випуск *Тетяна*
Дунаєвська

Виготовлено згідно із СОУ 22.2-02477019-07:2012

Формат 60□84/16. 6,53 ум. др. арк., 0,73 обл.-вид. арк. Тираж 50. Замовлення № 18-248 Виготовлювач Редакція газети

«Підручники і посібники».

46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-21. Збут: pip.ternopil@ukr.net Редакція:
editoria@i.ua www.pp-books.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 4678 від 21.01.2014 р.

Книга-поштою: а/с 376, Тернопіль, 46011.

Тел.: (0352)42-43-76; 097-50-35-376 pip.bookpost@gmail.com